IOAN PETRU CULIANU

Păcatul împotriva spiritului

NEMIRA

Coperta colecției: Răzvan Luscov
Ilustrația copertei: Victor Vasarely, *Angel* (1945-46)

IOAN PETRU CULIANU
PĂCATUL ÎMPOTRIVA SPIRITULUI

© Ioan Petru Culianu
© Editura Nemira, 1999

Comercializarea în afara granițelor țării fără acordul editurii este interzisă.

Difuzare:
S.C. Nemira & Co, Str. Popa Tatu nr. 35, sector 1, București
Telefax: 314.21.22, 314.21.26
Clubul cărții: C.P. 26-38, București

e-mail: editura@nemira.ro
www.nemira.ro

ISBN 973-569-373-9

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Volumul de față conține în primul rând articole politice și cultural-politice scrise de Ioan Petru Culianu între noiembrie 1974 (din 1974 este *Exil*, primul încadrabil acestei secvențe tematice) și mai 1991.

Ex ossibus ultor... și câteva fragmente dintre cele general intitulate *Euforisme* sunt inedite. Toate celelalte articole, pe de altă parte, se află aici pentru prima dată strânse între copertele unui volum. Partea centrală a culegerii o constituie articolele publicate, între decembrie 1989 și decembrie 1990, în săptămânalul *Lumea liberă românească* din New-York (semnalat, în cuprinsul volumului, ca *Lumea liberă*) – de la 23 iunie până la sfârșitul perioadei, în 22 decembrie 1990, în cadrul rubricii intitulate „Scoptophilia".

Cele trei convorbiri cu Ioan Petru Culianu incluse în carte au fost reproduse întocmai ca în publicațiile unde au apărut inițial, cu introducerile conlocutorilor și/sau cu intertitlurile date de redacție.

Câteva texte au fost traduse din limba italiană. Datorăm Corinei Popescu versiunile românești ale paginilor din *Întâlnire cu I.P. Culianu...*, *Pluralismul, bunul cel mai fragil*, *Bene vixit qui bene latuit...* și *Fundamentalism. Regele a murit – atenție la urmaș* a fost tradus de Claudia Dumitriu.

În fine, textul uneia dintre cele două povestiri-parabole politice pe care volumul *Păcatul împotriva spiritului* le reia a fost tradus din limba franceză (a redactării inițiale) de Dan Petrescu. Povestirea este reprodusă aici după volumul *Pergamentul diafan. Ultimele povestiri* (Nemira, 1996).

Editorii

PĂCATUL ÎMPOTRIVA SPIRITULUI

EXIL

S-a spus, nu de mult, că am intrat într-o nouă fază a exilului: „...el spune un NU decis și senin celor care ar dori să-l transforme într-un martor decorativ pentru o agonie ce se pretinde o reînviere" (*Ethos*, nr. 1, p. 5). Pe deplin convinși că în acest nou exil, al opțiunii responsabile, exil *în afara* dar și *înlăuntrul* țării, multe dintre diferențele istorice ale „vechiului" exil s-au șters, au devenit fără sens, am vrea totuși să adăugăm că există anumite scheme psihice persistente ale *situației de exilat*. Iar aceste scheme profunde dau exilatului aproape *un privilegiu cosmic*.

Exilatul este cel care a rupt legăturile cu o matrice care, oricât ar fi resimțită ca adversă la un anumit moment istoric, este totuși protectoare. Fiecare va fi avut un moment în care a gândit: „fie pâinea cât de rea, tot mai bună-n țara ta". Or, acesta este un loc comun primejdios de adânc. El stabilește că e nesfârșit de greu și periculos a încerca să evadezi în necunoscut. Necunoscut înseamnă tot ce nu e „matern": țara, pâinea, limba, pământul, cerul, lucrurile, tot ceea ce se leagă de un spațiu și de un timp al nașterii, sunt „materne", proteguitoare.

Exilatul este cel care îndrăznește să rupă legăturile cu matricea, se „smulge din mal", evadează „într-un alt tărâm", ale cărui reguli nu le cunoaște și va trebui să le învețe și să le accepte prin suferință. El este un erou de basme, acel orfan care se revelă fragil, dar în același timp infinit de puternic. Este – indiferent de vârsta fizică – adolescentul care se supune unei inițieri virile. Și, așa cum ne spune Mircea Eliade într-o carte pe care ar trebui s-o aibă la căpătâi oricare alt exilat (ori poate oricare „om modern": *Naissances mystiques*, 1959), inițierea virilă înseamnă lepădarea completă a laturii „feminine" a inițiandului, a acelui tip de securitate legată de prezența maternității protectoare.

În aceeași carte, Mircea Eliade afirmă că omul de azi are nevoie de „psihodrame", „dorește să cunoască situații primejdioase, să înfrunte încercări excepționale" (p. 259). Că, în fond, viața omului modern se organizează și ea după tipare mitice, la nivel inconștient.

Erich Neumann, un venerabil discipol al lui Jung, a urmărit și el procesul formării eului așa cum e ilustrat de motive mitologice universale, precum și prezența scenariilor inițiatice în structura psihică profundă a omului modern (*Ursprungsgeschichte des Bewustsseins*, 1949). Pentru el, „soarta mitologică a eroului traduce soarta arhetipală a eului și a oricărei dezvoltări a conștiinței" (ed. americană, 1954, p. 150). Pe o poziție similară se situau C.G. Jung și K. Kerényi în culegerea de articole intitulată *Einführung in das Wesen der Mythologie* (1951). Ar fi inutil de arătat toate implicațiile psihologice ale condiției „eroului" – fiindcă, vrând-nevrând, exilatul se pune în această condiție. Ceea ce merită relevat este *autenticitatea* radicală a exilului: cel care l-a ales, a desrămat printr-un act arbitrar toate schemele de asigurare care-l leagă de un anume grup.

Or, aceste scheme reprezentau, în același timp, un sistem de descărcare a responsabilității asupra celorlalți. De aici

înainte, rămânând singur în fața necunoscutului, exilatul e „inițiat" în existența solitară și responsabilă, „virilă" în adevăratul înțeles al cuvântului. Pe plan psihic, exilul apare ca o „taină" a formării unei noi ființe. Iar această transformare este însoțită de simboluri și teme recurente ale „inițierii", care apar în viața onirică, dar imprimă întregii existențe un caracter în întregime „altul" față de ce era „înainte".

Voluntar ori involuntar, exilatul trăiește așadar o situație „arhetipală", care-l asimilează oricărui „erou" și oricărui „inițiand": el s-a „rupt din mal" și navighează singur printre ape, pândit de monștrii necunoscutului. Dar nu e mai puțin adevărat că pericolul îl întărește și-l preschimbă, că-i înzecește rezistența fizică și psihică. Și că îl transportă într-o situație de radicală responsabilitate și autenticitate umană, pe care, chiar dacă nu și-a dorit-o, ori o resimte doar ca o suferință, *trebuie s-o asume cu orgoliu*. El trebuie să extragă o forță imensă tocmai din acele împrejurări care par mai vitrege. Și să știe că legătura cu patria se rezumă de acum înainte la aceasta: „ori cu scut, ori pe scut". Adică, mai înainte de a o revedea, va trebui *să învingă*, orice va fi însemnând, de la caz la caz, aceasta.

Sf. Mihail, 1974
Limite, nr. 19, august 1975

EX OSSIBUS ULTOR...[*]

Puține vești pot fi mai neliniștitoare decât *dispariția* unui om, chiar dacă aceasta nu e în întregime neașteptată. O moarte, chiar atroce, este un reper sigur; dar cum poți să-ți frânezi imaginația de a produce fantasmele cele mai năpraznice în legătură cu *dispariția* unui prieten? Torturat, mutilat, distrus fizic și psihic în abatoarele puterii? Nici o supoziție nu e infirmată de realitate: ba chiar, poate că nici o supoziție nu este atât de teribilă ca realitatea (mințile unora, incapabile de a vedea departe, pot născoci infernuri rafinate).

Poate, desigur, astfel de considerații trebuie ținute departe de familia dispărutului; dar cine ar fi în stare să mai întrețină acum speranțe false? Aceleași fantasme se perindă, desigur, până la limita suportabilității, și prin inima celor dragi; este mai moral a le trece sub tăcere, sau este mai moral a le pune sub ochii responsabililor încă neidentificați, dar bănuiți de fiecare?

În această agonie pe care ne-o înfiripă imaginația și de care noi, prietenii dispărutului, nu putem scăpa prin nici un mijloc, viclenia rațiunii strecoară totuși un gând consolator,

---

[*] Acest text este pentru prima dată tipărit în volumul de față (n. ed.).

provenind dintr-o veche familiaritate cu istoria și cu veșnica realitate a Puterii.

Nu există Putere bună. Dar există Putere proastă. Există Putere care nu vede decât la doi pași în fața ei, neputincioasă a prevedea viitorul apropiat, prinsă în capcana propriei sale lipse de inteligență. Or, chiar în acest lucru există o consolare.

O Putere inteligentă se ferește de Martiri. Știe că aceste fantasme nu numai că îi vor tulbura visele, ci vor cutreiera și cutremura mințile multora, îndemnându-i nu numai să iasă din obișnuita apatie, ci să dea, la rândul lor, mărturie. În al doilea rând, când lipsa de inteligență a Puterii este atât de mare încât nimic din ce face nu poate rămâne tainic, fiindcă e făcut aproape la lumina zilei, cu totală lipsă de subtilitate și cu maximumul de brutalitate posibil, atunci înseamnă că ea a ajuns la un punct în care nu se mai teme de „gura lumii". Dar gura lumii – a lumii întregi – este un organ puternic, capabil să producă schimbări de atitudine și sancțiuni; și cine nu se mai teme de nimic înseamnă că a ajuns la o situație-limită, în care totul este egal, fiindcă nu mai există supraviețuire posibilă: panica a înecat ultima brumă de bun simț.

Un scriitor viu poate deranja, din când în când, Puterea (acest lucru va rămâne valabil în vecii vecilor); un scriitor *dispărut*, însă, are capacitatea de a deranja puterea în mod permanent, păgubitor, prin mii de canale și de guri. Când cineva pune răzbunarea înaintea pagubei, aceasta nu e numai o dovadă de îngustime a viziunii viitorului, ci și un semn că totul este egal. Ne putem ascunde chipurile, de spaimă, înaintea acestor ultime spasme. Dar cu toții știu – victime și călăi deopotrivă – că va veni un *după*, în care viclenia rațiunii va interveni fatal ca să facă ordine. Atunci pagubele se vor măsura drept, iar folosul va deveni din nou un principiu călăuzitor al urmașilor.

Al urmașilor care vor vedea mai departe de dispariția unui scriitor, știind că aceasta nu poate produce nici un bine: *ex ossibus ultor...*

1982

PĂCATUL ÎMPOTRIVA SPIRITULUI

Creștinismul afirmă că toate păcatele se iartă, afară de unul singur: păcatul împotriva Spiritului.

În ziua de astăzi, păcatul împotriva Spiritului are mai multe nume: imobilism, minciună consolidată, *genocid cultural*. În expresia „genocid cultural", efectul ucigător al păcatului este imediat vizibil.

Fizica modernă ne oferă o metaforă atrăgătoare: cea a unui număr infinit de universuri posibile care există în mod tot atât de „real" ca și acela pe care îl împărtășim cu toții, acesta din urmă nefiind exact un univers între celelalte, ci un fel de secțiune printr-un număr infinit de universuri paralele.

Tot așa, plimbându-ne din loc în loc pe pământ, suntem nevoiți să admitem că nu există o singură, ci mai multe realități singulare, create de un mare număr de spații cultural-istorice diferite. Într-un anume sens, trecutul fiecărei culturi nu este nici el mort, iar viitorul ei este deja prezent *in nuce*; nenumărate universuri ne așteaptă după toate colțurile: în anumite locuri, ajunge să traversezi o stradă pentru a schimba ostensibil universul.

Mizeria este și ea trăsătura unui univers complet, psihic, etic, estetic. Mizeria, în toată tristețea ei, colcăie de viață ca o mlaștină. E departe de moarte. Vezi flori de nufăr ridicându-se din noroi pentru a fi rupte și luate; vezi insecte înghițite de pești și broaște zbătându-se în cioc de cocor; un stol de păsări inofensive prosperă hrănindu-se cu țânțari, iar păianjenii și-au răspândit pânzele printre toate trestiile, în bătaia vânturilor. Agale, păsări mari așteaptă în ocoluri cadavre pe măsură.

Când te-ai născut în acest univers, accesul la alte universuri e dificil. Dar nu e cu totul imposibil. Mizeria nu este un păcat împotriva Spiritului.

Lumea a Treia are nenumăratele ei universuri, intersectate și ele de mizerie, sau, paradoxal, de mare abundență. Drumurile ei sunt grele, dar nu duc automat în moarte. Lumea a Treia are posibilități creative, are un anumit acces la cultură, vocile ei pot fi uneori auzite, iar oamenii circulă. Lumea a Treia nu este nici ea un păcat împotriva Spiritului.

Singurul univers de proporții mondiale care duce direct în moarte prin pietrificare, prin înghețare, este universul comunist.

El nu este capabil a-și transcende în nici un fel condiția de existență, care este falsificarea unor date de fapt. Dintre toate universurile prezente în perimetrul lumii, unele mizerabile, altele însângerate, altele opulente, universul comunist este singurul care nu are viitor, fiindcă nu are viață. Efectul său este genocidul cultural. Cauza sa este păcatul împotriva Spiritului.

Constat cu durere că îmi este din ce în ce mai greu să discut cu unii compatrioți ai mei, chiar dacă se află de mult în Occident. E ca și cum păcatul a lăsat în ei boli incurabile: mental ei sunt pe jumătate morți, dacă nu morți de tot. Tot felul de flori ciudate se nasc din întâlnirile noastre; unii chiar, am auzit, spun că aș fi „marxizant", iar alții, se pare, m-au atacat prin niște jurnale dactilografiate. De câte ori în mintea interlocutorului unui mort se mișcă ceva, mortul se sperie de mișcare și se apără. Dacă nu ești de acord cu schemele unui imbecil care regresează la stadiul de celulă moartă, mocirla tresare să te înghită.

Pecetea morții se numește la unii „patriotism", la alții „tradiție", în România ea n-are nume, dar este minciună organizată, moarte spirituală. N-o vezi la față decât în cele mai groaznice coșmaruri, iar cine n-are coșmaruri a fost de mult înghițit de ea. O durere nesfârșită mă cuprinde când îmi dau seama că silueta unor compatrioți de-ai mei nu-i decât perdeaua străvezie a neantului. Comunismul a azvârlit sute de milioane de victime în universul infernului: înghețare, uitare, imobilitate – MOARTE SPIRITUALĂ.

N-aș vrea să spun că abundența de bunuri în ea însăși e abundență de spirit. Dimpotrivă. E un alt fel de moarte. Dar în indiferența libertății se nasc erezii, Spiritul se mișcă. Universul abundenței coincide cu universul maximei libertăți, care e aceea de a multiplica bunuri, dar și aceea *de a multiplica idei*. Evoluția ideilor, ca și aceea a omului, este *colectivă*. Comunismul coincide cu totala stagnare a ideilor – ca și orice formă de utopism revoluționar, ca de exemplu nazismul. Stagnarea ideilor e o altă modalitate verbală a genocidului cultural, a păcatului împotriva Spiritului.

Există oare vreun remediu la această situație îngrozitoare?

Omenirea n-a găsit încă nici un remediu împotriva morții. Totuși, minuni fără îndoială există. *Îndrăzneala de a produce o idee poate duce la viață*. Iar singurul mod de a produce idei este de a le nega pe cele care formează universul înghețat al românului de astăzi. Moartea este un *nu* spus vieții; dar și viața este un NU spus morții.

Aveți curajul de a spune NU și veți învia a treia zi.

Creștinismul spune că *toate* păcatele se iartă, *chiar* și păcatul împotriva Spiritului. Căci nu există altă moarte decât moartea spirituală și nu există altă înviere decât aceea în fluviul ideilor. Nu în mlaștina lor mohorâtă.

19 aprilie 1987

Agora, vol. 1, nr. 1, 1987

INTERVENȚIA ZORABILOR ÎN JORMANIA

(Reportaj de Jules Bilstik publicat în revista *Asmodeus*, nr. 36, noiembrie-decembrie 2004, pp. 30-41. Materialul fotografic n-a fost reprodus.)

Jormania este o țară unde numele majorității locuitorilor se termină în -an. *Pentru că numele scriitorului Boba, întemeietor al SLIMUJ (Sindicatul Liber al Muncitorilor Jormani), face excepție, autoritățile au insinuat că era evreu sau balt. După câteva luni de închisoare, a fost expulzat din țară.*

Președintele jorman Gologan și soția sa Mortu erau protejați de un comando puternic de o mie de oameni și de doi câini Pinker-Dobermann feroce. Perechea prezidențială avea longevitatea țăranilor. Născut dintr-un tată alcoolic, Gologan era abstinent. Voise să ducă o viață grea, ținând adesea discursuri de peste șase ore, cu toate că se bâlbâia și abia știa să citească; dar avea un program foarte regulat. Era bolnav, dar s-au văzut alții și mai nenorociți decât el târându-și bolile vreme de treizeci de ani și mai bine. Chinuiți și înspăimântați, locuitorii țării nu visau decât să scape de el; nimeni însă n-avea nici forța și nici curajul de a organiza o mișcare coordonată de protest. Și totuși exista o putere capabilă să-l răstoarne: marele Imperiu Maculist, care adusese la putere regimuri maculiste în numeroase țări satelite, între care și Jormania însăși. Politica Imperiului era

cât se poate de pragmatică: fiecare regim subordonat era lăsat să-și urmeze cursul, cu condiția să afișeze idei maculiste și să se opună oricărei influențe imaculiste și existenței proprietății private. Dezastrul jorman îi neliniștise pe funcționarii Imperiului: prăbușirea economică a unei republici maculiste, ca și nemulțumirea generală a populației, trebuiau evitate cu orice preț. Cu toate acestea, Imperiul excludea posibilitatea unei intervenții directe în Jormania, deoarece această țară profesa una dintre cele mai ortodoxe ideologii maculiste (inspirată din opera lui Maculatus însuși și mai ales din directivele lui Gologan, foarte abundente și perfect contradictorii, dar impregnate de un autentic spirit maculist), în așa măsură încât – contrar Imperiului însuși – ea nu admitea existența nici unei, dar într-adevăr a nici unei *proprietăți private.*

De aceea, în 1988, Imperiul se hotărî în secret pentru o intervenție indirectă. Întru aceasta fu utilizată o armă mai de temut decât chiar armele bacteriologice și meteorologice: arma zoologică, *deja experimentată, ca și celelalte două, în Borbisthan. Redutabila Bedeker (BDKR, poliția secretă a Imperiului) era sigură, de astă dată, că arma zoologică va repurta un mare triumf în Jormania, deși în Borbisthan rezultatele fuseseră destul de slabe (aproximativ 200 000 de victime), aceasta datorându-se condițiilor geografice și demografice diferite din cele două țări. În Borbisthan, partizanii omorâseră, în șase ani, mai multe milioane de* zorabi *(numele internațional al purtătorilor armei zoologice), dar ei erau trăgători de elită mereu la pândă și, dacă altele le lipseau, muniții aveau suficiente. Din acest motiv, zorabii deveniseră din ce în ce mai rari în Borbisthan, iar supraviețuitorii se transformaseă din nou în pisici obișnuite. Căci, la origine, zorabul nu-i altceva decât o pisică hrănită cu diverși hormoni având proprietatea de a o readuce la starea de sălbăticie și de a o face într-atât de fertilă, încât o pereche*

de zorabi se înmulțește de optsprezece ori într-un an de zile. După doi ani, cuplul primordial numără aproape 648 de descendenți. După trei ani, în condiții normale, sunt 11 664, iar după patru ani numărul lor se ridică la 209 952. Or, un zorab trăiește mai mult decât o pisică: tot în condiții normale, expectativa este de treizeci și patru de ani, în timpul cărora o singură pereche de zorabi poate avea 1 224 de descendenți. Un zorab-femelă naște pentru prima oară la vârsta de opt luni. Spre a obține această pisică înarmată, Imperiul urmase învățătura savanților Mușcîrin și Pîssenko, adevărați maculiști al căror ideal fusese dintotdeauna expansiunea puterii imperiale. Bedeker-ul, poliția secretă, stăpânise și perfecționase în acest scop cel mai redutabil instrument – arma zoologică.

(*Asmodeus*)

Atunci când Baban, șeful gărzii personale a lui Gologan, îl însoți pe acesta la Maculburg, în inima Maculiei, omologul său imperial îi dărui o pisică pe nume Baha, bună și blândă. Pisica, ce primise în prealabil o glandă cu secreții canine (*fotografie*), se înțelese de minune cu cei doi câini Dobermann, motiv pentru care Doamna Mortu, care iubea pisicile, o adoptă după ce puse să fie dezinfectată într-o etuvă sub presiune. Baha, care avea și hormoni de zorab cu acțiune lentă și care, pe deasupra, era androgină și capabilă să se autofecundeze și să producă treizeci și șase de zorabi în două gestații anuale, coborî triumfal din avionul prezidențial și i-o luă înainte lui Gologan pe covorul roșu, cu coada în vânt, potrivit protocolului jorman. În următoarele patru luni, Baha se arătă prevenitoare și tandră și se conformă perfect directivelor Secanului, poliția secretă a Republicii Maculiste Jormane.

Poeții, sensibili la orice schimbare din familia prezidențială, rimaseră conștiincios stihuri celebrând frumusețea și caracterul generos al pisicii Baha. Dar vai! Nici prin cap nu le trecea lor că cel mai înverșunat dușman al poporului creștea în măruntaiele acestei mâțe tihnite și ghiftuite!

* * *

Ați văzut vreodată vreun zorab? Eu am văzut unul, mort, în Borbisthanul meridional (*fotografie*). Înainte de-a fi fost împușcat, omorâse un lup, o cămilă și trei țărani. E o pisică tot atât de sălbatică pe cât erau odinioară pisicile, cu două sau trei milioane de ani în urmă. Sare direct la ochi, pe care-i străpunge cu ghearele-i ascuțite; mușcă vena jugulară ca o mașină mortală. Totul durează cel mult un minut. E rapid ca o clipire de gene și sângeros ca un cuțit de abator. E arma zoologică, cel mai de temut și cel mai eficace instrument al Bedeker-ului imperial.

Vila președintelui Jormaniei era prevăzută cu aparate din cele mai sofisticate pentru supraveghere și alarmă; în plus, era zi și noapte păzită de oamenii lui Baban. La nevoie, trupe de elită dotate cu tancuri și alte vehicule blindate puteau sosi la fața locului în nu mai mult de paisprezece minute. Un adăpost anti-atomic inexpugnabil (*fotografie*) putea permite unui grup de vreo treizeci de persoane să se izoleze etanș timp de optsprezece ani. Toate precauțiile minuțioase ce înconjurau persoana președintelui și suita sa nu făceau totuși nici doi bani în comparație cu arma secretă, zorabul Baha care, deghizat într-un pisoi inofensiv și îndopat cu mușchi de vițel în sânge, inspecta regulat, cu coada țeapănă, garda personală a lui Gologan înarmată până-n dinți (*fotografie*).

Veni și noaptea fatală, în care zorabul prevală asupra pisoiului. Dobermannii, alarmați de mirosul sălbatic pe care animalul începuse dintr-o dată să-l secrete, îl atacară amândoi deodată. Îi trebui, după cât se crede, mai puțin de un minut ca să-i orbească pe amândoi, fără să-și facă probabil nici un rău. Gardianul postat la ușa apartamentului prezidențial, alertat de zgomotul din salon, se repezi într-acolo; se auzi un strigăt, apoi arma sa care se descărca, însă inutil. Când fu găsit, avea jugulara sfâșiată dintr-o singură mușcătură.

Câte nu s-au scris despre curiozitatea feminină! Oricum, fapt e că ea fu, în acest caz, cauza imediată a căderii dinastiei Gologan. O ușă imprudent întredeschisă de Doamna Mortu îi permise zorabului Baha să-și desăvârșească opera. Când sosi Baban, trupul închircit al președintelui Gologan nu mai era, din cap până-n picioare, decât o rană sângerândă. Baha fusese atât de brutal, încât chiar îl emasculase (*fotografie*), fără să fi fost în mod special antrenat pentru astfel de operațiuni. Cât despre Doamna Mortu, cu jugulara transformată în fântână arteziană, ea spumega în convulsii. Nici unul dintre ei n-a așteptat sosirea echipei de doctori adăpostiți în clădirea de alături; Gologan încercă să dea o ultimă indicație decisivă pentru dezvoltarea multilaterală a Jormaniei, dar expiră horcăind, în timp ce Doamna Mortu se stinse gângurind dulce. O umbră insignifiantă se fofilă printre picioarele lui Baban și traversă în viteză culoarul până la ieșire, fără să întâmpine nici cea mai mică opoziție: era zorabul Baha, cunoscut de toată lumea sub masca unei pisici cuviincioase. Văzându-l atât de grăbit, un soldat idiot (care fu executat în următoarele douăzeci și patru de ore) îi deschise ușa și zorabul se pierdu în umbra parcului, urmărit de câinii-lupi care, mai perspicace, îi identificaseră de la bun început adevărata personalitate. Înainte de a se refugia într-un copac, Baha răpuse doi dintre ei. Apoi zorabul profită de haosul ce se iscase spre a dispărea.

Într-adevăr, nu numai comandourile de elită apărură la fața locului, ci și un regiment de geniu comandat de generalul Kankan, ca și o unitate specială a inevitabilului Secan, sub ordinele generalului Piran în persoană, al cărui șofer, colonelul Maran, își aminti mai apoi că văzuse o pisică plină de sânge dispărând sub roțile mașinii ca să iasă din parc. Pisica părea al naibii de grăbită. Nimeni nu se gândise, în acel moment grav, s-o oprească; și așa s-a petrecut marele tirumf al armei zoologice, care s-a dovedit atât de perfidă și de eficace încât și-a salvat viața față cu forțele reunite a vreo trei mii de militari din toate armele, între care vânătorii cu panașele lor, pompierii cu tulumbele lor verzi și artificierii cu focurile lor de artificii erau cei mai spectaculoși. Ambulanța, care a sosit ultima, nu a putut pătrunde în parcul plin de tot felul de vehicule blindate și de soldați înghesuiți unii în alții și întreținându-se asupra celor mai felurite subiecte. A fost imediat trimisă înapoi, ca să nu răspândească panica în populație. Pentru cei ce știau să priceapă, acest du-te-vino era însă plin de înțeles.

La Maculburg, se află în două minute că zorabul dăduse lovitura, dar trebui ceva mai mult timp spre a se căpăta certitudinea că-i atinsese pe președinte și pe soția sa. Lucrul deveni absolut limpede când cele douăzeci și trei de posturi de observație dispuse în jurul vilei comunicară că nicăieri nu se înregistra prezența energică a președintelui, un om care, prin natura sa, simțea nevoia imperioasă de a da indicații, căci psihicul îi era aidoma unui puț insondabil plin de directive contradictorii. Iar nevastă-sa, singura ființă în stare să-i țină piept, nu-și mai făcea auzit glasul pătrunzător ca un ferăstrău mecanic: semn fără echivoc de agonie. Plecarea imediată a ambulanței fu, în ochii experților Bedeker-ului din Maculburg, mai grăitoare decât un certificat de deces semnat; căci chiar într-o țară atât de stranie precum Jormania, s-ar fi

găsit în cele din urmă o posibilitate de-a o lăsa să intre în parcul ticsit de trupe, de-ar mai fi fost ceva de salvat. Iar în cazul când doctorii ar fi hotărât, de pildă, că agonizanții erau intransportabili, ar fi trebuit să fie aduse de urgență aparate de transfuzie la domiciliu. Or, nici un transport de felul acesta nu fusese semnalat de observatorii Bedeker-ului camuflați în pomi de-a lungul tuturor șoselelor naționale. Și în orice caz, ordinul Bedeker-ului fusese formal: convoiul ar fi trebuit să fie oprit cu orice preț, cu ajutorul minelor-fluture. Fiind încredințat de moartea președintelui Gologan și a soției sale Mortu, Imperiul declanșă, în noaptea de 30 aprilie 1989, operațiunea Omega, cea mai secretă ce fusese vreodată întreprinsă spre a restabili armonia într-o țară-satelit.

Fix la miezul nopții, după ora Jormaniei, 3 400 de nazorabi (zorabi înotători: li se injectaseră hormoni de natație), recrutați dintre cele mai brutale pisici vagaboande din Maculburg, trecură în liniște râul Putan. Fără să întâmpine vreo rezistență, nimiciră câteva posturi jormane de frontieră și se afundară în teritoriul țării. La Jorjan, agenții secreți ai Bedeker-ului dădură drumul altor zorabi în incinta fostului palat regal; dar ei fură răpuși înainte de a-l fi putut atinge pe Jacan, fiul defunctului președinte. În lunile următoare, acesta îi luă locul tatălui său în fruntea clanului Gologan-Mortu, cuprinzând 78 de unități familiale (de aceea era adesea numit „clanul celor 78" sau pur și simplu „cei 78"), care alcătuiau și guvernul țării.

Jacan și cei 78 erau neliniștiți. În munții Cartan, zorabii se înmulțeau fără încetare. Exterminaseră populația din mai multe sate și se hrăneau cu hoiturile. Degeaba se trimisese armata; în perioada nașterilor, zorabii nu angajează lupte. Se retrăseseră pe culmi și în puțină vreme au fost 60 000. La Jorjan, alți zorabi lansați de Bedeker-ul imperial răspândeau panică în oraș. Lucrurile nu erau defel sub controlul

lui Jacan. Nu mai erau nici alimente, nici curent electric, iar răzvrătirile înfometaților izbucnite spontan suferiseră o represiune crudă. Carnea victimelor, se spunea, fusese a doua zi vândută în piață, ca să sature mulțimea. Dar răzmerițele au continuat și nimeni nu mai avea acum siguranța vieții sale sau a celor dragi. Câțiva agenți ai Bedeker-ului au înscenat o tentativă de a ocupa postul național de televiziune. Scenariul lor prevedea eșecul, dar nimeni nu li se împotrivi. Schimbându-și planul, puseră mâna pe emițător ca să comunice populației că reprezentau un grup înarmat de imaculiști, a căror intenție era să scoată Jormania din sfera de influență a Imperiului. Emisiunea încă nu se terminase când Maculburgul protestă vehement și amenință cu trimiterea unei armate „în ajutorul guvernului popular al Jormaniei". Despre ce guvern să fi fost vorba? Greu de precizat, căci Jacan nu era numit în comunicat. Dar, la rigoare, s-ar fi putut oricând forma nenumărate guverne populare și nu era nici măcar necesar ca membrii lor să fi vorbit jormana: căci, deși li se pun multe în seamă, jormanii au această indiscutabilă calitate de-a nu fi xenofobi.

Incidentul îl înspăimântă pe Jacan. Se închise în palatul regal și, cum vremea în care energia-i sexuală era neistovită trecuse, juca tot timpul șah cu Baban, care pierdea din prudență. Nu îndrăznea să mai iasă în oraș, unde răzmerița continua și unde cadavrele anonime – victime ale zorabilor, ale militarilor sau ale foamei – se îngrămădeau de-acum în plină stradă, unde mașinile nu mai circulau de ani de zile din lipsă de benzină, iar pietonii nu mai cutezau să se aventureze dintr-o elementară precauție. Jorjanul devenise o necropolă fetidă (*fotografie*). Numai zorabii mai manifestau interes față de ea. Coborau de la munte, din ce în ce mai numeroși și mai amenințători, îndreptându-se inexorabil către capitala aproape pustie. Înaintau mai ales noaptea, pricinuind pierderi

grave resturilor de armată care nu trecuseră de partea rezistenței. *Pentru că era și o adiere de speranță* (fotografie) *și se spunea că va veni cineva, trimis de americani, ca să ajute poporul.*

Față cu aceste dezordini, se aștepta ca în orice moment armata imperială să invadeze țara. Totuși, Maculia se mărgini să-l cheme de urgență pe Jacan la Maculburg, în timp ce tancurile se îngrămădeau cât vezi cu ochii pe celălalt mal al Putanului. Jacan nu s-a dus la Maculburg, ci s-a închis, împreună cu Baban, doi soldați și opt artiste de cabaret, în adăpostul anti-atomic. Trupele maculiste n-au trecut Putanul, limitându-se să-i sfideze pe cei câțiva grăniceri jormani rămași la posturi. La Jorjan, ciuma începuse să facă ravagii, în vreme ce zorabii se apropiau, lăsând o dâră de cadavre prin locurile trecerii lor. Ocolindu-i cu grijă, din ce în ce mai mulți oameni luau drumul munților (*fotografie*). Li se alăturau acelora care așteptau cu speranță ajutorul imaculist și care erau din ce în ce mai numeroși, sau vreunei bande de tâlhari, și acestea din ce în ce mai numeroase. Canibalismul era, în aceste medii, la ordinea zilei. Dar toată lumea își procurase de-acum arme de foc și, din pricina capacității lor de ripostă imediată, partizanii erau doar arareori atacați de tâlhari.

Teoretic, țara continua să fie condusă de clanul celor 78, care primea ordine de la Jacan prin videofon. Dar cei 78 nu mai ascultau de ordine. Ocupau ca întotdeauna vechiul palat regal, împreună cu câteva sute de soldați și de membri ai Secanului, pentru că acolo se mai găseau de-ale gurii și pentru că, oricum, nu știau unde să se ducă. Ceruseră deja de mai multe ori ajutorul frățesc al Maculiei, care întârzia să sosească. Mai mulți dintre ei, înțelegând să profite de economiile depuse prin băncile elvețiene, intraseră într-un dialog activ cu toate statele sud-americane și africane susceptibile de a le garanta azilul politic. Deocamdată însă discuțiile nu duseseră la nimic precis.

O întrebare pe care numeroși comentatori politici din toate țările și-au pus-o în fața acestei stări de lucruri era de ce oare nu intervenea Maculburgul? Prin ipoteza cea mai plauzibilă se răspundea că Imperiul dorea să le dea o lecție binemeritată acestor vecini care nu erau buni de nimic. Voia să rezolve problema suprapopulației și să șteargă urmele tuturor proiectelor economice ruinătoare ale lui Gologan. Ceea ce Maculia nu voia cu siguranță era să-i restabilească pe cei 78 în funcții. Inutil să fi trimis trupe: emisarii Imperiului erau deja acolo și-și făceau treaba cum nu se poate mai bine. Într-adevăr, numărul zorabilor ajunsese între timp la peste un milion, în timp ce populația Jormaniei scăzuse de la douăzeci și unu la optsprezece milioane în numai doi ani.

Nu degeaba în munți se aștepta sosirea unui ajutor. Mii de emigranți jormani au intrat pe la granița de vest fără nici un obstacol. Printre ei a sosit și Boba, în fruntea grupului său numit Grupul celor 42, căci era alcătuit din acest număr – fatal, după unii – de persoane. S-au instalat într-un oraș de munte, care a devenit repede centrul unei noi ordini. Orașul se reconstruia, se găseau alimente, medicamente, Medici fără frontiere. Și soseau în masă, din toate regiunile țării, partizani înarmați ca să se pună la dispoziția lui Boba. Acesta, numit de atunci „Garibaldi al Jormaniei", se pricepea să le insufle speranță în suflete, găsea mijloacele de a-și aproviziona trupele, izbuti să se apere cu succes împotriva zorabilor, pe scurt, fu din plin la înălțimea sarcinii pe care și-o asumase. Ca orice om de acțiune, Boba era fericit pe teren și profund nenorocit când trebuia să asiste la interminabilele întruniri ale celor 42. Căci în interiorul grupului s-a petrecut repede o polarizare a concepțiilor politice și acum imaculiștii radicali la ordinele lui Bolovan nu scăpau nici un prilej de a înfrunta curentul moderat reprezentat de Guzgan. Acesta din urmă afirma că rebelii nu trebuie să-și facă prea multe iluzii: soarta

Jormaniei a fost, este și va fi în mâinile Imperiului. În consecință, trebuiau să încerce cu orice preț să-i fie pe plac Maculburgului și să constituie un guvern maculist sau pe cât posibil semi-maculist. Dimpotrivă, Bolovan, susținut de consilieru-i politic Bostan și de omul de acțiune Motan, era de părere că ideologia maculistă nu se bucurase niciodată de adeziunea poporului jorman și că, prin urmare, trebuiau să se sprijine pe puterile imaculiste, exprimând limpede voința generală de schimbare completă. Orice altă soluție, spunea el, s-ar fi lovit de indignarea populară. Guzgan, de acord fiind asupra inexistenței unui maculism autentic în Jormania, îi acuza însă pe ceilalți trei de demagogie; căci, spunea el, inexistența unei mișcări de protest în timpul regimului maculist demonstra că masele jormane sunt în stare să înghită orice și n-au nici o greutate politică reală. În consecință, trebuia ca o elită luminată, o dată constatate primejdiile unei îndepărtări radicale și imediate de Imperiu, să încerce să le evite prin toate mijloacele. Bolovan, fără să nege caracterul ridicol al conceptelor romantice de „popor" și de „masă", insista îndeosebi asupra faptului că elita e socotită a nu-i înșela pe oameni, ci a-i trata ca adulți. În Jormania trebuia instaurat un regim realmente democratic și atâta pagubă dacă voința poporului va fi contrară maculismului într-atât încât un partid politic maculist nu va mai exista. Guzgan admitea și el necesitatea unei democrații reale, dar sublinia faptul că ea va trebui să fie *realistă*, adică de bun simț. „În seara unor alegeri cu adevărat libere în Jormania", spunea el, „trupele de la Maculburg vor trece Putanul și vor fi la Jorjan în douăzeci și patru de ore; nu vor întâmpina nici o rezistență." Iar Bolovan replica: „De aceea trebuie *pregătită* o rezistență. Trebuie să arătăm opiniei publice mondiale că suntem efectiv capabili să ne apărăm idealul. Ați văzut Borbisthanul? În cincisprezece ani, maculiștii n-au fost în stare să-i biruie pe partizani." În

acest punct, voci sceptice interveneau zicând că borbisthanii putuseră rezista atâta vreme fiindcă erau niște fanatici analfabeți și puțin civilizați, în timp ce jormanii, știe toată lumea, sunt extrem de civilizați. Ei n-ar putea face față barbarilor din Maculia. În cele din urmă, singura întrebare ce merita să fie pusă era dacă, în fața spectacolului rezistenței mai mult sau mai puțin eroice a poporului jorman, puterile imaculiste aveau să-i sară în ajutor. Majoritatea celor 42, cu excepția câtorva partizani ai lui Bolovan și ai lui Motan, era de părere că imaculiștii nu s-ar angaja niciodată într-un conflict ce i-ar duce la o confruntare directă cu Maculia. Această considerațiune îl împinse pe Bostan să treacă în tabăra adversă, în timp ce Bolovan și Motan, urmați de Boba care de-acum se săturase de atâtea dezbateri, refuzară demn orice compromis și plecară din țară ca să încerce să-i convingă pe imaculiști să intervină.

Fără îndoială că s-a exagerat în privința influenței Bedeker-ului imperial asupra mișcărilor lui Bostan de la început. Unii afirmă că l-a încurajat, ca să aibă mereu un pretext de a invada țara. Ce e sigur e că Solcan și acolitul său Șnapan care, prin poziția lor radicală, îi câștigară încrederea lui Bostan, acționau la ordinele directe ale Bedeker-ului. Ei fură aceia care-i furnizară noului șef (în jormană: *Conducan*) formula ca să scape de zorabi după ce aceștia își terminaseră misiunea.

În 1993, două milioane de zorabi, urmați prudent de armata lui Bostan, s-au îndreptat către Jorjan, necropola prezidențială. În piața palatului regal, au fost atacați cu rachete, obuze, grenade, mitraliere. Mare parte a zorabilor fură masacrați. Cei scăpați s-au arătat însă și mai feroce când palatul a fost în cele din urmă cucerit. La 31 mai 1993, la ora nouă seara, cei 78, după o rezistență disperată, pieriră de o moarte atroce. La 1 iunie, armata lui Bostan alungă restul de zorabi din capitală cu ajutorul unei puternice esențe de trandafiri de

fabricație bulgărească, al cărei secret fusese dezvăluit de Solcan, care pretindea că-l aflase de la un vânzător imaculist de tabele cu efemeride. În ziua aceea, trupele Maculiei îi sfidară mai mult ca oricând, de dincolo de râul Putan, pe ultimii grăniceri de la frontiera jormană.

Și cei cinci ani ai „revoluției florilor" începură prin instaurarea guvernului provizoriu Bostan, ale cărui scopuri imediate erau de a combate ciuma, de a aproviziona țara și de a pregăti primele alegeri democratice de șaizeci de ani încoace. Nu s-ar putea nega că Bostan a primit un ajutor material considerabil din partea imaculiștilor; dar a primit de asemenea, fără să știe, și ajutorul Maculiei, care n-a încercat deloc să intervină în procesul pornit de Comitetul celor 42. Maculburgul prefera să pună mâna pe o țară sănătoasă din punct de vedere economic și întru aceasta i se lăsă mai întâi lui Bostan grija de a diminua oarecicât efectele tuturor acelor evenimente care, în patru ani, provocaseră moartea a șase milioane de jormani. Ar fi fost un joc de copil pentru Maculburg să răstoarne fragilul guvern Bostan, mai ales că mii de agenți ai Bedeker-ului mișunau acum în Jorjan, unde se aranjaseră în slujbe convenabile. Fiecare zbatere a guvernului nu făcea decât să-l înfunde și mai mult în acea pânză de păianjen vâscoasă și inextricabilă pe care i-o țesea Maculburgul.

Nu lipseau aceia care, precum lucidul jurnalist Borcan, își dădeau seama de primejdie. Și cu toate acestea, trebuia continuat pe această cale cu orice preț. Iar alegerile din 1995, oricât de libere vor fi fost, de fapt îl puseră pe Bostan într-o situație penibilă; el, care era în mod hotărât imaculist, se văzu constrâns să facă o propagandă directă partidului maculist reformat și să pretindă că Maculatus avusese dreptate, dar că Gologan îi trădase pur și simplu mesajul. Jormanii își arătară o dată mai mult bunăvoința, votând pentru maculiștii reformați. Aceștia, sub conducerea lui Mitocan, ocupau 46 de

locuri în parlament; extremiștii lui Solcan – 13; Uniunea Democratică a lui Ciolan – 31, restul de 10 locuri fiind împărțite între 23 de partide politice reunite în patru grupări principale. Bostan însuși candidă pentru Uniunea Democratică. Fu ales prim-ministru în guvernul de solidaritate națională al celor două mari partide. Prima grijă a lui Bostan de după alegeri fu să încerce restabilirea contactelor cu Maculburgul. Toate tentativele sale se izbiră de o tăcere de gheață. Prietenii săi începeau să-și piardă nădejdea. Ministrul de finanțe, a cărui administrație, în buna și vechea tradiție jormană, n-a excelat prin onestitate, se întoarse în țara al cărei cetățean devenise, descoperind deodată că în Jormania nu beneficia nici măcar de drept de vot, fiindcă fusese privat de Gologan de naționalitatea jormană. Gâscan, scriitor de avangardă și dușman personal al lui Boba, după ce fusese ales ministru de maculiștii reformați, încercă să fugă și-și găsi moartea într-un accident de automobil. Butan, ministrul energiei, se sinucise lăsând o scrisoare de adio (pe care uită s-o semneze) pentru mama sa. Scrisoarea, a cărei autenticitate a fost contestată, spunea: „Dragă mamă, nu avem energia necesară. Nu te demoraliza și întoarce-te în Brazilia." Iar Șobolan, preotul răspopit, ministru al cultelor și al televiziunii, profită de o călătorie în America Latină ca să se facă popă copt de rit bolivian și să renunțe formal la funcțiile-i laice. Pentru că peste tot se presimțea venirea iminentă a invadatorului; dar sub Bostan măcar se mânca bine, iar oamenii începuseră să râdă și să se distreze ca pe vremurile bune de odinioară, dinaintea epocii sinistre a lui Gologan.

În timpul „revoluției florilor", țara respiră un aer de tinerețe. Femeile procreau fără nici o constrângere, spre a înlocui cele șase milioane de victime ale zorabilor, ale ciumei și ale luptelor intestine. Economia, în lipsa indicațiilor omniscientului Gologan, reîncepuse să funcționeze, iar țăranii, deși

cereau uneori prețuri exorbitante pe produsele lor, asigurau aprovizionarea regulată a orașelor și a comunelor. Și, pentru prima dată de la război, libera concurență comercială aduse un zâmbet mai mult sau mai puțin autentic pe fețele implacabililor vânzători. Pe deasupra, funcționărimea de toate felurile ce terorizase țara fu silită să-și schimbe tactica, sub amenințarea concedierii. Jormania era pe cale de a deveni o țară aproape normală, ceea ce atrase un enorm val de turiști imaculiști. Cu cât devenea însă Jormania mai prosperă, cu atât se întărea certitudinea că intervenția Imperiului n-avea să întârzie.

De aceea, în definitiv, lovitura de stat a generalului Bulan n-avu aerul de a surprinde pe nimeni. Era neîndoielnic că o pregătise cu ajutorul generos al Bedeker-ului. Iar cel dintâi act al ei atroce, anume asasinarea a 27 de ziariști imaculiști pe care Bulan se grăbi s-o pună pe seama SLIMUJ sau a unui grup terorist sub ordinele lui Motan, avu pur și simplu menirea de a arăta că sărbătoarea luase sfârșit. Bostan și cei ce mai rămăseseră din grupul celor 42 fură poftiți să-și facă bagajele și majoritatea acceptă această ofertă imposibil de refuzat. Sub Bulan, deși privați de libertăți elementare, jormanii se pot încă îndopa cu mâncare și au primit autorizația să scoată reviste pornografice indigene, ceea ce pare să le excite enorm spiritele, căci guvernul Bostan, ca să nu tulbure biserica predestinaționistă lampistă, biserica jormană bilampistă, pe maculiștii puritani și pe mozaicii de rit binocular, declarase pornografia și prostituția ilegale. De atunci, Bulan a legalizat pornografia, închizând ochii asupra prostituției, care se practică de regulă în sălile de cinema.

Alăturându-i-se în străinătate neobositului Boba, Bostan deveni foarte activ în propaganda împotriva regimului lui Bulan. Dar, după unii observatori competenți, facultățile-i mintale scăzuseră. Se plimba în public însoțit de o pisică,

declarând cui voia să-l asculte că „nu toate pisicile sunt zorabi". Or, cine și-ar permite o asemenea atitudine, după toată panica stârnită de zorabi, dacă nu un extremist maculist sau un nebun?

Cât despre Boba, al doilea exil al său s-a dovedit calitativ superior celui dintâi. Puțin înainte de a muri, a scris celebrul roman *În viață*, care conține această nemuritoare frază privind existența umană: „E ca și când am șofa mereu pe o noapte neagră într-o negură deasă sau ca și când am călări un tigru furios. Recompensa noastră e să murim înainte ca el să ne azvârle la pământ."

(Revista promitea o continuare în numărul următor, despre atentatele care au pus capăt vieților lui Bostan și Boba. Dar cel de-al 37-lea număr din *Asmodeus* n-a mai apărut niciodată.)

Ianuarie 1986
La collezione di smeraldi (racconti),
Milano, Jaca Book, martie 1989

JORMANIA LIBERĂ

Ultima carte a scriitorului național Boba, publicată de Editura Jenan (362 pagini, carton, prețul lei 19,95), încearcă să argumenteze o interesantă teorie asupra eliberării Jormaniei. Nu este singura. De o vreme încoace, orice carte, am putea spune, care apare în Jormania, fie și despre clasificarea deșeurilor neferoase, nu se poate abține, în conținut sau în prefață, să nu enunțe astfel de teorii. Consecința inevitabilă este că sensibilitatea cititorului s-a tocit; iar dacă recenta operă a lui Boba a făcut deja obiectul mai multor recenzii, faptul se datorează nu atât calităților ei literare, cât bizarelor supoziții cărora le dă glas.

Majoritatea recenzenților a remarcat până acum lipsa de respect a lui Boba pentru câțiva dintre eroii revoluției, insinuările sale privind relațiile lor strânse cu Imperiul Maculist, cât și atitudinea lor deseori lingușitoare față de președintele Gologan. Distinsul deputat al partidului național-peizan, fostul scriitor Barban, a exprimat „mânie și nedumerire" față de cartea lui Boba, batjocoritor intitulată *Cui pe cui se scoate*. Oare, se întreabă Barban, are un transfug dreptul de a ne judeca pe

noi, cei care am îndurat restriștile regimului Gologan, abuzurile Doamnei Mortu, violurile și execuțiile sumare ale lui Jacan? Oare un întreg popor poate fi acuzat de complicitate? La acestea, părintele trapist Lampan, amic al defunctului patriarh Ananghia, adaugă lipsa de sânge jorman autentic din vinele lui Boba, proveniența lui dubioasă, baltică dacă nu cumva aztecă. Numai un adevărat jorman poate înțelege sfânta tradiție a acestui pământ, vârfurile albastre ale Cartanilor și alte asemenea dumnezeiești peisaje și simțăminte (părinții Ananghia și Lampan fuseseră membri ai Gărzii de Lemn și partizani ai politicii naționaliste a lui Gologan; articolul lui Lampan a apărut în cotidianul *Europan*, publicat de Butan; deși probabil coincidențe, aceste amănunte trezesc desigur puternice asociații între trapiști, politica șovină a lui Gologan, Garda de Lemn și alte asemenea dumnezeiești cuvinte și simțăminte).

Să ne întoarcem la cartea lui Boba. În primul ei capitol, intitulat *Eroare judiciară?* (dar e vorba de o eroare pe dos, în favoarea inculpatului), îl întâlnim fără voia noastră pe căpitanul Marșan, „bestia de la Mistiș", un membru al Secanului (poliția secretă de tristă amintire) care a tras în mulțimea adunată în Piața Libertății. Boba constată că Marșan, deși condamnat la închisoare pe viață de guvernul Șarman-Maman, a fost eliberat după numai opt luni. Pensionat cu onoare (Statul oferindu-i o strângere de mână și o colecție a revistei *Penthouse*), Marșan a murit într-un accident de vânătoare, întâmplarea făcând să fie împușcat din greșeală tocmai de un fost coleg din Secan. Până aici, nimic nu pare alarmant. Lucrurile se complică atunci când Boba publică o fotografie (din documentarul unui reporter francez), unde un personaj deghizat în păstor arată presei internaționale niște cadavre crâncen mutilate de Secan (după cum știm, aceste cadavre, care serviseră pentru disecții studenților de la Facultatea de

medicină din Mistiș, nu erau victimele Secanului; vederea lor a suscitat însă o extremă oroare telespectatorilor, de la Maculburg la Mazapan și la Paris). Boba pretinde că acel păstor nu era nimeni altcineva decât căpitanul Marșan deghizat. Există, ce-i drept, o vagă asemănare între cei doi, cam tot atât cât între Leonardo da Vinci și Mona Lisa. Dar nici o ipoteză solidă nu se poate întemeia pe un material atât de discutabil.

Capitolul al doilea ne poartă către momentul cel mai exaltant al revoluției: președintele Gologan urlând, strâmbându-se (și făcând cu brațele gestul acela caracteristic de a trage apa), după obiceiul său, la balconul Palatului regal din inima Jorjanului, întrerupt dintr-o dată de huiduielile mulțimii. Toate televiziunile lumii au transmis această scenă, ca și apariția spontană a marilor panouri împotriva lui Gologan. Boba afirmă că doi oameni au nevoie de șase ore pentru confecționarea unui singur panou, punând astfel sub semnul îndoielii spontaneitatea lor. Și mai convingător sună a doua supoziție a sa, anume că huiduielile împotriva lui Gologan nu proveneau de la mulțime, ci veneau din aceleași difuzoare din care se înălțaseră urale câteva secunde mai înainte. Într-adevăr, vreme de peste douăzeci de ani Secanul nu contase pe entuziasmul rebegit al mulțimii flămânde, înrăite și impotente, ci pusese direct benzi de magnetofon cu urale care să-i mângâie plăcut urechile lui Gologan și să arate simțămintele delirante ale poporului față de Conducanul său iubit. Evident, benzile de magnetofon fuseseră schimbate. Și Boba se întreabă: cine a schimbat benzile?

Un anumit gen de cititor șăgalnic va sări desigur cu răspunsul: nimeni altul decât căpitanul Marșan! Ei bine, nu tocmai; candidatul cel mai probabil este un anume Merlan. Nu-l cunoaștem, veți spune. Eroare; deși nenumit, el a apărut deja în povestire (acest truc e folosit chiar de Boba, care dezvăluie identitatea personajului abia în capitolul al doilea):

este amicul care l-a împușcat din greșeală pe Marșan, pensionat cu gradul de general, o puternică strângere de mână și o colecție legată a revistelor *Penthouse* și *Hardcore*. La funeraliile sale, în 1994, a oficiat însuși patriarhul Ananghia, înconjurat de o echipă de sfinți trapiști care împreună ar fi putut lua conducerea și a Gărzii de Lemn și a partidului comunist. Nu s-a știut niciodată de ce a murit (nici Boba nu știe).

Capitolele trei, patru și cinci conțin dovezi cunoscute ale puternicei simpatii dintre toți membrii importanți ai guvernului Șarman-Maman și Maculburg. Capitolele șase și șapte, scrise lucid, îi urmăresc pe Conducan, pe Madam Mortu și pe doi generali Secan în derută; urmează apoi înscenarea unui proces și execuția grăbită a cuplului prezidențial. Expresia obișnuită: ca să le închidă gura cu țărână... Dar de ce anume? Și cine? Căpitanul Marșan?

Capitolul opt e bazat pe mărturii: bețivi care se pocăiesc, apoi se răzgândesc; un mort la groapă; o moașă din Jorjan; un trapist răspopit, fost secretar al lui Ananghia; un jurnal; o bucată de brânză cleioasă; un membru pentru Dialog; un golan și alte asemenea substanțe disparate din arsenalul lui Sherlock Holmes. N-o să-i răpim cititorului plăcerea de a descoperi singur legătura dintre ele. De-ajuns să spunem că, în urma unei anchete minuțioase, Boba trasează planul extrem de precis al loviturii de stat pentru înlăturarea lui Gologan. O înlăturare pe care o credeam populară, întrucât a costat sute de morți și de răniți. O înlăturare care însă n-a fost populară, de care a beneficiat guvernul Șarman-Maman, dar care n-a fost organizată de nici unul dintre reprezentanții marcanți ai acestui guvern de solidaritate națională format exclusiv din membri ai partidului comunist. Dar de cine a fost ea organizată? Cumva de căpitanul Marșan?

Nu tocmai. Nici de Secan. Nici chiar de generalul Merlan.

După Boba, perfecta organizare a planului li se datorează unor adevărați profesioniști din Bedeker, celebra poliție secretă a Imperiului Maculist (Boba ne furnizează chiar și numele colonelului care a întocmit planul, precum și o listă a tuturor participanților jormani la el; numai doi membri din guvernul Șarman-Maman figurează pe ea, cu semn de întrebare; Boba sugerează că toți cei unsprezece guvernanți inițiali se știau sprijiniți de Maculburg, dar nu cunoșteau detaliile planului; astăzi însă aceia dintre ei care n-au murit tragic în confruntarea cu masele – și au rămas doar trei – știu exact de la cine primeau ordine și prin cine; au aflat de mult cine erau oamenii de legătură).

Nu ne rămâne dcât să încheiem cu un semn de întrebare. Dacă ipoteza lui Boba este corectă, asta înseamnă că poporul a fost tras pe sfoară. După cum spunea însuși răposatul Șarman, fost dictator în continuarea lui Gologan și cunoscut pentru un anume cinism înnăscut: „Dar oare nu asta e și menirea esențială a poporului?"

Aprilie 1990

Agora, vol. 3, nr. 2, iulie 1990

LUMEA EST-EUROPEANĂ – O TRAGICĂ PIERDERE DE TIMP, DE OAMENI, DE ENERGII

Interviu realizat de
Gabriela Adameșteanu

Când scrii în șase limbi, nu prea ai o limbă a ta

Gabriela Adameșteanu: Câți ani aveai când ai plecat din România?

Ioan Petru Culianu: 22. Ca revista voastră.

G.A.: Ești probabil singurul care ai plecat la vârsta aceasta, care îți permite să aparții mai profund lumii noi în care ai intrat.

I.P.C.: Unii au plecat și mai devreme. De exemplu, Andrei Codrescu. El este și un mare scriitor, dar este și extraordinar de apreciat ca reporter în Statele Unite. Și ca poet este remarcabil, succesul însă nu vine de la poezie, ci de la faptul că are foarte des emisiuni pentru *National Public Radio*, post mult ascultat de intelectuali. Radioul de stat din Statele Unite nu prea are bani (doar radiourile private au fonduri serioase), însă face programe de foarte bună calitate. Și Andrei Codrescu e unul dintre garanții acestei calități. Cu mine este altceva. Eu scriu în șase limbi; când scrii în șase limbi, nu prea ai o limbă a ta!

G.A.: Ai continuat să scrii literatură în anii aceștia?

I.P.C.: Am scris, am întrerupt. N-am avut, de fapt, o limbă în care să scriu.

G.A.: Când începi să scrii într-o limbă o pierzi pe cealaltă?

I.P.C.: Cred că da. Trebuie să hotărăști bine în ce limbă scrii. Eu am plecat din Italia, deci limba italiană o stăpânesc foarte bine, dar numai în ultima vreme am scris în italiană: pentru că e cu totul altfel când scrii în pierdere și altfel când ți se cere să scrii ceva. Mi-am făcut două doctorate în Franța, îmi scriu cărțile științifice în franceză, dar cu literatura am șovăit foarte mult. Până la urmă am început să scriu în franceză, dar am publicat în Italia. Lucrurile nu merg întotdeauna așa cum le plănuiești. De fapt, nu merg niciodată cum le plănuiești.

G.A.: Ai încetat să scrii în limba română imediat după ce ai plecat?

I.P.C.: Nu, nu. Am scris în română diverse romane pe care le-am aruncat. Sunt fericit că am făcut așa: mi-am dat seama ce șansă extraordinară ai când nu există o supapă imediată unde să-ți arunci ce scrii.

G.A.: Este o șansă?

I.P.C.: Da. Mă gândesc că uneori scriitori foarte prolifici au avut nesansa de a putea publica totul.

Povestirile cresc în noi, puțin câte puțin, ca niște plante

G.A.: Te gândești și la Mircea Eliade, la o parte din proza pe care a scris-o în țară?

I.P.C.: Da. Numai că era cu totul altă situație. Erau multe cereri din partea editorilor.

G.A.: Dar nu toți scriitorii epocii scriau la fel de repede o carte. Chiar el a mărturisit că o regretă, în *Les promesses de l'équinoxe*.

I.P.C.: Partea fantastică din proza lui Eliade rămâne, în orice caz, foarte interesantă. Or, în jurnale, el afirmă că cel mai rapid a scris anumite proze fantastice. Deci, nu cred că de vină e neapărat viteza.

G.A.: Tu scrii repede?

I.P.C.: Nu. Într-o vreme scriam foarte repede. Dar povestirile totdeauna mi-au cerut timp. Ele cresc așa, puțin câte puțin, ca niște plante. Probabil că știi. Într-un anume fel, când mă apuc să scriu, planta e acolo. Cam știu ce este, adică, și nu mă apuc de scris până nu știu. Dar asta înseamnă că nu poți scrie prea multe.

Am fost, cu toții, foarte bine duși de nas

G.A.: Ai urmărit ce s-a petrecut în acest timp în România?

I.P.C.: Am urmărit cu tot mai mare durere, încă din primăvară. Sau din iarnă. La început, chiar la început n-am avut nici o suspiciune. Am fost cu toții duși foarte bine de nas de către cine a organizat marele scenariu pentru Televiziune. Nu?

G.A.: În primele luni ale anului trecut am trăit (ca atâta altă lume) cu impresia că Televiziunea noastră „cea bună" s-a stricat după două săptămâni. Mai târziu m-am gândit că se poate ca totul să fi început chiar cu prima imagine.

Înlăuntrul Uniunii Sovietice, K.G.B.-ul pierde teren sau studiază scenarii foarte neliniștitoare

I.P.C.: Da. Numai că acest scenariu fusese studiat foarte bine. S-a spus că a fost cea mai reușită și spectaculoasă operațiune K.G.B. după retragerea armatelor din Afganistan. Evi-

dent, K.G.B.-ul are o tradiție destul de serioasă de succese, mai ales în străinătate. Înlăuntrul Uniunii Sovietice se pare că sau cam pierde teren, sau studiază scenarii foarte... neliniștitoare.

G.A.: Totuși, lumea a ieșit spontan în stradă. Și aceasta este și teza *României Mari*: că nu a existat o revoluție.

I.P.C.: Nu știu care sunt concluziile pe care le trage *România Mare*. Eu trag concluzia că *România Mare* există tocmai pentru că nu a fost o revoluție. Dacă ar fi fost o revoluție, *România Mare* n-ar fi existat. Sigur că lumea a ieșit în stradă, numai că *și asta era prevăzut în scenariu*. Cred că din punctul de vedere al desfășurării scenariului a fost o mare reușită. Dar, cum pe urmă corespondenții occidentali au început să sesizeze incongruențele, pornind de la victimele care nu erau victime, ci erau morga și...

G.A.: Dar au murit peste o mie de oameni...

I.P.C.: Da, dar cum au murit unii este foarte curios. Deși Securitatea se dăduse de partea Guvernului provizoriu, autobuze de securiști erau trimise în sprijinul armatei, armata deschidea focul și tot autobuzul cădea. Din câte am înțeles, foarte multe dintre victime au fost sau inutile sau gândite diabolic, ca să creeze sânge. Este planul cel mai teribil care se putea studia și duce la îndeplinire.

G.A.: Dar de ce trebuia făcut cu atâta sânge?

I.P.C.: Nu știu. O fi specificul național. Dacă dictatura lui Ceaușescu formează specificul românesc, atunci ceva sânge sigur că era necesar. Dar acestea sunt doar ipoteze.

G.A.: Sunt puțin jignită când pui totul pe seama K.G.B.-ului. Cum, Securitatea română nu putea organiza și singură totul?

I.P.C.: Prostia Securității române este epocală, de o profunzime nemaivăzută.

G.A.: De ce trebuia o tranziție atât de spectaculoasă, când în toate celelalte țări din Est nu a existat nici un mort?

I.P.C.: Eu nu știu acum câte victime au fost prevăzute, cred doar că o anume vărsare de sânge era prevăzută. Dacă nu aveai sânge, trebuia să-l faci să curgă. Doar alte țări din Est n-au avut nici un Ceaușescu. Luxul acesta numai românii și l-au permis.

G.A.: Cât a putut fi de mare puterea reală a lui Ceaușescu, dacă într-o singură zi dintr-un dictator atotputernic a ajuns un autostopist?

I.P.C.: Asta arată că întreaga Securitate l-a lăsat baltă. El se ducea în redutele lui, la Târgoviște, și acolo găsea armata instalată, dar nimeni nu-l primea. Dorin Tudoran tocmai a scris un articol foarte frumos, în care spune că de fapt tot ce se întâmplă (nu e ipoteza lui), în Uniunea Sovietică și în țările satelite, este pur și simplu un plan al K.G.B.-ului. Probabil că la un moment dat K.G.B.-ul, lucrând pe super-computere (sunt niște mașini care costă zeci de milioane de dolari și pot să-ți facă un model al lumii pentru câteva zeci de ani sau chiar mai mult) – în timpul lui Andropov – a văzut că modelul nu ducea nicăieri. Și atunci, și-au dat seama că fără a trece la o economie de piață, pierderile vor fi mai mari decât câștigul. Ei au dărâmat zidul, ei au început, evident, toate mișcările în țările satelite.

G.A.: Dar nu ți se pare că acum țările satelite scapă?

I.P.C.: Îți spun drept, nu mi se pare deloc. Germania este lovitura cea mai spectaculoasă dată de sovietici. Germania întreagă iese acum, pentru un timp, din consorțiul vest-european: acesta va fi prețul plătit pentru anexarea Germaniei de Est. Prețul politic, nu cele șase miliarde de dolari, cadou

făcut Uniunii Sovietice ș.a.m.d. Dar politic, chiar dacă va rămâne în N.A.T.O., iese complet de sub umbrela occidentală, iar N.A.T.O. se va schimba complet. Deci e o foarte mare victorie sovietică, cu Germania de Vest ieșită din programul politic comun al țărilor din Europa de Vest din cauza Germaniei de Est, din cauza partidului socialist. Se pare, în momentul de față, că K.G.B.-ul nu domină situația în Uniunea Sovietică. O fi așa, n-o fi așa, nu știu. Poate există din nou un plan diabolic.

G.A.: Doar n-o să-mi spui că K.G.B.-ul este și la Vatra Românească?

Un șef de stat ca Gorbaciov este o marionetă

I.P.C.: Pentru Vatra Românească ajunge Securitatea, K.G.B.-ul are acum alte lucruri de făcut, pentru că totul merge ca pe roate în România. Afară de economie. Dar ea nu merge bine nici în Uniunea Sovietică. Ungaria a fost deja folosită de Andropov ca să studieze trecerea la economia de piață. Asta l-a determinat să lase cu limbă de moarte K.G.B.-ului să continue pe acest drum. Crezi că Gorbaciov are atâta greutate personală? Nici gând. Știm cu toții că un șef de stat e o marionetă.

G.A.: Și Ceaușescu a fost o marionetă?

I.P.C.: Ceaușescu a convenit tuturor la un moment dat. Și probabil de aceea a și fost răbdat atâta vreme. Și de unii și de alții.

Pentru ce se întâmplă în România nu trebuie să acuzăm K.G.B.-ul, ci Securitatea

G.A.: De ce le convenea Ceaușescu occidentalilor?

I.P.C.: Sunt subtilități pe care eu, neavând nimic de-a face cu politica, nu le știu. Dar pot să-mi dau cu presupusul.

Pentru o vreme era intermediar în problema Orientului Mijlociu. România a fost locul unde emisari secreți ai Organizației Palestiniene puteau întâlni emisari secreți ai Israelului ș.a.m.d. Un loc unde s-au desfășurat probabil *operațiuni pe care noi nici nu le bănuim.* În privința lui Iliescu, nu mi se pare că el ar avea acea poziție-cheie pe care primul liberalism al lui Ceaușescu i-a asigurat-o acestuia la începutul anilor 70. Iliescu e un nou venit...

G.A.: Dar, de exemplu, ce se întâmplă la bulgari nu-ți încurcă puțin scenariul? Ei au depășit handicapul alegerilor. Și Parlamentul lor și președintele, Jelio Jelev, ales de opoziție, oferă mult mai multă credibilitate.

Deci, acum cineva trebuie să vă scape de Securitate

I.P.C.: Deci vrei să spui că pentru ce se întâmplă în România nu trebuie să acuzăm K.G.B.-ul, ci Securitatea. Da, asta așa este. Numai că Securitatea e atât de mare și atât de proastă încât eu nu văd ce...

G.A.: Matei Călinescu spunea că Securitatea controlează acum doar părți, nu mai controlează întregul societății.

I.P.C.: Are dreptate. Numai că Securitatea creează diversiuni, domină politica naționalistă, domină Vatra Românească, domină mijloacele de comunicare. Și are o putere de influență extraordinară. Ei pot mereu spune: „În fond noi am făcut-o și de aceea nu puteți ridica nici o pretenție". Acum îmi dau seama de ce România Mare poate să sprijine aceeași teză ca mine, dar cu concluzii total opuse.

G.A.: De aceea se încearcă reabilitarea „bunei noastre Securități", care ne-a scăpat de Ceaușescu.

I.P.C.: Deci acum cineva trebuie să vă scape de Securitate.

G.A.: Ai un scenariu?

I.P.C.: Vom trăi și vom vedea. S-ar putea ca totuși până la urmă rațiunile de ordin economic să primeze...

Lumea est-europeană: un provizorat întins pe 50 de ani

G.A.: Ai urmărit și literatura din România?

I.P.C.: Am urmărit-o până la un punct. Ți-am spus că am citit romanul tău, *Dimineață pierdută*, în '84. Am citit romanele lui Augustin Buzura, pe care-l admiram până la revoluție. După care, nu-l mai admir. Din fericire, eu am cunoscut mai mult lucrurile care rămân, decât cele care nu rămân. Există o formulă de roman de care scăpau puțini, formula lui Constantin Țoiu: că poți să critici orice, dacă la un moment dat spui că a venit lumina...

G.A.: Care este în Statele Unite situația literaturii raportată la critica literară?

I.P.C.: Toată opinia asupra a orice în viața intelectuală americană e făcută, practic, de un singur periodic – *New York Review of Books*. El face timpul frumos sau timpul urât. Nu e chiar singura publicație, desigur, dar e cea mai importantă. Lucrurile care se întâmplă aici, în America – justificat sau nejustificat – sunt cele mai importante, cele mai cu greutate, datorită lărgimii pieței, ecourilor, atracției pe care o au imediat în media din Europa occidentală. Eu nu cunosc sistematic literatura americană de acum, sau, mă rog, cunosc numai ceea ce mă interesează la un anumit moment. Statele Unite sunt de departe locul cel mai interesant din lume. Singurul comparabil oarecum prin creativitate fiind Parisul: nu și prin întindere. Parisul e un loc interesant, dar în rest Europa nu mai are prea multe de spus. Cred.

G.A.: Lumea est-europeană se constituie într-o zonă de cultură aparte?

I.P.C.: Din păcate, cred că da. E o mare, tragică pierdere de timp, de oameni, de energii. Un provizorat, cum bine spuneai, întins pe cincizeci de ani, care a distrus potențialul unei întregi zone geografice.

O crimă împotriva inteligenței începută înainte de anii interbelici

G.A.: Există în acest moment în publicațiile americane de specialitate o discuție despre Mircea Eliade: i se reproșează cu severitate anumite articole scrise în perioada '36-'37 în ziarele din România, i se reproșează anumite tăceri în memorialistica sa, referitoare la acel timp.

I.P.C.: Astăzi totul apare absurd: o crimă împotriva inteligenței. Dacă nu mai mult. Dar poți să-ți dai seama cum pe atunci cineva, chiar ca Mircea Eliade, putea să cadă în capcană. Totul părea că avea un anumit sens, se crease un limbaj care dădea impresia că ar comunica, știu eu, resorturile realității într-un mod plauzibil. Cu atât mai mult cu cât atunci toată lumea repeta aceleași lucruri: nu era inovația românilor. Ideea cu evreii, care e fără îndoială resortul motivațiilor economice legionare, fusese pregătită de la sfârșitul secolului al XIX-lea în Germania, în Franța, în Anglia mai ales. Dar citit la distanță de cincizeci de ani, chiar făcând abstracție de război și de holocaust (deși nu se poate face abstracție), totul apare astăzi ca o crimă împotriva inteligenței. Și te miri mai departe cum cineva ca Eliade putea să cadă în capcană. Mai ales că Eliade are, să spunem, o sută de articole politice, dintre care nici măcar 10 % nu sunt din perioada '37. Restul sunt uluitor de bine intenționate și de actuale pentru noi. Mircea Eliade a început ca un democrat, a scris împotriva

lui Mussolini, a scris împotriva venirii lui Hitler la putere – ceea ce alții nu au făcut. Dintre iluștrii colegi în viață ai lui Eliade, cel puțin unul a salutat cu entuziasm venirea lui Hitler la putere. Deci, în '33 Eliade era evident un democrat. El spune că până în '34 și-a menținut poziția, după care a început o anumită șovăire, iar în '37 e, evident, alunecarea.

G.A.: Deci a fost o alunecare doar la un moment dat? Nu a fost o poziție consecventă de la început?

I.P.C.: Nu pare. În cazul lui Eliade pare o alunecare. E practic vorba de trei articole în care există nuanțe serioase de xenofobie și șovinism. Despre unul, Eliade a afirmat și în scris că nu îi aparține. Toți cei care cunoaștem scrierile lui Eliade din perioada aceea ne dăm seama că, sigur, interviul era bazat pe ce spunea Eliade însuși; dar frazeologia nu-i a lui. Și acolo este singurul loc unde există o referință directă la evrei. Dar sunt trei articole de un șovinism foarte neplăcut. Iar în rest, sunt niște articole în favoarea Gărzii de Fier, a lui Moța, Marin și așa mai departe, care însă, mă rog, se pot explica altfel. Totuși, cu toată alunecarea din '37, Eliade nu apare nicidecum ca un antisemit.

G.A.: Prin restul vieții?

I.P.C.: Prin restul vieții, fără îndoială că nu. Dar nici prin publicistică. Deși două articole sunt ambarasant de șoviniste, repet; cât despre interviul care ridică problema evreiască – putem să-l credem că nu l-a scris el. Dar nu putem să-l credem că nu l-ar fi dat niciodată. Sigur, interviul l-a dat. Probabil nu l-a editat el.

La distanță de 60 de ani, opera lui Nae Ionescu apare dezolantă

G.A.: În anii aceștia Mircea Eliade a fost mai aproape de Nae Ionescu?

I.P.C.: Nu i se poate lua în nume de rău lui Eliade apropierea de Nae Ionescu. Nae Ionescu l-a descoperit, cum i-a descoperit și pe alții: pe Mihail Sebastian, pe Eugen Schileru. Nae Ionescu era un om foarte deschis. În timpul războiului, viitorul deputat comunist sau ce-o fi fost, George Călinescu, l-a acuzat de filosemitism.

G.A.: Pe Nae Ionescu?

I.P.C.: Da. Nae Ionescu era un spirit foarte versatil. Și fără îndoială nu era un antisemit. Dar opera lui, la distanță de cincizeci-șaizeci de ani, îmi apare dezolantă. De o sărăcie fantastică.

G.A.: Când, în ultimul an, s-a putut pomeni numele lui Nae Ionescu, s-a părut că s-a încercat într-un fel așezarea lui pe un soclu. Am fost mirată, pentru că citisem fără entuziasm cartea lui de publicistică *Roza vânturilor*. Dar fascinația asupra oamenilor mi-o imaginez; am văzut-o de pildă la Octav Onicescu. I se lumina fața când, după cincizeci de ani, pomenea numele lui Nae Ionescu.

Eliade nu înțelegea ce spuneau ortodoxiștii

I.P.C.: Da, era scăpărător, inteligent, rapid. Dar poți să te miri de diferența enormă dintre el și Eliade. Toată publicistica lui Eliade, tot ce a scris Eliade în perioada aceea este încă interesant. Chiar când spune lucruri care îl repetă sută la sută pe Nae Ionescu. Sau pe Nichifor Crainic... Mie mi se pare că Eliade nu înțelegea sau înțelegea cu totul altfel ce spuneau ortodoxiștii. De fapt, nici să nu ne mirăm, pentru că Eliade avea rădăcinile lui indiene, treburile lui erotice, importanța sexului și așa mai departe, care nu se conjugă bine cu ortodoxia. Nici chiar cu aceea a unor liberali. *Mutatis mutandis*, Eliade era ca un fel de reformator. Eliade trăia frazeologia lui Nae Ionescu, care sub condeiul lui apare

scăpărătoare, plină de vitalisme, de ambiguități, de lucruri fără temelie; el îi dădea un sens foarte personal.

După câteva zeci de ani, și existențialismul apare deplorabil

G.A.: Și cum apare trăirismul la o distanță de cincizeci-șaizeci de ani? Era o variantă de existențialism, nu?

I.P.C.: Cred că da. Însă chiar existențialismul acum, la distanță de câteva zeci de ani, apare deplorabil. Începând nu de la numele cele mai mici, ca Sartre, dar chiar de la cele mai mari, ca Heidegger: sărăcia conceptuală, clișeele, tradiția dubioasă, acum apar întristătoare. Știu că asta o să-i jeneze pe câțiva dintre prieteni. (*Râde.*) În Germania există un curent anti-Heidegger foarte puternic. A durat un timp până am fost convins.

G.A.: Acest curent anti-Heidegger este legat de evenimentele biografiei lui Heidegger?

I.P.C.: N-are nici o legătură cu biografia. Dar Heidegger teologizează primar, oarecum primitiv, și este un mare manipulator al limbajului. În germană sună extraordinar de simplu – chiar simplist. Complicațiile lui vin dintr-o grămadă de giumbușlucuri stilistice, asonanțe, aliterații, etimologii adevărate sau false, un întreg bagaj de tropi, un joc de literat. Îndărătul lui se ascunde o sărăcie conceptuală înspăimântătoare. Niște afirmații apodictice privind originea, destinul Occidentului, al umanității în general. E cu atât mai inutil să le formulezi cu cât, din fericire, se dovedesc mereu false.

Mi se pare o greșeală să crezi că ești umanist doar pentru că te frământi asupra morții unui om

I.P.C.: Sigur, Heidegger aparține unei tradiții care dorea să înțeleagă percepțiile civilizației occidentale. Deja însă civi-

lizația occidentală este cu totul altfel decât o vedea Heidegger în '38-'39. Și ceea ce e acum interesant în ea, lui îi scăpa cu totul: ar fi fost pentru el o radicală inautenticitate.

G.A.: Ce este foarte interesant în civilizația occidentală de azi?

I.P.C.: Foarte interesante sunt problemele cognitive dezbătute azi, toate cosmologiile. Heidegger punea radicala autenticitate în afara dezbaterilor cosmologice, nu? Or, tocmai asta a devenit azi mai interesant, datorită ipotezelor științifice, multiplicărilor. Heidegger aparține unei tradiții filozofice care trece printr-o parte a teologiei creștine (aș spune partea cea mai proastă). *Memento mori*, meditația asupra morții nu ține de partea în primul rând fascinantă a teologiei creștine, care e multiplicarea lumilor, explorarea posibilităților necunoscute ale lui Dumnezeu, în care omul n-are nici un rol interesant. A crede că ești umanist numai pentru că te frământi asupra morții unui om mi se pare o greșeală capitală. Dar, fără îndoială, Heidegger rămâne unul dintre cei mai mari scriitori ai secolului.

G.A.: Era mai degrabă un scriitor?

Toți suntem scriitori, iar teoriile științifice sunt acceptate pentru eleganța lor estetică

I.P.C.: Toți suntem scriitori, incluzându-l și pe Einstein printre noi. Nu există nici o altă disciplină. Și în știință se spune că teoriile nu sunt acceptate pentru adevărul lor, ci pentru strategiile de a le face acceptate, pentru eleganța lor estetică. Dacă demonstrațiile lui Einstein n-ar fi fost elegante estetic, colegii lui matematicieni n-ar fi fost convinși de ele.

G.A.: Aici în Statele Unite se vorbește destul de mult despre moartea literaturii.

I.P.C.: Ciberneticienii spun că la un moment dat s-ar putea ca limbajul articulat să dispară de pe glob, înlocuit de un alt sistem de comunicare. Nu știu însă la câte sute de mii de ani gândim aici. Depinde foarte mult de dezvoltarea computerelor, care e extraordinară. Chiar și acum, unul dintre lucrurile cele mai interesante pe care le fac sunt așa-numitele lumi alternative. Deocamdată sunt cam primitive, dar când se vor dezvolta, iată cum va fi: iei o mască, pui niște mănuși și cu ajutorul măștii și mănușilor ești într-o cu totul altă lume. Evident, programul îți dă lumea în care ești. Dar poți să fii oriunde vrei. Și funcționezi realmente în acea lume; adică mâinile tale, prin mănuși, iau în mână obiectele acelei lumi, simt obiectele, înțelegi?

Datorită computerelor, vom trăi în lumi diferite

G.A.: Unde e lumea aceea?

I.P.C.: Este în computer. Asta pune, evident, și probleme filozofice foarte interesante, pentru că în fond și noi, în lumile noastre, suntem, putem spune, în computerul nostru. Conștiința noastră e de fapt un ecran tridimensional. Alții afirmă că ar avea mai mult de trei dimensiuni. Imaginația noastră, chiar conștiința noastră, este similară cu ecranul unui computer. Cred că sunt exact operațiile computerului care creează imagini. Analogia cu computerul funcționează în măsura în care avem și un ecran, dar pe de altă parte noi înșine suntem acel computer.

Fiecare dintre noi este un computer foarte puțin stăpânit

G.A.: Un computer nu îndeajuns de bine stăpânit, nu? Pentru că, de fapt, s-ar părea că nu ne folosim deloc toate disponibilitățile.

I.P.C.: Sigur, un computer poate puțin stăpânit. Dar în istoria lumii, foarte multe religii, tehnici, folclorul au căutat programele de acces la computer: adevărul, secretele minții.

G.A.: Ajungem în spațiul doctrinelor orientale.

I.P.C.: Da, poți să spui că și ele sunt moduri de a acționa în niște programe speciale ale minții umane. Științific încă nu sunt cunoscute. Sunt cunoscute anumite stări speciale ale biocurenților care circulă, numite unde *alfa*, unde *theta*, și care au proprietăți foarte curioase asupra corpului. În undele *theta* de exemplu, corpul nu mai reacționează la durere. Însă nu aș vrea să dau mare importanță lucrurilor acestora, pentru că ele nu se știu chiar precis. Sunt fizicieni care au făcut cercetări. În California e o mișcare foarte vastă, foarte interesantă, *New Age*, care pretinde că ar putea manipula mintea în așa fel încât să producem rezultatele dorite. Ca un fel de magie, dacă vrei, dar folosesc tehnici de bombardament subliminal. Cum e muzica dulce, moale, din magazinele mari. Ea are afirmații subliminale care te fac să cumperi, să te simți foarte bine, fericit, să intri într-o lume artificială, într-un fel de paradis. Dar conține și afirmații subliminale ca să te facă să nu furi. Și sunt legi care-i reglementează folosirea, pentru că evident au fost obiecții. Unii spun că asta e manipulare a conștiinței. Dar exemplul acesta nu-i decât vârful de iceberg de la o grămadă de tehnici. Unele tehnici – de modificare a conștiinței, a subconștientului, sunt complet trăsnite, altele foarte interesante; dacă în anumite situații știi formula corectă, conștiința poate da rezultate surprinzătoare, care depășesc natura. Niște fizicieni au făcut cercetări asupra unuia dintre cei mai interesanți gânditori așa-ziși pozitivi – un oarecare Napoleon Heal –, care își constituie câte un grup și pe urmă umblă cu adepții prin foc. Umblă pe cărbuni aprinși. Stârniți de afirmațiile lui, fizicienii au făcut cercetări

ca să demonstreze că nu avem de-a face cu un fenomen supranatural. Și electroencefalogramele au arătat că dacă intri în stadiul *alfa* sau *theta* ai o anumită protecție împotriva durerii.

G.A.: Și acest *New Age* este în California?

I.P.C.: Nu, e peste tot. Dar „centralele", să spunem, sunt în California. E foarte comercializat. Dar anumite lucruri sunt interesante. Altele sunt ridicole.

Putem să facem totul, mi-a spus securistul, numai că eu i-am răspuns: nu

G.A.: Să ne întoarcem puțin la momentul plecării tale.

I.P.C.: Am plecat în '72. Aveam un volum la Cartea Românească, fusese anunțat în programul din 1970 la Editura Eminescu, pe urmă Mircea Ciobanu a luat manuscrisul cu el, dar fără speranțe. Erau niște povestiri suprarealiste.

G.A.: Onirice?

I.P.C.: Da. Așa ar fi fost definite probabil atunci.

G.A.: Pe urmă, după *Tezele* din 1971, termenul de onirism a dispărut și a dispărut și literatura onirică.

I.P.C.: Nu pot să-mi explic de ce povestirile mele nu puteau fi publicate. Am impresia că atunci când redactorul-șef m-a chemat ca să-mi comunice dezolat că nu putea să mă publice, a fost rostit cuvântul *mistic*. Dar din '70 nici măcar revistele nu mă mai publicau, pentru că eu spusesem foarte hotărât „nu" securistului care îmi ceruse servicii. Și când îmi ceruse servicii, securistul mă întrebase: „Ce vrei să faci?" „Aș vrea să scriu, să fac studii", i-am răspuns. Eram student la italiană. „Și ca profesie, ce-ai vrea?" „M-ar interesa să lucrez la o revistă!" Mi-a spus: „Putem face totul!" Numai că eu nu am

fost băiat bun. Și cum n-am fost băiat bun, am avut semnale imediat. Și din '70 n-am mai reușit să-mi public prozele. Atunci a fost un semnal foarte clar, că nu prea mai am ce căuta în România. Din fericire, l-am înțeles și am reușit să plec în '72. La două săptămâni după terminarea facultății.

Corespondam cu Mircea Eliade din 1971, dinainte de Teze

I.P.C.: Am stat în Italia aproape cinci ani, m-am mutat în Olanda, unde am stat doisprezece ani, cu intermitențe. Am fost student aici în Chicago, în '75, și am studiat cu Mircea Eliade.

G.A.: Îl cunoșteai pe Eliade dinainte?

I.P.C.: L-am cunoscut în '74, dar cu el corespondam din '71, încă din țară. Înainte de *Teze*. Și pe urmă am corespondat constant, cum am ieșit din România. L-am cunoscut în septembrie '74, la Paris, iar ceva mai târziu, în '75, am reușit să vin ca să lucrez cu el. Pe urmă îl vedeam pe Eliade vara, câte o lună la Paris și practic ne petreceam fiecare seară împreună. Când eram în Olanda a venit și el să mă viziteze, cu doamna. Din 1986 am fost invitat aici ca să țin cursuri și aveam mai multe proiecte la care lucram împreună, dar, din păcate, la trei săptămâni după venirea mea a fost secerat. A stat opt zile în spital. Eliade era un om foarte generos, foarte fermecător, inocent. Avea un șarm cu totul particular. Și avea o mare inteligență și prevedere – chiar practice, într-un anume sens. Înțelegea foarte bine raporturile sociale, mecanismele unei anumite, știu eu, societăți intelectuale din care făcea parte: nu era un străin acolo, nici nu se simțea un străin. Dar avea marile lui candori care făceau parte din șarmul lui. De asta, la un moment dat poți să-ți explici cum Eliade a putut vedea părțile generoase ale unei mișcări, să spunem, fără a-i înțelege umbrele.

G.A.: Câte cărți ai în total?

I.P.C: Cincisprezece. Am mai multe cărți care aproape nu există (publicate cu editori minori, tiraj foarte mic), și altele foarte bine primite. În Italia mi-au apărut cele mai multe, în Franța am numai vreo cinci. Iar în Statele Unite una apărută și patru sub tipar. În plus, am publicat recent mai multe povestiri, scrise cu o colaboratoare. Scriem „la patru mâini". Îmi scriu bine în engleză opera mea științifică, dar pentru literatură e nevoie de altceva.

G.A.: Dar asta nu înseamnă traducere?

I.P.C.: Nu, nu. Absolut deloc. E scris totul împreună. E mult mai amuzant, de fapt.

Chicago, 2 decembrie 1990
22, nr. 13(63), 5 aprilie 1991

SCOPTOPHILIA

VIITORUL ROMÂNIEI ÎN UNSPREZECE PUNCTE

Nefiind „specialist" în problemele românești, am constatat cu surprindere că, spre deosebire de diverse persoane mult mai informate decât mine, am prevăzut aproape exact evenimentele recente. Anul trecut vorbeam cu un fost ambasador român, devenit anticeaușist și trecut la activități minore. Îmi exprimam convingerea că România va trece printr-o scurtă revoluție sângeroasă, după care va porni pe drumul democrației, cu o viteză mai mare decât a celorlalte state din Est. „Nu avem o clasă capabilă de a realiza întoarcerea de curs", declara fostul ambasador. În martie 1989, într-un lung interviu acordat cunoscutului jurnalist italian Mario Baudino de la cotidianul torinez *La Stampa*, vorbeam din nou despre revoluția iminentă și despre inevitabila vărsare de sânge, declarând că, probabil, Ceaușescu și clica lui vor fi sfâșiați de mase. În august, întâlneam la Rimini, la o discuție despre genocidul din România, un binecunoscut specialist în probleme românești care repeta exact fraza fostului ambasador în același context: „Nu există în România o clasă capabilă de reforme democratice." Nu există, dar oare e nevoie?

În *Lumea liberă* din 9 decembrie 1989, pagina 9, scriam: „Toți știm că zilele lui Ceaușescu sunt numărate; că familia lui nu va rezista la putere; că tăvălugul istoriei îi va strivi pe toți slugoii lui de azi...; toate acestea se vor întâmpla cu viteza cutremurului uman care a dărâmat recent zidul Berlinului..." Au trecut puțin peste două săptămâni de atunci. Bilanțul lor: Ceaușescu și Elena executați pentru genocid și ruinarea patriei, mii de securiști așteptându-și pedeapsa, țara pentru prima dată liberă după 1937. Dar când dădeam telefon unui specialist în probleme românești, după dispariția lui Ceaușescu huiduit de mase, spunându-i că, probabil, domnia lui nu va mai apuca Crăciunul, îmi răspundea: „Va mai dura ani de zile! Nu avem pe nimeni în stare să-l răstoarne." Iată că „nimeni" l-a răsturnat și executat; iată că e preferabil să nu fii „specialist" ca să faci previziuni corecte. Mai mulți prieteni și colegi din Statele Unite m-au încurajat să întocmesc un elementar program pentru democratizarea României. Eu cred că nu e nevoie de o „clasă" anume care să conducă procesul democratic; bunul simț va ajunge, de îndată ce populația României va exprima voința de a fi guvernată democratic. E drept că Ceaușescu nu a distrus numai credința oamenilor în ei înșiși (dovadă, negativitatea interlocutorilor mai sus amintiți), ci și orice elită românească (cu excepția câtorva intelectuali disidenți, ca Andrei Pleșu, Gabriel Liiceanu ori Dan Petrescu, ori a curajosului scriitor Augustin Buzura). Elitele ceaușiste urmau să fie formate din absolvenții faimosului ISE-ASE și-ai Academiei „Ștefan Gheorghiu"; dar talentele lor, câte au fost, s-au irosit în comerțul de arme cu lumea a treia. Securitatea ceaușistă a fost – ca și Ceaușeștii, de altfel – o elită pe dos, satanică; concurează astăzi nu numai la premiul pentru cel mai bestial serviciu secret din lume, dar și la acela mult râvnit de cel mai stupid serviciu de așa-zisă inteligență din univers. Acum câțiva ani, spuneam unui disident român: „Ceaușescu

v-a făcut să credeți că Securitatea e atotputernică. În realitate, securiștii români sunt proști." „Proști, dar mulți", venea automat răspunsul. Am avut zilele trecute dovada prostiei lor: în loc să fi dat o minimă dovadă de inteligență, răsturnându-l pe Ceaușescu nu acum zece ani, când ar fi trebuit, dar măcar acum două-trei luni, au preferat să piară împreună cu Führerul lor dement. Aceștia erau cu adevărat kamikaze, fedayini, vizionari sângeroși și nebuni, nu un serviciu de inteligență.

Iată de ce românul are o cheie precisă pentru punerea în mișcare a procesului democratic: dacă întorci pe dos tot ce a făcut Ceaușescu, dacă dai maselor de mâncare și asiguri energia internă, dacă dai poporului totală libertate de mișcare și de opinie, știind că aceasta implică nu anarhie, ci autoreglare a sistemului, dacă lucrezi cu un foarte mic aparat de inteligență... inteligentă, iar nu proastă, dacă rezolvi problema minorităților acordând, iar nu suprimând libertăți, atunci ai în mare viziunea unui stat democratic. Ce urmează aici sunt mici detalii în sectoarele cele mai importante.

Politica

1. Așa-zisul partid comunist român se va autosuprima (deși, evident, comuniștii vor pretinde că ei au provocat răsturnarea regimului; poporul însă va striga mai tare – și acum oamenii știu că, dacă ies în piață, nimeni nu va trage în ei). Există anumite intenții de a-l readuce în țară pe așa-zisul rege Mihai; cred că poporul va avea bunul simț de a refuza monarhia prin plebiscit, întrucât monarhia română a ieșit din cadrele ei legale, instaurând dictatura în 1937, împreună cu Frontul Renașterii Naționale de tristă amintire – un fel de partid comunist nesovietic. E întristător că noul guvern român a adoptat această etichetă infamă și sper s-o înlăture cât mai

repede. Nu cred că poporul român are un gust atât de îndoielnic încât să se întoarcă la figuri paterne, dictatoriale. Sistemul politic multipartit va îngădui crearea unui Parlament puternic și a unui președinte slab, eligibil pe numai cinci ani – un fel de Von Weizsäcker român (Mircea Eliade ar fi fost persoana ideală pentru un astfel de post pur simbolic și onorific). Avantajul este că țara va fi guvernată de... guvern, care va putea cădea după modificarea echilibrului parlamentar, fără a îngădui inițiative dictatoriale. Chiar dacă românii vor crea o democrație cu multe schimbări de guverne, ca aceea din Italia, credem că această situație e cu mult preferabilă unui sistem prezidențial paternalist, ca acela francez ori englez (doamna Thatcher fiind și ea paternă). Evident, trebuie creată o barieră numerică pentru constituirea unui partid, de exemplu 5 000 de semnături verificabile. Tradițiile funeste ale trecutului trebuie suprimate – mă refer la acea „primă electorală" care asigura majoritate absolută în Parlament partidului politic român care obținea 40 % din voturi. România trebuie să trăiască într-o democrație completă, fără avantaje pentru cel mai puternic. Și, evident, nu trebuie uitat lucrul cel mai important: un partid politic nu poate fi admis în panorama electorală a unei țări democratice decât dacă nu conține în programul său abolirea democrației. Nici comuniștii, nici fasciștii nu satisfac această condiție.

Membrii Camerei legislative și ai Parlamentului, ca și membrii guvernelor provinciale (zece provincii sunt de ajuns pentru România), vor fi salariați ai statului.

Economia

2. Economia ceaușistă a secătuit țara din ambiția unui export nerentabil de produse industriale finite, care a dus la

exportarea tuturor materiilor prime pentru a acoperi pierderile imense. În principiu, România va rămâne o țară bogată dacă va reuși să facă față cerințelor unei agriculturi moderne și va utiliza propriile-i resurse energetice pe piața internă. Aceasta înseamnă că miliardele de dolari cheltuiți de Ceaușescu pe instalații industriale utopice au fost aruncați la gunoi; instalațiile ar trebui vândute imediat unor țări exportatoare de petrol, reținând doar necesarul pentru benzinele consumate în țară. Nu știu cât de acută este problema energiei în România, dar bănuiesc că ea nu este critică pentru o țară care nu are aspirații nebunești. Dacă România oferă garanții democratice, atunci toate băncile și marile întreprinderi multinaționale vor fi deja acolo la sfârșitul anului viitor, livrând produse de primă calitate în schimbul mâinii de lucru ieftine și al materiilor prime. Majoritatea populației se va transfera din sectorul industrial în sectorul agricol și mai ales în sectorul serviciilor (turism, restaurante etc.). Ținând turismul la un nivel competitiv, România ar putea prospera invitând valută în țară, nu exportând produse finite de calitate inferioară pe nimic. În tot cazul, e foarte puțin probabil că populația va mai avea vreodată de suferit foamea și frigul epocii mortuare a lui Ceaușescu.

Evident, vor urma decade de inflație. Salariile trebuie mărite corespunzător, leul valorizat în raport cu dolarul și monedele vest-europene.

România democratică va garanta proprietatea privată și va stimula activ întreprinderea privată. O întreprindere privată nu trebuie aprobată de nimeni, ci doar înregistrată la Camera de Comerț și acceptată de Oficiul de impozite.

Românul va trebui să se obișnuiască cu plata impozitului: impozit către stat pentru obiecte de consum, impozit direct pe salariu ori venit, și indirect pe proprietate. Un impozit progresiv e preferabil impozitului global, dar nu trebuie să

depășească 60 % pentru venituri anuale care întrec un milion de lei la valoarea actuală.

Armata

3. Armata de recruți cu termen redus este modelul familiar al Europei de azi. România ar putea face un pas în plus, eliminând recrutarea și organizând o armată profesională cu plată, dacă aceasta nu ar reprezenta o permanentă primejdie pentru o democrație în fașă ca aceea a României. Parlamentul va trebui să decidă asupra acestei chestiuni. Aparatul ideologic al armatei va trebui sau tras la răspundere, sau scos la pensie (pensia trebuie să fie sistematic aplicată în cazul funcționarilor vechiului regim trecuți de vârsta de 55 de ani; inteligența lor a fost roasă și stoarsă de ceaușism).

Justiția

4. O Cameră legislativă va elabora Constituția democratică a României și va vota asupra tuturor legilor țării, propunând apoi legile spre vot Parlamentului.

Este evident că trecerea de la un regim fără justiție la unul bazat în primul rând pe justiție va implica creșterea enormă a numărului de juriști – de la avocați penali la judecători. Judecătorii compromiși în epoca Ceaușescu trebuie scoși la pensie, indiferent de vârstă. Avocații de barou vor trebui să facă față unor situații cu totul noi – situații în care pot câștiga procese. Complexitatea problemelor judecătorești va crește proporțional cu creșterea importanței justiției și a încrederii poporului în justiție.

Presa

5. O presă liberă se va constitui spontan, ziarele fiind mai întâi publice, apoi semi-private, apoi private. Apariția unui ziar sau a unei reviste nu va trebui *aprobată* de nici un organ, ziarul ori revista nu vor avea nevoie decât să fie pur și simplu înscrise la Camera de Comerț, ca orice altă întreprindere privată. (Ziarele oficiale nu vor mai exista, cu excepția Buletinului Oficial, care publică regulat legile aprobate de Parlament, naturalizările etc.) Un ziar ori revistă vor putea dispărea doar prin proces public, intentat de guvern sau de oricare altă persoană juridică, dacă judecătorul va decide că publicația predică abolirea democrației sau atentează la bunele moravuri. Atâta vreme cât o publicație nu a fost pusă sub acuzație, ea poate continua să apară, chiar dacă ulterior se va dovedi că aparținea uneia dintre categoriile de mai sus.

Televiziunea

6. Televiziunea și radioul vor trebui complet privatizate, cu excepția unui singur canal public. În principiu, guvernul nu trebuie să se amestece în politica acestui canal, dar are dreptul de a transmite mesaje țării.

Televiziunea și radioul private vor fi supuse exact aceleiași legislații ca și presa: o dată înscrise la Camera de Comerț, ele nu vor putea fi interzise decât prin hotărâre judecătorească, și numai în cazul în care atentează la democrație sau la bunele moravuri.

Poliția

7. Miliția va trebui să-și schimbe numele în *poliție* și uniformele din albastre în altă culoare, de exemplu verde. Albas-

trul e de tristă amintire. Miliția va suferi inevitabil un mare număr de concedieri și pensionări premature.

Într-un stat democratic, poliția e continuu supusă presiunii: e plătită relativ bine, dar are de-a face cu criminali, care prosperă rapid, suferă ostilitatea populației, dar trebuie să se mențină neutră și cordială etc. Datoria primară a unui polițist în România viitorului va trebui să fie cordialitatea. Poliția unui stat democratic are rolul de a proteja viața și averea fiecărui cetățean, în particular prin prinderea și deferirea către Justiție a celor care încalcă legea. Pentru a împiedica orice abuz polițienesc, orice persoană arestată va avea dreptul imediat la un avocat. Orice anchetă polițienească asupra unui suspect trebuie aprobată de Justiție dacă cere măsuri speciale, cum ar fi ascultarea convorbirilor telefonice sau percheziția la domiciliu. Justiția trebuie să aibă criterii maximale înainte de a acorda poliției astfel de drepturi excepționale.

Serviciul secret

8. Serviciul secret al unei țări democratice are exclusiv rolul de a descoperi și neutraliza atentatele la democrație, conspirațiile interne și externe care primejduiesc democrația, și de a proteja viața persoanelor publice. Serviciul secret al României democratice nu trebuie angajat în spionaj economic, nici în supravegherea inutilă a populației. România democratică are nevoie de un Serviciu secret de informații mic și de înaltă specializare, răspunzător în fața ministerelor de resort, în fața guvernului și a Parlamentului țării. Serviciul secret al României viitorului nu va folosi în nici un caz nici măcar un singur membru al Securității din epoca ceaușistă. Teroriștii trebuie lichidați, iar securiștii care au colaborat cu regimul dictatorial trebuie pensionați.

Minoritățile

9. Într-un stat democratic nu există o adevărată problemă a minorităților etnice. Minoritățile trebuie să aibă dreptul de a-și alege patria; dubla cetățenie trebuie admisă imediat. Fiind cetățeni români, membrii minorităților etnice au câteva îndatoriri elementare, cum ar fi serviciul militar și plata impozitului, și același număr de drepturi ca oricare cetățean român, anume de a alege și a fi ales în organele de reprezentare populară, de a studia în limba maternă, de a emigra, de a călători liber, de a poseda avere, de a deschide întreprinderi private etc. În astfel de condiții, minoritățile nu vor avea nici un interes să se strămute din România, dar vor fi libere s-o facă oricând. Revendicări teritoriale eventuale trebuie fără îndoială discutate serios de Parlamentul țării; autonomia administrativă însă este imperios necesară în cazul regiunilor de largă concentrare minoritară (cum ar fi fosta Regiune Autonomă Maghiară). Minoritatea maghiară, numeric atât de importantă, trebuie să aibă totală libertate legislativă pe teritoriul de maximă concentrare, limita fiind discriminarea altor grupuri etnice.

Învățământul

10. Învățământul privat trebuie admis prin lege și încurajat de Stat; dar e de prevăzut că va da roade doar în cazul învățământului elementar și mediu, nu și în acela al învățământului universitar. Înscrierea la universități trebuie să fie liberă pentru orice absolvent al unui liceu. Înscrierea la mai multe facultăți, în același timp, trebuie încurajată.

Învățământul universitar român va trebui să ofere întreg spectrul disciplinelor posibile, dar informatica și științele cog-

nitive vor trebui stimulate în particular. Informația științifică va deveni imediat accesibilă cercetătorilor, prin schimb de publicații și achiziții.

România are interesul de a menține institute de cercetări în toate domeniile, dar institute private de cercetări vor apărea inevitabil.

Privatizarea totală a culturii va duce la descumpănirea inițială a multor talente. Majoritatea acestor talente vor găsi debușeuri imediate în sectorul comunicației și filmului. Statul trebuie să încurajeze cultura, dar nu s-o subsidieze. Scriitorii trebuie să-și câștige pâinea, nu să fie salariați ai Uniunii Scriitorilor. Această instituție stalinistă e de altfel complet inutilă: dacă o carte a mea se vinde în peste un milion de exemplare, puțin contează dacă fac parte sau nu din Uniune.

Editurile trebuie să fie libere și private; Statul are o editură a sa pentru publicațiile oficiale, dar e recomandat ca tot restul publicațiilor să fie de resortul editurilor private, tipărite de tipografii private (inclusiv publicațiile instituțiilor științifice și culturale de Stat).

Religia

11. Biserica ortodoxă română, atât de crâncen compromisă cu toate regimurile dictatoriale care s-au perindat în România din 1937 până azi, nu trebuie în nici un fel privilegiată de către Stat. Orice religie e liberă atâta vreme cât nu sabotează democrația și nu încalcă legea. Organizațiile religioase trebuie să fie înregistrate ca atare numai pentru scutirea de impozit. Ele sunt organizații fără scop lucrativ și nu plătesc impozite decât dacă veniturile lor nu sunt investite într-o anumită proporție stabilită de Parlament. Românii au tot interesul de a accepta religii noi și mai ales de a constitui o puternică

biserică catolică de rit grecesc (desființată de comuniști în 1948, cu jubilarea Bisericii ortodoxe). Cum statul român are tot interesul de a izola Biserica ortodoxă, orice concordat ar fi neacceptabil. Orice cetățean, de orice religie, e obligat la serviciul militar; obiecția de conștiință pe motive religioase nu trebuie acceptată în principiu (orice preot ortodox ar putea principial pretinde că este obiector de conștiință). Statul nu va favoriza nici o religie anume și nu va asuma nici un rit religios ca al său propriu. Sărbătorile de Stat nu vor fi religioase, dar vor coincide cu Crăciunul și cu Paștele sărbătorite de majoritatea populației.

Aceste unsprezece puncte arată bazele unei Românii normale de mâine, întemeiată în primul rând pe proprietate și economie privată, pe un guvernământ democratic, pe liberă întreprindere și liberă concurență, cu un Stat care nu subsidiază decât învățământul și cercetarea științifică, atâta vreme cât acestea nu se vor privatiza.

Care este rolul exilului românesc în viitorul României democrate?

Întoarcerea din străinătate a muncitorilor iugoslavi a distrus practic economia iugoslavă. De aceea nu trebuie să decidem automat că întoarcerea din exil a multor români va avea efecte benefice. Pe de altă parte, românii care se vor întoarce vor aduce cu ei experiență democratică și de liberă întreprindere, experiență intelectuală și spirituală unică. Statul român al viitorului are tot interesul de a-i atrage pe exilați în patrie, prin măsuri active de exonerare temporară de impozite etc. Statul trebuie să deschidă un Oficiu de repatriere care va lucra selectiv, ca orice oficiu democratic de imigrație. Orice caz este public și poate fi urmărit de un reprezentant legal.

Crăciun, 1990

Lumea liberă, nr. 66, 6 ianuarie 1990

SCRISORI DESCHISE CĂTRE ANDREI PLEȘU

Cu câteva săptămâni în urmă, înainte de căderea lui Ceaușescu, Radio BBC din Londra îmi cerea să redactez un apel către unul dintre disidenții români de frunte. Îl alegeam pe bunul și respectatul meu prieten Andrei Pleșu, pe vremea aceea unul dintre oamenii cei mai persecutați din România.

Nu cred ca BBC să mai transmită vreodată scrisoarea mea deschisă, trimisă și altor persoane; pe de altă parte, scrisoarea conține anumite preziceri care s-au adeverit după numai o lună: azi, Andrei Pleșu este ministrul Culturii, într-o Românie care dorește un viitor democratic (dar care, deocamdată, nu este câtuși de puțin „liberă", așa cum afirmă guvernul comunist). De aceea cred că este cu totul actual să public astăzi nu *una*, ci *două* scrisori deschise către Andrei Pleșu, care să reflecte distanța imensă dintre Pleșu – care acum o lună era arestat la domiciliu – și Andrei Pleșu care astăzi are multe de spus în politica culturală a României.

Acum câțiva ani, Andrei, pe când lumea mai era încă împărțită în „lagăre" – acum așa-zisul „lagăr comunist" se

reduce, în Europa, numai la România –, îți puneam întrebarea: de ce nu rămâi în Germania de Vest, unde beneficiai pe atunci de o bursă Humboldt?

Răspunsul tău era de ajuns de paradoxal ca să fie convingător și deasupra oricărei rațiuni practice: „Mă întorc în România", îmi spuneai, tocmai pentru că «ei» se așteaptă să nu mă întorc." Și îmi explicai cum emisunile tale de la televiziune, deși aclamate de public, fuseseră tăiate; cum te antrenaseră în tot felul de procese ridicole, legate de „Meditația transcendentală" (pe care n-o practicasești niciodată și care, cum bine știm, n-are nimic subversiv în ea însăși), dându-te până la urmă afară din slujbă. Înțeleg că întoarcerea ta nu numai că n-a suscitat nici un entuziasm, ci ți-a atras numai pedepse, culminând cu suprimarea dreptului de a scrie.

Astăzi ești unul dintre oamenii cei mai persecutați de către regimul Ceaușescu. Ei bine, oricât de puțin confortabilă ar fi poziția ta în România de acum, profit de ocazia de a-ți adresa o scrisoare deschisă pe unde, pentru a-ți spune: ești în același timp unul din cei mai fericiți locuitori ai României.

Desigur, nu numai noi doi, ci toți românii din lume fabrică zi de zi scenariul viitorului, imaginând detronarea lui Ceaușescu și ceea ce va urma. Deși aceste scenarii sunt foarte variate, ele sunt bazate pe certitudinea că dictatura cea mai atroce pe care a cunoscut-o România vreodată se va destrăma în curând. Dar când e vorba de o evaluare a timpului, e greu să găsești măcar două păreri similare. Cei mai optimiști, dintre care fac parte, ne gândim la câteva luni; cei mai pesimiști amână prăbușirea oligarhiei familiale române până după moartea lui Ceaușescu; optimiștii între pesimiști cred însă că această moarte va fi îndurătoare cu noi, grăbindu-se cât poate, cu sau fără ajutor din afară.

Fără îndoială, scenariul din mintea bolnavă a lui Ceaușescu diferă de ale noastre. Nu știu dacă se crede nemuritor, dar în tot cazul i se pare că va putea rezista și e atât de convins, încât Securitatea nu l-a părăsit încă. În mod inexplicabil, Securitatea română – care se califică astfel, din nou, drept serviciul secret cel mai imbecil al lumii de astăzi – a mizat totul pe un cal muribund. Mâine, când va veni răfuiala, nimeni dintre cei responsabili de catastrofa României de azi nu se va putea salva,

fiindcă au fost cu toții implicați în îndârjirea finală a clanului ceaușist.

Dragă Andrei, nu știu când și cum va fi acest „mâine" al răfuielii, dar știm cu toții sigur că va veni; poate că *deja se pregătește* pe când eu bat aceste rânduri la computer; poate că deja o rază de inteligență tardivă mijește în mintea vreuneia dintre slugile lui Ceaușescu – vreo slugă care nu se împacă cu gândul judecății și al pedepsei infailibile ce vor veni în curând.

E numai o chestiune de timp, dar noi doi, și milioane de oameni cu noi, știm că România de mâine va fi cârmuită de inteligența celor persecutați astăzi, a celor care vor rezista la umilințele, la presiunile, la foamea și la frigul la care sunt încă supuși, pentru a proclama dreptul lor suveran de a nu participa la minciuna unei dictaturi barbare și imbecile. Ești fericit, Andrei Pleșu, că te afli printre cei loviți astăzi: fiindcă mâinele țării tale va fi al tău, nu al călăilor tăi!

Ești fericit, pentru că nu crezi – vor mai fi doi-trei gugumani în România care acceptă această explicație ceaușistă – că vecinii teritoriali vor răul țării tale. Pentru că știi că țara ta a fost despuiată mai crunt decât orice altă țară comunistă – inclusiv decât Germania de Est, prădată de Honecker de nu mai puțin de 44 miliarde de dolari! –, a fost furată mai rău decât Filipinele lui Marcos sau Etiopia lui Haile Selassie; și că, atunci când se vor număra palatele lui Ceaușescu, se vor descoperi nu 37, câte avea modestul dictator bulgar Jivkov, ci 370, câte n-a avut nici Bokassa, nici șahul Iranului.

Când coșmarul se va termina, vom continua să ne punem întrebarea care ne frământă astăzi pe amândoi: cu ce suntem mai răi, noi românii, decât toate națiile din marginea civilizației? De ce am acceptat atâta suferință fără să crâcnim? De ce ne-am lăsat furați mai rău decât oricare alt popor al lumii, și încă de un dictator și nebun și mediocru?

Prin ce am meritat să devenim rușinea lumii, oile stupide ale unui tiran diabolic?

Pata asta mai greu de șters decât păcatul originar, Andrei Pleșu, o vom purta amândoi în vecii vecilor, împreună cu multele victime ale Conducătorului cu mintea stricată și chiar cu unii dintre stupizii săi călăi. Dar dincolo de asta, atunci când lucrurile își vor lua cursul lor firesc, democratic, pe care l-au întrerupt

patruzeci și cinci de ani de strâmbătate comunistă, victimele de azi vor jubila și vor lua în mână cârma țării.

Când dreptatea va fi restabilită – și noi știm că asta este doar o chestiune de timp, de *puțin timp* –, atunci conducerea țării va fi cu adevărat încredințată celor mai buni dintre voi, persecutații tiraniei celei mai hâde pe care românii au cunoscut-o în 750 de ani de existență a națiunii lor.

Fii fericit, Andrei Pleșu, gândindu-te la clipa aceasta care nu va mai întârzia, care se aude deja.

Fii tare, și gândește-te la nuvela de groază *Hruba și pendulul* a lui Edgar Allan Poe: atunci când vei crede că ascuțișul securii ceaușiste e gata să-ți străpungă inima, lumina va alunga întunericul, strigoii vor pieri, ferestrele se vor deschide și aceia dintre voi care ați avut puterea de a rezista sub batjocura dictaturii veți primi în mână destinul unei țări primenite.

Datoria voastră va fi aceea de a continua pe făgașul dreptății și al democrației, de a construi din temelii tot ceea ce minciuna și prostia au distrus, vreme de aproape o jumătate de secol. Sarcină foarte grea, după dimensiunile distrugerii: dar demnă de voi, cei care v-ați maturizat sub tortura morală a regimului, sub foamea și frigul la care v-au constrâns visurile nebunești ale unui ucenic cizmar ce s-a văzut rege.

Și să nu-mi spună nimeni, Andrei Pleșu, că elita românească a fost suprimată de Ceaușescu: elita ești tu, sunt atâția alți români de pretutindeni. Veți mai avea o bătălie de câștigat – împotriva politicienilor de profesie, care de vreo cincizeci de ani tot fabrică guverne, ba cu rege, ba fără rege. Dar veți izbândi, Andrei Pleșu, veți izbândi în curând, și veți fi toți regi la voi acasă, regi – fără regia nici unui dictator. Da, trebuie să știi că ești unul dintre oamenii cei mai fericiți din România de azi, Andrei Pleșu. Oricât de greu îți este acum.

7 decembrie 1989

Acum o lună, Andrei, la 7 decembrie 1989, îți scriam rândurile de mai sus. Astăzi, la 7 ianuarie, ești unul dintre învingători. Am puține de adăugat; în primul rând: ministerul

pe care îl conduci pare singurul compus din oameni onești și necompromiși cu regimul lui Ceaușescu. Datoria ta este de a privatiza canalele de comunicare și a le pune la dispoziția noilor partide politice – care, pe câte înțeleg, nu sunt toate diriguite de persoane integre; datoria ta este de a asigura accesul la presă, televiziune și radio grupărilor politice necomuniste și de a scoate mijloacele de comunicare de sub tutela statului.

Am înțeles că postul de ministru adjunct al Culturii i-a fost oferit lui Dan Petrescu. Sunt convins că el va simți dacă sunteți complet trași pe sfoară de noua clică conducătoare. Sunt convins că se va retrage (dacă va fi acceptat vreodată, ceea ce mi se pare îndoielnic). Sper că te vei retrage și tu cât poți de repede, pentru a (re)deveni ministru într-o Românie cu adevărat liberă.

Dar, evident, dacă reușești să te coalizezi cu studenții, care nu vor accepta jumătățile de măsură ale noului guvern; dacă reușești să creezi rapid o breșă în monopolul comunicării deținut de guvernul comunist, atunci merită să rămâi. Noi îți ținem partea și așteptăm ca România să fie condusă de adevărați democrați. Ne mângâiem cu gândul că te afli printre ei.

7 ianuarie 1990

Lumea liberă, nr. 67, 13 ianuarie 1990

O LECȚIE DE POLITICĂ

„Înlăuntru" și „afară", așa cum mulți dintre noi, laolaltă cu autorul scăpărătoarei cărți *Dispariția lui „afară"; un manifest al evadării*, Andrei Codrescu, le-am trăit sensul, sunt categorii *politice*. Ajuns „afară", în Occident și în cele din urmă în Statele Unite, unde a devenit un poet, un eseist și un jurnalist celebru, Andrei Codrescu și-a pierdut mai întâi „înlăuntrul", iar astăzi, o dată cu explozia Gulagului comunist, constată și dispariția lui „afară".

Cine cunoaște, măcar în parte, opera deja impozantă a lui Codrescu, știe că acest mânuitor de excepție al limbii engleze (cazul lui poate fi comparat cu acela al unor răsăriteni ca Joseph Conrad și Nabokov) este la ora actuală, și mai mult decât orice scriitor de limbă română, continuatorul unei tradiții inaugurate de Urmuz și Tzara și sporite de Ionesco, dar și descendentul poate cel mai autentic al paradoxalului Cioran. Având la bază acest amestec exploziv, Andrei Codrescu ocolește întotdeauna, cu strălucire, primejdia locului comun și a simplismului. Cine așteaptă de la cartea sa o melodie unică, va fi dezamăgit; cine însă acceptă existența unor multiple fațete ale realității, va primi de la Codrescu o lecție –

sinceră, dar nu naivă, complexă și totodată fermecătoare – de politică.

Bazată pe opoziția „înlăuntru"/„afară", Codrescu construiește o fenomenologie a exilului în care cele două categorii se transformă constant una în cealaltă: „afară" devine „înlăuntrul" exilatului, iar „înlăuntrul" primordial – țara de unde se fuge – devine un „afară" fie de neajuns, fie, ca în cazul lui Codrescu, care a transmis scurta și neglorioasa revoluție română în direct pentru *National Public Radio*, un „înlăuntru" al memoriei și un pol necesar al infinitei dialectici dintre „înlăuntru" și „afară". În fond, ne spune Codrescu, nu putem exista fără o oglindă care să ne deformeze, fără scenarii de fugă și reîntoarcere care să ne stabilească identitatea. Dar, în cele din urmă, operația devine un joc abstract, oglinzile se reflectă la infinit una pe alta, lăuntricul se obiectivizează prin timp, iar necesarul „afară" dispare.

Exilat, nu e de mirare că Andrei Codrescu se identifică cu exilații, alegând dintre ei perechi antitetice care reflectă oarecum opoziția dintre „înlăuntru" și „afară": Milosz și Gombrowicz, Havel și Kundera. Codrescu revoltatul, frondeurul și disidentul în devenire, care părăsește România în 1965, cu mintea îmbibată de mistica licoare a dezărădăcinării, recunoaște retrospectiv apocalipsa comunistă ca Milosz și înțelege opțiunea etică a lui Havel; dar Codrescu omul „din afară", intelectualul american, se recunoaște cu mult mai bine în scepticul Gombrowicz și în cinicul Kundera. Pentru că, o dată ce s-a aflat „afară", „afară" a dispărut; dar și pentru că acest comunism care se destramă azi în mod iremediabil i se revelează, la fel ca și celor doi autori sus-numiți, drept una dintre oglinzile deformante care au format realitatea lumii de-a lungul întregului secol. În lipsa acestei oglinzi, realitatea se prăbușește în ea însăși, esența lui „afară" dispare. Este interesant de notat că exilul românesc nu a produs nici un exemplu

notabil cu care Codrescu să se identifice. Vorbește de Cioran, Ionesco, Eliade, dar aceștia fac parte din generația mitică, ale cărei cărți prohibite adolescentul le răsfoia la Sibiu în casa unui exilat intern, un deviant, pe care-l numește „Doctorul M.". Erau cărțile „din afară", care se puteau găsi numai în sfera cea mai secretă și protejată a „înlăuntrului" și care aparțineau câtorva categorii egal de prohibite: religia, sexualitatea, politica. Accesul la ele îi dădea senzația de a face parte dintr-o Societate secretă a cititorilor de cărți interzise, îi crea euforia lui „afară". Dar, o dată ajuns „afară", Codrescu își dădea seama că generația cititorilor de cărți era în curs de dispariție, în vreme ce noile generații aveau cultul vocii și mai ales al imaginii. Poate de aici i se trage nostalgia abia formulată pentru o lume în care realitatea să nu fie mediată. Revoluția română, care a fost în întregime o revoluție de televiziune, îi apare drept simbolul unei uniuni mediatice dintre Est și Vest, al unei uniuni în care, din nou, opozițiile se destramă, „afară" devine „înlăuntru" și viceversa. (Am putea, desigur, adăuga că revelațiile halucinante despre dedesubturile așa-zisei „revoluții" române nu fac decât să sublinieze aspectul iluzoriu al imaginii televizate; dar acest joc de iluzii e mai degrabă de competența unui scriitor de romane polițiste.)

Cartea lui Codrescu e cuceritoare nu numai prin pătrunzătorul ei dans de idei, ci și prin stil. Nu există pagină fără cel puțin o frază memorabilă. În anii 60, cu moda *beat* și *hippie*, Cortina de Fier se transformase în „cortină de păr" (îmi amintesc cum un cunoscut profesor de lingvistică de la București, Emanuel Vasiliu, întors cu barbă din Statele Unite, fusese reținut de miliție și ras). În librăria Cartea Rusă din Sibiu, „nici un român cu un dram de respect de sine n-ar fi vrut să fie prins nici măcar mort", dar adolescentul încalcă această prohibiție complexă (nu era oare țara sub talpa sovietică?) și pătrunde acolo „fiindcă era răcoare și fiindcă

eram intrigat de misterul unui loc în care se aflau doar cărți pe care nimeni nu le citea, într-o limbă disprețuită de toți". Sfârșește prin a boicota Cartea Rusă ca toți ceilalți, și ca mulți dintre ei descoperă că și bisericile sunt răcoroase: „Mari rezerve de răceală sunt necesare pentru a menține realități oficiale distincte." În fond, nu e de mirare că ruptura, exilul, sunt condiția esențială a omului: „Suntem cu toții exilați, fie și numai pentru că, prin virtutea faptului că El n-a părăsit niciodată pântecele matern, Dumnezeu e singurul pământean."

Memorabilă și analiza politică din cartea lui Codrescu. O dată cu disperata încercare a lui Gorbaciov, bazată pe credința că energii economice extraordinare vor fi eliberate prin libertatea cuvântului, s-au dezlănțuit fiarele atavice ale Rusiei: rasismul, antisemitismul, panslavismul, ortodoxia. Mulți dintre cei nemulțumiți se înduioșează astăzi la amintirea Tătucăi Stalin.

Lumea liberă, nr. 89, 16 iunie 1990

FILME DE GROAZĂ*

În America, toate se sfârșesc, totdeauna, cu bine. Așa se întâmplă și în proaspătul film al lui Steven Spielberg „Gremlins II", unde bestiile micuțe cu fizionomii de monștri medievali care cotropiseră palatul miliardarului Clamp (adică Trump) se prefac, în cele din urmă, într-un nămol verzui...

La polul opus, lucrurile se sfârșesc întotdeauna rău în România. Acolo s-au desfășurat – de cincizeci și trei de ani – filme din ce în ce mai macabre, plecând dintr-un Ev Mediu cu bandiți răzbunători și cadavre putrezind în stradă, și sfârșind cu ceea ce Paul Goma numea „ocupația românilor de către români". Ca film de groază, povestea nu e rea. În America fusese de mult transformată în film, ba chiar de două ori, sub numele de „invazia hoților de cadavre", o dată cu

* Acest articol, din nr. 90/23 iunie 1990 al săptămânalului *Lumea liberă* din New-York, inaugurează de fapt rubrica *Scoptophilia*. Articolul este însoțit de o notă a autorului: „Titlul rubricii, *Scoptophilia*, vine din limba greacă și înseamnă «plăcerea de a vedea». Sigmund Freud l-a transformat în cuvânt tehnic, echivalent cu «voyeurism». În sine, *scoptophilia* nu conține nici o conotație lascivă" (n. ed.).

sfârșit bun, a doua oară cu sfârșit teribil. De prisos să mai spunem cu care dintre filme a semănat situația din România. Vreme de douăzeci și cinci de ani, monștri vorbind aceeași limbă și arătând aproape exact ca și ceilalți români (cu excepția burții și a cefei groase, atribut prin excelență al activistului de partid) au desfășurat o operație amplă, reușind să-i preschimbe pe toți ceilalți în ființe aidoma lor. Ce e drept, au reușit numai cu 85 % din populație, nu mai mult...

Astfel a început o nouă eră, ca în „Gremlins II", cu milioane de monstruleți jucând tarantela pe ruinele României. Cu excepția aspectului, care nu diferă de al celorlalți români, situațiile sunt similare. Monstruleții sunt imitații de oameni, dotați cu o înaltă capacitate mimetică, se entuziasmează ușor în fața unui bun spectacol, adoră mâncarea și... farsele. Ceea ce le lipsește nu e neapărat inteligența brută, capacitatea de a efectua operații mentale, ci priceperea, răbdarea, orientarea, etica profesională, constrângerea socială. Cum spune căpetenia lor, un „profesor" care vorbește fluent (și afectat), ne aflăm în fața unei probleme de comunicare între două civilizații diferite. Dați-le atenția cuvenită, și gremlinii se vor integra. Din păcate, în România gremlinii au fost și au rămas la putere, oamenii sunt în minoritate. Aici intervin alte filme de groază, ca „1984", „Planeta maimuțelor", „451° Fahrenheit", unde majoritatea e nebună și rolurile sunt întoarse ca în nuvela lui Edgar Allan Poe: pacienții controlează azilul de nebuni unde au închis personalul medical.

Ce e de făcut?

În lumea lui Steven Spielberg, unde toate se sfârșesc cu bine, monstruleții sunt exterminați înainte de a putea infesta lumea. În România situația e de așa natură, încât puținii oameni rămași ar putea fi ușor exterminați. Nu le rămâne decât să se caute unul pe altul, să se strângă laolaltă, să se organizeze. *Mai ales să nu se teamă că, o dată ieșiți de sub monstruoasa*

tutelă a statului, vor muri de foame, vor rămâne fără mijloace de subzistență. Acest nou stat, hibrid ca orice creație a unor minți bolnave, are un punct nevralgic: vrând-nevrând, va tolera proprietatea privată și libera inițiativă. Puținii oameni deștepți vor putea câștiga mai bine decât întregul stat, dacă știu să muncească și să se organizeze în cooperative private. Și ce să producă?

Partea bună este că, în România, orice ai produce, tot lipsește, așa că se vinde. Produceți hârtie igienică. Sau hârtie pur și simplu, iar dacă nu aveți din ce, importați hârtie din China. Fiindcă și oamenii și monștrii scriu, scriu fără frâne. Dați-le material ca să-și desfășoare gândurile, și ce e sordid va pieri oricum. Faceți pâine, căci lipsește. Cultivați-vă grădinile. Faceți lămpi, pantofi, țigări ca să-i otrăviți, funii ca să-i trageți cu ele la judecata istoriei, arme ca să vă apărați de prostie, haine ca să nu vă batjocorească goliciunea, medicamente ca să supraviețuiți. *Luați-le din mână monopolul economiei*, fiindcă sunteți mai buni ca ei și-i puteți distruge cu propriile lor arme.

Monstruleții doresc să huzurească, și-i cuprinde panica atunci când altul prosperă prin muncă. Faceți-i să asude din greu, și inimile lor înecate de grăsime vor ceda. Ușor.

Când pârâie bine, nu vă lăsați cuprinși de milă. După cum spune și amuzantul film al lui Spielberg, în lume nu e loc pentru monștri.

Lumea liberă, nr. 90, 23 iunie 1990

DIALOGUL MORȚILOR

I

Cu ajutorul unei tehnici speciale inventate de K.G.B., președintele Ion Iliescu a avut posibilitatea de a-l întâlni recent pe Nicolae Ceaușescu la nivel foarte jos, acolo unde răposatul se află de câteva luni. Întrevederea a avut un caracter pe care ziarele l-ar fi numit în general „tovărășesc", adică a început cu țipete și isterii, după care a urmat o scurtă perioadă de perplexitate. Sfârșitul ar putea fi definit ca „prietenesc", caracterizat de duioșie, efuziuni sentimentale și recomandări cu caracter foarte personal („Să nu mă uiți, Ioane!"; „Cum aș putea să te uit, Nicule?").

Cum se explică această schimbare de atitudine din partea unuia care nu puțin avea a-i reproșa celuilalt, între altele faptul de a fi mort? Și îngropat – lasă că îngropat sub nume de împrumut, s-au mai văzut de-astea, dar îngropat... sub o cruce! Cum era de așteptat, fantoma lui Ceaușescu, cu o gaură de glonț acolo unde nu ar fi trebuit (adică în tâmplă) și vânătă de furie, a început în fața lui Iliescu un discurs incoerent, pe care celălalt l-a înghițit cu politețe și oarecare jenă. În cele din urmă, uitându-se discret la ceas, Iliescu l-a întrerupt.

– Nicule, am venit să-ți spun ce s-a întâmplat între timp... Au fost alegerile și știi...

Un timp, Ceaușescu continuă ostilitățile, dar, cum nimeni nu-l pusese încă la curent cu evenimentele, acceptă informațiile oferite de fostul tovarăș. Pe măsură ce-l asculta, se arăta tot mai interesat și mai nedumerit. Ajuns la descrierea controlului exercitat de F.S.N. asupra localurilor de vot, Ceaușescu nu-și putu stăpâni surescitarea și exclamă:

– Sper că ați măsluit toate urnele?

– Nu, nu pe toate..., șopti Iliescu. Știi, n-a fost nevoie...

– Rușine! Mă minți de la obraz, cum ai făcut întotdeauna! strigă Ceaușescu în culmea agitației, mișcând mâinile cu gestul acela caracteristic de a trage apa la toaletă.

– Calmează-te, Nicule. Îți spun: *nu a fost nevoie*... Cel mult 30, să zicem 35 %... Dar și așa rezultatul a fost zdrobitor, lumea a votat pentru mine, pentru *noi*... Cu un zâmbet lat, Iliescu îi întinse mâna. Am venit să-ți mulțumesc, singur mi-ar fi fost imposibil...

Ceaușescu, încă supărat de moarte, se prefăcu a nu vedea gestul conciliator.

– Să crapi, viperă crescută la sân! Ce ai să-mi mulțumești mie?

– Bine, dar fără pregătirea ta ideologică, populația i-ar fi votat pe intelectuali, cum a făcut în Cehoslovacia, ori, și mai rău, pe democrați-creștini, cum a făcut în Germania. Cine afară de tine putea semăna atâta spaimă de nou, atâta neîncredere în viață, atâta suspiciune?

După o clipă de șovăială, Iliescu adăugă:

– Ai fost un geniu, Nicule, eu totdeauna am afirmat. Numai că...

– Ce vrei să spui? urlă răgușit duhul răposatului.

– Nu te supăra, dar aici e adevărul: *tu ai trădat ceaușismul, Nicule!*

De prisos să descriem agitația, mânia și incoerența ce-l posedară pe Ceaușescu vreme de jumătate de ceas. Când se calmă, Iliescu își continuă povestea.

– S-au adunat studenții în piață, ba chiar l-au bătut pe bravul ministru al Justiției, care-și tot ținea mâna pe pistol, strigând că nu vor neocomunism și alte bazaconii de astea. Ce știu ei? Ei bine, ce crezi că am făcut?

– Armata? întrebă neîncrezător Ceaușescu.

– Nu-mi vine să cred, Nicule! Nu ne spuneai tu că în țara asta noi nu putem tolera anumite așa-zise libertăți, care sunt de fapt pură anarhie, nu fiindcă noi n-am vrea, ci fiindcă poporul, minerii din Valea Jiului nu le vor?

– Câte n-am spus! Dar ai chemat Securitatea deghizați în mineri, nu-i așa?

– Ei nu, Nicule... Era Securitate, nu zic nu, însă abia 20 %, să zicem 30 %, să zicem chiar 40 %... Dar cel puțin 60 % erau adevărați mineri!

– Și au venit? Pe mine m-au huiduit în '77, a trebuit să-i omor, să-i trimit la casa de nebuni, să-i împrăștii peste tot... Ce le-ai dat în schimb?

– O simplă mărire de salariu, Nicule.

– Din ce?

– Nu știi că banul e o invenție? Crești salariul, dai drumul inflației, și... din nimic, nimic. Minerul se trezește că primește mereu mai mult ca număr și mereu mai puțin ca putere de cumpărare.

– Și totuși cum de au venit?

– Păcatul tău cel mare, Nicule, e că n-ai crezut niciodată în ceaușism. Uite, eu am crezut dintru început, îl aplic acum în mod coerent, și am venit să-ți spun acest lucru extraordinar: *merge!*

– N-o să-mi spui că ai dat și libertate ziarelor... opoziției, cine știe căror golani pripășiți pe-aici, venetici...

– Le-am dat, Nicule! Doar nu ne spuneai tot tu (ba chiar unii te considerau ușor cinic pentru asta), nu ne spuneai că la noi în țară astfel de anarhie a presei n-ar fi posibilă, întrucât muncitorii tipografi ar refuza să publice astfel de bazaconii?

– Câte nu spuneam! Dar eu aveam situația în mână, nu ca tine. N-o să-mi spui că tipografii nu publică ziarele opoziției? Doar atâta așteaptă!

– Ți-am spus de mai multe ori, Nicule: greșeala ta, pe care ai plătit-o cam scump – așa-i viața –, e că n-ai crezut niciodată în ceaușism. Ei bine, eu, Ion Iliescu, și câțiva alții, ca de pildă scriitorul Virgil Tănase, noi te-am luat în serios.

– N-o să-mi spui...

– Ba chiar așa: tipografii nu mai vor să tipărească ziarele opoziției. N-o să stau să-ți explic...

– Ce să-mi explici? Securitatea...

– Nu, Securitatea e pe ici-pe colo, nici măcar 50 %... Nu, chiar tipografii refuză...

– Bine, dar ei de ce se tem? În democrație ar avea tot mai mult de lucru...

– De unde, Nicule! În democrație vine concurența cu o mașină, un computer, care face ziarul curat, fără muncitori, fără să le ceară avizul...

– Dar hârtia?

– În democrație nici hârtia nu ține: o cumperi din China, o mai reciclezi... Nu mai avem mult timp, Nicule, dar lasă-mă să te strâng în brațe... Uite, prietenii m-au rugat să-ți aduc o medalie, o înaltă decorație... Steaua României clasa I... Ți-am adus și o diplomă de erou al Revoluției... S-ar putea să fie falsă, Frontul a traficat o grămadă cu ele, dar uite, o semnez aici cu autograf: „Lui Nicu, fără de care Revoluția și victoria ei ar fi fost imposibile..." Lasă-mă să te îmbrățișez, Nicule, să te sărut... Nu, nu pe gură, e cam vânătă... Mai bine pe gaură, da, pe tâmplă...

Mișcat, Ceaușescu primi înaltele distincții din mâna lui Iliescu și se lăsă sărutat.

– Ai înțeles..., șopti Iliescu îndepărtându-se. Prețul e cam mare, mai ales pentru tine... Dar chiar dacă Ceaușescu e mort, ceaușismul învinge! Viața noastră... Esperiența noastră... Dragule... Eroule...

Fantoma, din ce în ce mai palidă, vărsă o lacrimă și se risipi într-un strigăt:

– Să nu mă uiți, Ioane!

– Cum am să te uit, Nicule?!

Lumea liberă, nr. 91, 30 iunie 1990

II

Umilită, bătută și batjocorită de așa-zișii „mineri" în Piața Universității, studenta Irina M. a reușit să-și târască fracturile până la o stradă mărginașă, unde a zăcut o vreme într-un gang pustiu și rău mirositor, lăsând în urma ei o baltă de sânge. Cineva, care nu dorește să-și vadă numele pomenit în ziar, și care, întâmplător, era doctor, a cules-o și a adăpostit-o vreme de două săptămâni, ba chiar i-a și oblojit rănile și i-a alinat suferința, demonstrând încă o dată că, dacă mulți români sunt ieșiți din minți, unii sunt încă normali și buni.

Zăcând între viață și moarte, studenta Irina M. a avut o viziune care părea adevărată, atât era de realistă. Pe scurt, a avut o întrevedere cu Dumnezeu, pe care nu l-a văzut la chip, dar l-a auzit, sau mai bine spus l-a înțeles, fiindcă, după cum era de așteptat, Dumnezeu nu vorbea românește.

Ca mulți români, studenta Irina M. avea o slăbiciune pentru religia ortodoxă. Ca și ziarul *România liberă*, de altfel.

De aceea, sfatul lui Dumnezeu a luat-o pe nepregătite. Azi însă Irina a început să-l urmeze, și mulți s-au lăsat convinși de strădaniile ei.

Pe scurt, Irina M. i-a adresat lui Dumnezeu întrebarea care o obseda încă din timpul veghii din Piață, întrebarea care era în toate mințile și pe toate buzele: „Ce-i de făcut?"

De obicei, Dumnezeu e ca sfinxul: dă răspunsuri sibilinice. Dar de data asta a dat un răspuns direct, șocant, aproape brutal pentru biata studentă zdrelită:

– Voi, românii, aveți o unică șansă: *treceți cu toții la zoroastrism!*

Irina M. a fost cât pe-aci să cadă din picioare, dar s-a sprijinit de un zid imaginar.

– Cum adică?... Sunteți sigur? Eu credeam că Dumnezeu e ortodox!

– Aș, de unde! îi răspunse Dumnezeu. Doar n-ai vrea să fiu într-o tabără cu protocroniști, adică cu fasciști autentici? Dumnezeu e o ființă subtilă, care detestă totalitarismele de orice fel, râde de câte ori aude numele de Papu, și cutremură lumea în hohote (ce credeai că a fost ultimul cutremur?) când aude numele lui Vadim Tudor. Funcția lui Dumnezeu ar fi să-i scape pe unii asupriți și bătuți, dar, din păcate, nu poate alerga atât de repede peste tot. A scăpat-o pe Monica Lovinescu acum câțiva ani. Azi te-a scăpat pe d-ta de mineri. Dar nu vei înțelege cine sunt minerii și de ce trebuie să fie mânjiți cu funingine până nu vei trece la zoroastrism.

Irina M., cu tot respectul pe care îl datora lui Dumnezeu, era, ca tot românul și ortodoxul, departe e a fi convinsă.

– Explică-mi puțin, de ce aș trece la zoroastrism? Ortodoxia nu e bună?

– Ortodoxia, zise Dumnezeu, o fi ea–n-o fi bună, dar ortodocșii sigur nu sunt. Adică: nu sunt nici măcar, ba chiar deloc, ortodocși. Sunt un fel de prostocroniști. Riscă să fie

idioții istoriei. Din păcate, nu numai atât. Ei s-au aliat cu dușmanul meu. Cu dușmanul meu de moarte. Dacă ți-aș spune, pe limba ortodoxă, că acest dușman al meu e Satana, desigur că nu m-ai crede. Cine mai crede azi în diavol? Nici măcar protocroniștii. Nici patriarhul, care-l poartă cu el de la naștere. Dar dacă ți-aș spune cum se numește dușmanul pe limba zoroastriană, atunci toți m-ați înțelege și m-ați crede.

– Cum se numește?

– Se numește *Minciuna*. Binele e să cugeți, să spui și să înfăptuiești *Adevărul*, care sunt eu, Dumnezeu. Răul e să cugeți, spui și înfăptuiești *Minciuna*, care e dușmanul lui Dumnezeu.

– Bine, dar *Adevărul* se numește un ziar al Minciunii! Cum explici asta?

– Draga mea, tocmai voiam să-ți explic: ar fi cazul ca voi, românii, să fiți mai puțin mândri de unicitatea voastră, care consistă azi, în lume, în a cultiva Minciuna mai mult decât o face orice națiune din Europa, și chiar mai mult decât cele cu tradiție seculară, ca rușii. Ar trebui să cultivați Binele, nu Răul.

– Doamne, cum de s-a creat situația asta fără ieșire? întrebă îndurerată studenta Irina M.

– Prin Prostie, care e aliata firească a Minciunii. De câte ori n-am auzit printre voi expresia: „Cutare e o lichea inteligentă!" Cu o brumă de inteligență folosită rău, mulți dintre voi – prea mulți, milioane – s-au gândit că e mai bine să trăiască la limita de jos a traiului, adică să nu moară chiar, și în schimb să mintă. Să mintă spunând că ei, și alții, trăiesc bine. Să mintă ascunzând celorlalți că intraseră în cârdășie cu Minciuna organizată. Minciuna asta, hoardele nestăvilite ale Răului, poartă numele de Securitate. Poartă numele de Mineri. E pătată de sânge pe mâini, de funingine pe față, de rău și falsitate pe conștiință. E pierdută, fără scăpare. Vezi, ortodocșii iartă, de aceea le convin Minerilor. Le spală mâinile.

Dar o mână murdară nu spală pe alta. Numai zoroastrianul are dârzenia necesară de a alege Minciuna de Adevăr, fiindcă asta e baza credinței sale: Minciuna este Răul, Adevărul e Binele.

– Bine, dar asta înseamnă..., rosti Irina M. înfricoșată și-și curmă gândul.

– Asta înseamnă, continuă Dumnezeu (care citește gândurile, bune și rele), că țara e cotropită de Rău și va fi mistuită de el dacă nu se trezește din Minciună.

– Dar uite, eu m-am trezit, și ce folos? Am fost aproape omorâtă de hoardele Minciunii, care au puterea în țara noastră de patruzeci, dacă nu de cincizeci de ani. Noi suntem o brumă de oameni care ținem la Adevăr. Ce putem face împotriva oștirilor triumfătoare ale lui Ahriman, ale Răului? murmură Irina, care deja își punea întrebări aproape zoroastriene.

– Răul, Prostia și Minciuna, această trinitate protocronistă pe care o apără trinitatea activă formată din Securitate, Mineri și Guvern, nu sunt eterne. Sunt vulnerabile. Voi, toți zoroastrienii din România, cei ce luptați pentru Adevăr și sunteți sătui de tirani și de victime inutile, de teroarea Securității, de manevrele ei întortocheate și sumbre, de sângele vărsat mereu de ea, de puterea ei obscură, mincinoasă; voi, zoroastrieni de bine, uniți-vă! Uniți-vă într-un program minimal, care să ceară limpezime guvernanților și pedepsirea gloatelor de mincinoși. Faceți-i să tremure la glasul vostru...

După această convorbire cu Dumnezeu, Irina se întoarse pe lume cu mai multe nedumeriri. Una dintre ele îl privea pe Dumnezeu însuși. Ea îl crezuse atotputernic (după cum afirmă religia ortodoxă), dar, dacă ar fi fost așa, atunci de ce ar fi îngăduit ca dușmanul lui să biruiască în România? Cealaltă ipoteză, Doamne ferește, era că Dumnezeu însuși e rău și i-a trimis pe Mineri ca să extermine forțele Binelui. A treia ipoteză, în care începu să creadă, devenind pe nesimțite din ce în ce mai zoroastriană, era că Dumnezeu, săracul, e foarte

slab și că dușmanul său, Minciuna, îl atacă pe unde poate. În România, Minciuna aproape l-a învins pe Dumnezeu, care n-are destulă putere să scape de ea.

Pe de altă parte, zoroastriana Irina începu să se simtă mândră și puternică: știa de acum că *apărând Adevărul îl apără pe Dumnezeu însuși*, că luptând împotriva Minciunii luptă împotriva Răului.

Lumea liberă, nr. 94, 21 iulie 1990

4 IULIE

De câte ori prietenii mei americani sărbătoresc 4 Iulie – *The Fourth of July*, ziua independenței Statelor Unite –, cu grătar *by the pool*, eu celebrez o aniversare privată: aceea a evadării mele din România. Anul acesta se împlinesc optsprezece ani, dar numai câteva luni de când am înțeles un adevăr trist și irevocabil: că e ceva definitiv putred în România, cu sau fără comunism, fie el sovietic ori neaoș.

Deși prin februarie-martie această constatare se lupta să iasă la iveală, adevărul n-a plesnit, ca o bubă coaptă, decât în urma unui coșmar pe care l-am avut astă-noapte, de 4 Iulie. Dintotdeauna visele i-au comunicat omului sensuri mai adânci decât veghea. Dar întristarea mi-a fost de scurtă durată. Căci a devenit limpede că am nu unul, ci două motive de a sărbători 4 Iulie ca ziua în care mi-am dobândit libertatea.

Se făcea, în vis, că mă întorceam în România, o țară care nu mai era comunistă. La aeroport, indivizi suspicioși se îngrămădeau în jurul meu, dar, ce e drept, numai trei erau în uniformă și nimeni nu cerea pachete de Kent; iar la ivirea bunului meu prieten puteam păși pe pământul unde mă născusem. Întoarcerea, după o viață petrecută în așa-zisa

„străinătate", îmi producea emoții, contradictorii însă. De cum ieșeam din clădirea aeroportului, mă izbea sărăcia de nedescris, și mai ales faptul că cel puțin jumătate din oamenii dimprejur purtau veșminte ciudate – pantaloni și maiou negru (indiferent de sex) –, aveau fața mânjită de funingine, și o cască cu lampă pe cap. La întrebarea mea prudentă privind identitatea acestor sute de indivizi, prietenul meu răspundea că sunt mineri.

– Și ce fac toți acești mineri aici în oraș?

– S-au pripășit în subteranele palatului.

Apoi adăugă șovăielnic:

– Știi, primesc salariu pentru asta... De fapt, nu toți sunt mineri, cel puțin așa se spune...

– Dar ce fac în subteranele palatului? S-a găsit cărbune chiar acolo? Ori petrol? Ori gaze naturale? Ori uraniu? Atunci de ce așa mare sărăcie împrejur?

– Nu, nu s-a găsit nimic... Dar au venit ca să scape țara de primejdie... Prezența lor e necesară...

Mașina ruginită înainta cu greu, nu atât din pricina traficului – care nu era mare lucru –, cât din pricina agenților de circulație postați la fiecare încrucișare de stradă, cu arme automate. Cu cât ne apropiam de centru, cu atât numărul minerilor creștea. La un moment dat ne-am oprit lângă un grup de mineri care încercuiseră și batjocoreau o femeie tânără, care nu purta costumul lor. Prin geamul deschis, întrebam un miner, cu toată politețea:

– De ce o loviți pe femeia asta? Ce v-a făcut?

– Vezi-ți de treabă! urla minerul înțepat. E o curvă și o golancă, nu vezi?

Prietenul meu porni brusc mașina. Fața îi era acoperită de sudoare.

– Ești nebun? întrebă. De ce te bagi în treburile minerilor? Ți s-a urât cu binele?

Ajunsesem în Piața Romană. În zadar mă uitam împrejur: în afara noastră, în piață erau numai mineri.

Am ajuns și-n Piața Unirii. Numai mineri.

O luarăm încet, în sus, pe Bulevardul Coșbuc, către Dealul Patriarhiei, unde locuisem demult. Cotirăm la stânga, spre Parcul Libertății. Singurul neminer care se putea vedea era o statuie oribilă, la flacăra eternă. Prietenul, profitând de un permis kilometric cu multe ștampile, conduse mașina înăuntrul parcului Patriarhiei. Mă așeptam să văd acolo popi, dar nu erau decât mineri, care nu se deosebeau de ceilalți decât prin niște mantii negre.

Prin coridoarele întortocheate, prietenul mă cârmi către o cămăruță. La un moment dat, un grup de mineri cu mantii se îndreptă spre noi. Minerul din mijlocul pâlcului purta trei lămpi pe cască, alții purtau două lămpi, alții numai una. Minerul cu trei lămpi una peste alta era înconjurat de adâncă venerație. Chiar prietenul meu se trase la o parte și, cu evlavie și jenă, sărută o mână fluturată de un bilampist.

– Înalt Prea Sfinția Sa..., bălmăji el cucernic. Vino, și poartă-te bine, de acest om depinde viitorul tău...

Pătrunseserăm într-un birou plin de funingine, unde un miner cu o lampă pe cască și o cheie la brâu studia niște hârtii negre pe margini.

– Poftim, poftim..., zise el afabil, întinzându-mi o mână pe care am ezitat s-o ating, din cauza culorii și mirosului. Sunteți discipolul lui Mircea Eliade, nu-i așa? (Nu așteptă răspunsul.) Noi îl prețuim mult pe Mircea Eliade. (Nu am întrebat de ce.) Ei bine, văd că ați lucrat, cum să nu... Vreo cincisprezece cărți.. Văd aici vreo două-trei sute de articole, articolașe, mă rog. Ne-am gândit să vă oferim un post. De onoare, bineînțeles, de onoare... Noi nu putem concura cu Occidentul, nu vă putem oferi un salariu... adecvat. Dar un institut, vă putem face onoarea... Numai că, știți, mulți s-au opus... Aș zice că poate... (dar nu mai adăugă nimic).

Seara, la televizor, i-am înțeles mai bine pe mineri. Nu erau decât ei între ei și vorbeau mereu de „noi, românii", de „dușmanii dinăuntru și dinafară", de „străinii care vin să ne jecmănească țara", de „Dumnezeu și pământul strămoșesc".

A doua zi, prietenul avu o lungă convorbire telefonică, după care veni la mine.

– Știi, ar trebui să dai o declarație. Nimic important. Sunt atât de mulți golani împrejur, atâți dușmani... Spune numai cât de mult iubești pământul strămoșesc, pe Dumnezeu, moaștele Sfintei Paraschiva din Mitropolia Iașului și a Sucevei. Și ți se va da numaidecât postul, mai ales dacă accepți să ții în mână o lampă, simbolic, se-nțelege...

– Dar ce e o lampă?

– Cum ziceam, e un simbol al luminii. Am scăpat de comunism, l-am recuperat pe Dumnezeu, patria, neamul...

Aici bunul meu prieten începu să recite o litanie fără înțeles, în timp ce bale negre i se prelingeau din gură. Într-un târziu se dezmetici, lac de sudoare.

– Uite ce e, spuse el precipitat, poate că ar fi mai prudent dacă ne-am duce la aeroport. N-ai nevoie de bilet, noi te punem în primul aparat Tarom care pleacă spre New York...

Am acceptat ușurat propunerea. În drum spre aeroport, mașina se strecura printre grupuri de mineri. Spre Băneasa se iviră câțiva oameni, goniți de mineri prin păduri. Doar în hala aeroportului numărul de oameni începu să crească, iar la intrarea spre avion abia de mai vedeai unul-doi mineri printre pasageri.

– La revedere, îmi ură bunul meu prieten. Să mai vii, noi te așteptăm cu drag întotdeauna... Discipolul marelui...

Îmi întinse mâna, și m-am grăbit s-o strâng.

În avion mi-am privit palma dreaptă. Era neagră de funingine.

Lumea liberă, nr. 92, 7 iulie 1990

EIN ECHTER DEUTSCHER...

Deunăzi dejunam într-un restaurant mexican din orășelul Northampton, Massachusetts (din partea Americii celei mai vechi și mai bogate), când un dialog semnificativ m-a făcut să dau atenție omului, mult prea mare pentru scaun, care ocupa, cu doi copii grăsuți, o masă alături. Personajul corpolent îl întreba pe ospătar – un tânăr cu păr de culoarea grâului:

– *Sind Sie ein Deutscher? Ein echter Deutscher?*

Tânărul răspundea în nemțește că da, este german, dar ce înseamnă „echter Deutscher", adevărat german? Înseamnă, adică, poate, că nu ne-șvab? Ori cumva est-german? Neamțul, revărsat peste scaun, făcea mare haz, cu copiii, de întrebare. Evident, șvabul nu era „echter Deutscher", dar germanul din Est, da.

Acum câțiva ani, la Heidelberg, întâlnisem pe un prieten, proaspăt scos din post („eliminat din competiție") din cauza certurilor dintre doi profesori plini, dintre care unul îmi fusese coleg. Îl plângeam sincer, deși nu-mi reprimam nici bucuria firească pentru faptul că acum colegul își mutase intrigile în altă parte. Sașii proaspăt veniți din România, îmi spunea

prietenul, sunt considerați cetățeni de rangul doi în Germania. Trebuie să învețe germana ca oricare altul, și adeseori păstrează un accent identificabil, iar de *străinătate* nu se dezbară niciodată. În mod ciudat, mulți dintre ei merg la universitate să studieze româna. Dar, pe de altă parte, continuă să aibă față de români o mare superioritate – noile evenimente confirmă că au motive serioase – și o relație amoroasă între cele două etnii e imposibilă.

Am avut privilegiul de a nu locui niciodată în Germania; fiind însă la câțiva kilometri de ea, m-am intoxicat vreme de peste zece ani cu televiziunea germană, tot atât de proastă, în general, ca oricare alta din Occident (ca să nu mai vorbim de celelalte...), mai bogată însă în documentare. Știu, așadar, din nenumărate dezbateri și din întâlniri cu colegi, amici și studenți vest-germani, cum gândește germanul de rând. Gândește că sunt atât de mulți șomeri că e imposibil să găsești un post în învățământ, că nu poți să te înscrii la Facultatea de medicină, că doctorii sunt pe drumuri, că industria electronică germană, odată gloria lumii, a devenit acum rușinea pământului (Grundig, falimentar, e acum proprietatea lui Philips), că Porsche pierde bani ca apa prin ciur și că, în general, omul are de luptat cu atâtea probleme – reale ori imaginare – că n-are vreme să se ocupe de alții. Pe de altă parte, marile dezbateri – cu excepția celei constante privind reunificarea celor două Germanii, față de care, afară de unii tineri cu totul indiferenți, părerea generală este că trebuie să aibă loc –, marile dezbateri privesc legalizarea prostituției, ieșirea Germaniei din N.A.T.O., legalitatea sado-masochismului și alte asemănătoare. (Evident, cetățenii discută și alte lucruri, mai utile, cum ar fi prevenirea violului, cum să te aperi de furt etc. Nemții produc de asemeni două seriale polițiste, unul mai plictisitor decât celălalt, numite „Derrick" și „Der Alte", iar de curând mai introduseseră și un al treilea,

cu un anume inspector Schimanski – *Deutscher*, dar oare *echter?* –, care îl imita pe Thomas Magnum, iar în cele din urmă devenise cu totul isteric.)

Ei bine, din toate aceste motive, nu mă înfior la gândul că unificarea celor două Germanii va fi, cel puțin vreme de douăzeci-treizeci de ani – o traumă îngrozitoare pentru toți nemții. Cei din Est vor deveni cetățeni de rangul trei, vor cunoaște indiferența și lipsa de lucru, iar cei din Vest vor deveni și mai obsedați de propria lor bogăție, sau mai bine-zis de ceea ce le lipsește pentru a fi bogați și fericiți. Și le va lipsi tot mai mult, fiindcă, după euforia cumpărării de televizoare, frigidere și aparate de ras, va deveni limpede pentru toți că banul în cerc închis – de la stat la consumator și de la consumator la stat – nu îmbogățește în mod adevărat pe nimeni. Dar numărul de săraci îi sărăcește pe toți.

Sașii asimilați se vor simți bine, dar aceasta nu va fi o soluție pentru nimeni. Se vor simți bine pentru că, mai jos ca ei, vor răsări deodată milioane de înfometați.

De ce mă bucur de câte ori Germania are de înfruntat mari probleme? Din mai multe motive (unul dintre ele este că l-a inventat pe Heidegger), dar, pe scurt: fiindcă Germania a creat toate nenorocirile acestui secol, începând cu instalarea puterii sovietelor și până la nefasta ocupație sovietică a țărilor aflate până mai de curând în „lagărul" comunist, iar de acum înainte de-a binelea în Lumea a Treia. (Sau, mai degrabă, făcând pași *către* Lumea a Treia.)

Nemții l-au luat pe nepusă masă pe vizionarul Lenin, care-și petrecea pașnic zilele lustruind un scaun la biblioteca publică din Zürich, fără ca nimeni să-l ia în serios, și l-au trimis sub cea mai formidabilă escortă în Rusia, ca să predice bolșevismul. L-au ajutat atât de bine, că bolșevismul a învins. Mai târziu, labila Republică de la Weimar a căzut pradă

regimului celui mai halucinant al acestui secol: utopia naționalistă, rasistă și socialistă a lui Hitler. Cunoaștem restul. Și, dacă eu mă aflam, deunăzi, în restaurantul mexican din orășelul Northampton, Massachusetts, este tocmai din cauza acestor evenimente. Pentru asta, și pentru multe altele, lasă-i să plătească. Pe toți „echte Deutscher".

Lumea liberă, nr. 93, 14 iulie 1990

CEA MAI PROASTĂ INTELIGENȚĂ

I

Unul din nenumăratele – dar nu dintre cele mai puțin importante – motive pentru care azi România aspiră la un loc unic în întreaga lume este serviciul ei de inteligență. Se poate afirma fără ezitare: România se află pe locul întâi în ce privește prostia Inteligenței sale. Nu știu în ce măsură situația e nouă; ca în multe cazuri, s-ar putea să ne vină dintr-un trecut nelămurit. Dar cum nu sunt un protocronist consecvent, nu țin să atribui dictaturii regale toate subtilitățile dictaturii sovietice și toată imbecilitatea dictaturii Ceaușescu. Este evident că, în primul rând din timpul regimului Ceaușescu, Securitatea română a dat nenumărate dovezi de cecitate și scleroză mentală. (Dar aș dori să adaug că îmi vin în minte cazuri când Siguranța Statului, de prin 1938, arăta aceeași neaoșă debilitate. Măreț exemplu de tradiție, nu-i așa?)

Cum este evident că orice regim comunist e atât de dependent de serviciile sale secrete încât e practic dirijat de ele, faptul că Securitatea a tolerat vreme de aproape douăzeci de ani nebunia patentă a lui Ceaușescu și starea de necrezut a întregii țări, devenită rușinoasă Etiopie a Europei, arată nivelul ei de inteligență. Această mașină ruginită, care probabil absorbea

aproape întregul venit național pentru a controla corespondența și telefoanele unor persoane inofensive, pentru a organiza zece schimburi zilnice de pază și cordoane de milițieni de tot soiul la locuința vreunui pașnic disident, se considera desigur satisfăcută cu privilegiile pe care le deținea în statul ceaușist. Deși oricine își putea da seama cât erau de mizerabile aceste privilegii. (Prin 1984, un cunoscut român care, pe câte înțeleg, știa ce spune, vizitând în Olanda locuința mea de simplu conferențiar universitar, afirma că un ministru în România trăiește mult mai prost. Chiar dacă nu aveau probleme alimentare, se pare că și securiștii înalți fuseseră atinși de criza de energie. Dar, evident, într-un astfel de sistem, posesiunea unui obiect firesc, cum ar fi o mașină de scris, o mașină de copiat, un FAX și altele asemănătoare, devenea un semn de putere prin contrast cu lipsurile generale. Îmi închipui că, în puțina sa minte, securistul își vindea conștiința pentru o banană, pentru un pachet de Kent, pentru accesul la o posesiune cu totul meschină, care însă îi dădea, în România, un statut privilegiat.)

Dar iată că Ceaușescu era, în fine, dărâmat – de K.G.B., cu deplinul concurs al Securității sau cel puțin al unei mari părți din ea. Cine știe dacă se va face vreodată lumină în privința victimelor așa-zisei revoluții. Dar, evident, lovitura de stat nu a fost deloc, așa cum s-a spus, cea mai strălucită operațiune K.G.B. de la retragerea armatei sovietice din Afganistan (explozia depozitelor de arme din Pakistan și moartea președintelui Pakistanului). Dacă ar fi fost, situația la ora actuală s-ar prezenta oarecum normal, iar operațiunea nu ar fi fost dezvăluită cu atâtea amănunte, unele de-a dreptul halucinante, cum ar fi mitralierea reciprocă dintre militari și securiști aflați în slujba aceleiași „revoluții". Dacă într-adevăr scenariul K.G.B. prevedea astfel de episoade incredibile, e vorba de cea mai atroce întreprindere a serviciilor sovietice

de spionaj din ultimii ani. Dar e legitim să presupunem că sute de victime inutile ar putea reprezenta contribuția noastră neaoșă la „eliberare", dacă nu cumva cine știe ce răfuieli interne ale armatei și Securității. (Uite, continui să scriu Securitate cu majusculă, nu din cauză că o cred atotputernică, ci fiindcă a fost și este o instituție. Și Patriarhia scrie cu majusculă numele aceluiași Dumnezeu pe care-l batjocorește de zeci de ani încoace, vopsindu-l în orice culoare a curcubeului îi convine.)

Este evident că, sub Iliescu, Securitatea se simte îndreptățită să conducă țara mai departe, ea singură cunoscându-și rolul de prim ordin în înlăturarea lui Ceaușescu. Și, cum se pare că inventivitatea nu e arma cea mai naturală a Securității, în loc să ia, de pildă, un disident ori un intelectual și să-l pună în fruntea serviciilor secrete române – singură ipoteză (suprarealistă) care le-ar fi transformat, probabil, într-o instituție mai apropiată de democrație –, Securitatea a preferat să continue... cu aceleași cadre! Or, cu aceeași nomenclatură și cu același stupid serviciu de Inteligență, nu e de mirare că România pășește mai departe pe drumul larg deschis de ceaușism. Cu minți negre de funingine, noii diabolici cretini care conduc Securitatea au orchestrat istorica „apărare Iliescu", cu pitorești mineri înarmați cu bâte, lanțuri și pistoale. Rezultatul: miliarde de dolari ajutoare din partea lumii civilizate au fost sistate. Sindromul Ceaușescu continuă: noi, românii, reafirmă Securitatea, n-avem nevoie de ajutor străin. Suntem mai deștepți și mai civilizați decât alții (N.B.: decât Albania, deocamdată), *nimeni nu trebuie să ne învețe pe noi ce să facem.* Aceste blestemate vorbe se aud de câte ori protestele lumii întregi ajung la urechile funcționarului ceaușist, ale idiotului spălat la creier aflat într-o funcție oarecare în România. Și, din păcate, exemplele eroice oferite de Mihai Lupoi și de alții sunt atât de anormale în România de azi, încât acești oameni

recurg la azilul politic așa cum au tot făcut de patruzeci de ani încoace, ori se află din nou amenințați, bătuți, supravegheați după bunele noastre obiceiuri.

Ce-i costă pe români această neprețuită, unică posesiune cu care se vor mândri în vecii vecilor: cel mai îmbecil serviciu de Inteligență din lume? Îi costă nu numai miliarde de dolari, mizerie de nedescris, foamete, frig și SIDA; îi costă o adâncă rușine în fața întregii lumi, rușinea de a fi răbdat și de a răbda în continuare silnica dictatură a unui aparat de debili mintali care-și bat joc nu numai de buna-credință a cetățeanului de rând, ci și de calitatea și cantitatea vieții sale, de aspirațiile sale, de credința că acei copii aduși pe lume sub șfichiuri de harapnic vor avea un viitor mai bun, într-o țară mai bună. Or, deocamdată, orice încercare de a îndrepta România pe făgașul firesc al democrației se împiedică de urzelile ieftine ale aceleiași infame poliții secrete care i-a siluit pe români sub dicatura lui Ceaușescu.

Lumea liberă, nr. 94, 21 iulie 1990

II

Ce-i de făcut? Ar fi de sperat să nu fie nevoie ca, din nou, K.G.B. să desfășoare cine știe ce altă strălucită operațiune în România. K.G.B.-ul are problemele sale și, cel puțin pe teritoriul Uniunii Sovietice, nu pare a fi în stare s-o rezolve pe cea mai importantă: problema economică. Evident că nu-i convine ca România să piardă posibilitatea ajutorului economic internațional și european, clauza națiunii celei mai favorizate și accesul în viitor la Piața Comună. Cu o Securitate care continuă să ducă România de râpă, rostul loviturii de stat din decembrie 1989 pare să se reducă la un atroce film de

groază, jucat în fața televiziunii și descoperit a fi o potemkiniadă la numai câteva săptămâni după desfășurarea sa.

Ce-i de făcut, deci, când te trezești că țara ta beneficiază de unicul privilegiu de a avea cel mai stupid serviciu de Inteligență din lume?

Eu am repetat deja de multe ori, și drept să spun nu m-a crezut nimeni, având în vedere că epistemologia românului e primitivă și că el n-a priceput încă necesitatea acțiunii anarhice în știință pentru a stimula creativitatea, am repetat că unica soluție a tuturor crizelor din România – începând cu cea economică – ar fi să se dea foc întregii moșteniri a lui Ceaușescu și să se pornească de la zero. Or, evident, ceea ce se face e exact pe dos: sunt păstrate pe poziții toate vechile cadre (nu numai securiștii), sub pretextul că ei sunt singurii specialiști disponibili în sectoare-cheie. Dar, evident, acești „specialiști" sunt specialiștii falimentului Ceaușescu și garanții cei mai siguri ai... unui faliment catastrofal iminent. E de ajuns o brumă de inteligență (de un fel pe care nici un funcționar ceaușist nu-l poate avea) pentru a-ți da seama că România n-ar putea funcționa firesc *decât* renunțând la astfel de „specialiști" și dând toate funcțiile de răspundere pe mâna unor diletanți *care nu înțeleg acele principii nefaste cultivate de „specialiști", în virtutea cărora țara s-a scufundat în nămol și va dispărea foarte curând din orizontul Europei.* Un diletant om de bine, credincios democrației și advers Securității, ar aduce imense servicii României în orice post de responsabilitate al statului, de la președinte la miniștri, de la procurori și judecători la conducerea serviciilor de Inteligență.

Este acesta vreunul dintre acele „sfaturi" pe care românii le detestă atât de mult, ca venind din partea unuia dintre veneticii care au huzurit în puf în timp ce ei crăpau de foame și de frig sub domnia lui Ceaușescu – pardon, a Securității?

Din păcate nu este *vreun* sfat; ci este *singurul lucru pe care-l pot face în situația actuală, dacă doresc să iasă*

vreodată la lumină. Dar votul din 20 mai a arătat – indiferent cât a fost de retușat de Securitate – că populația României *tocmai asta nu vrea*: și anume, să acorde încredere politică unor așa-ziși diletanți care să conducă țara spre democrație. Este evident că nu poți convinge Securitatea de dezastru prin simpla exclamație: Sunteți o rușine pentru cuvântul „Inteligență" asociat cu un serviciu secret! Că nu-i poți convinge pe toți acești miniștri și directori generali sclerozați în stupoare ceaușistă de faptul că nu sunt deloc adecvați cerințelor unei economii și societăți dinamice. Că nu-i poți convinge pe oameni să arate neîncredere politică în acești „specialiști".

Și-atunci, ce-i de făcut?

Fiecare să facă ce poate: eu, de exemplu, mă mângâi cu această acțiune nevrednică și aproape inutilă care este scrisul. Căci la ce bun Mircea Dinescu a vândut două sute cincizeci de mii de exemplare dintr-o carte anticeaușistă, dacă n-a primit nici măcar douăzeci și cinci de mii de voturi ca să intre în Parlament? Se vede că până la urmă cartea nu le-a plăcut cumpărătorilor. Dar ce bine ar fi fost ca (în acest moment) România să aibă un poet drept președinte, ori drept ministru al economiei; un disident în fruntea serviciilor secrete, un șomer la agricultură, un pacifist la armată, un student la comerț! Independenți integri care să primească încrederea politică a populației în măsura în care ei nu participaseră la gestiunea cutremurătoare a regimului Ceaușescu, iar nu exact pe dos, așa cum s-a întâmplat.

Până când populația României nu-și va exprima singură dorința de a trăi mai bine, nu poți s-o împingi cu sila în brațele bunăstării și libertății. Vrea mai departe Securitatea, o merită. Vrea mai departe economie ceaușistă, o merită. Vrea mai departe să fie unică în lumea întreagă? O merită, și împlinește toate cerințele pentru a o merita în vecii vecilor.

Lumea liberă, nr. 96, 28 iulie 1990

PATRIOT?

Am auzit derbedeii invocând împotriva „străinilor" un argument atât de absurd, încât a fost sigur inventat de vreun „miner", sau poate de vreun miner-președinte: „Când noi sufeream aici din pricina lui Ceaușescu, dumneata o duceai pe roze în Occident, iar acum vii 1) să ne exploatezi și/sau 2) să ne dai sfaturi."

În naivitatea mea, de vreo douăzeci de ani încoace, tot mă mir de imbecilitatea semenilor mei. În fața argumentului de mai sus sunt însă pur și simplu uluit. Conține atâtea presupuneri false, încât nici nu știu de unde să încep.

Ce i-aș răspunde derbedeului, *adevăratului* golan de la putere?

1) Când dumneata aromeai sub biciul lui Ceaușescu, eu îmi făceam învățătura în altă parte. Știu ceea ce dumneata nu știi: că se poate trăi normal și bine. Știu și *cum* se poate trăi normal și bine: fără efort, fără imbecili care să planifice o economie moartă, fără dobitoci care să-mi predice cum să-mi împiedic viața, fără oftaturi, dumnezei neputincioși și trădare la tot pasul. Eu de dumneata și de priceperea dumitale

în a sfărâma și distruge conștiințe, bunuri, idealuri, n-am nici o nevoie. Inutil ți-aș atrage atenția câtă nevoie ai dumneata de mine. Rămâi sănătos și... distruge-te mai departe!

Aici, desigur, vreun concetățean de bine poate obiecta: Dar bine, domnule, așa un patriot ești dumneata? Chiar dacă România are o conducere hidoasă – și, la drept vorbind, o merită –, dumneata trebuie să te gândești la binele Țării, nu la ce afirmă această conducere cu fața mânjită de funingine și mâinile de sânge!

Patriot? Prietene, dumneata uiți un lucru: că orice om are dreptul de a cere ceva statului în care s-a născut. România mi-a dat numai suferință, nenorocire, prostie și durere. M-a schilodit la suflet așa cum te-a schilodit și pe dumneata, aruncându-mă într-o lume cu totul diferită, făcându-mă să-mi pierd vremea ca s-o pricep. Mi-a mâncat douăzeci de ani din viață, la propriu și la figurat. Patriotismul meu consistă în a nu-i da înapoi ce mi-a dat, și asta e prea destul!

2) Îl aud pe derbedeu spunându-mi: Iar acum vrei să te întorci ca să ne exploatezi! În primul rând, nu aveți nici cea mai mică șansă ca eu, sau alții, să se întoarcă ca să vă exploateze ce n-aveți. Vreun nostalgic, poate, căruia i s-a urât cu binele. Dar pentru a atrage pricepere și inteligență într-o țară ca România, cu o imagine atât de nefastă și cu posibilități atât de meschine, v-ar trebui mult mai mult decât... amenințări la adresa celor care eventual ar fi tentați să se strămute!

Iar îl aud pe prieten: Dar bine, ăsta e patriotismul dumitale? Nu crezi că țara ar trebui ajutată, cu sacrificii și umilință?

Țara m-a umilit și sacrificat destul și s-a sacrificat prea puțin pentru mine și pentru dumneata. Dacă cineva are vreo vină pentru schilodirea minții dumitale, aceasta este așa-zisa Țară și derbedeii care încă o conduc. Cere-le lor umilință și sacrificiu, nu mie!

Îl aud pe derbedeu spunându-mi din nou: Nu ești prea încrezut? Aici avem oameni extraordinari în toate sectoarele, avem mari oameni de știință, de cultură, scriitori, artiști, cu care dumneata nici nu te măsori!

Aici cam ai dreptate: nu mă măsor. Acum douăzeci de ani, când era să mă măsor, mi-ați închis gura și interzis cărțile. De atunci m-am măsurat cu alții, prin locuri modeste, nu ca Bucureștiul, și unde se poartă modestia dreptei competiții; poate nici n-ați auzit de ele: Milano, Paris, Chicago, Roma... Știți, tocmai de asta am plecat din București: concurența era prea grea, titlul de doctor docent nu-l putea avea nimeni, atât era de puternic, și de aceea am alergat la mica universitate Sorbona din orășelul Paris ca să-l pot lua, cu numai două teze, publicate de mici edituri și traduse în limbi necunoscute – ca engleza și italiana.

Îl aud din nou pe prieten: Bine, domnule, dar de ce cobori la nivelul derbedeilor? Crezi că-i nevoie să-ți argumentezi cazul? Să le scoți pe nas titlurile dumitale? Există în România nenumărați oameni de bine, cu titluri de la cele mai importante instituții din lume, inteligenți, creativi, independenți. Oare ignori lucrul ăsta? Nu. Câtuși de puțin. Acești oameni sunt prietenii mei, îi stimez, iar pentru ei aș arăta adevărat patriotism, spirit de sacrificiu, umilință. Dar nu ei au inventat raționamentele absurde de mai sus, ci derbedeii. Acestora trebuie să le răspunzi pe limba lor. M-am prefăcut destul că nu-i aud. E timpul să mă audă și ei pe mine. Și, cu voie ori fără voie, o vor face, tot mai mult și mai tare.

Lumea liberă, nr. 97, 11 august 1990

„ECONOMIA DE PIAȚĂ“

Bănuiesc că mulți dintre cei care fac parte din coaliția idioților care conduc acum România nu au habar ce înseamnă „economie de piață“ – hidoasă, de altminteri, traducere a formulei engleze „market economy“. Mult mai bine ar fi s-o chemăm, pur și simplu, „economie liberă“, fiindcă e contrariul economiei planificate. Singurul adevărat capitalism din lume, capitalismul american, e bazat pe o astfel de economie. Toate celelalte țări așa-numite „capitaliste“ au în schimb o economie hibridă, în care protecționismul statal are un cuvânt foarte greu de spus – deși mult mai puțin decât în comunism. Cei care au auzit de „economia de piață“ au învățat desigur la academia de marxism că e vorba de o teorie perimată a unui individ ciudat din secolul al XVIII-lea, numit Adam Smith.

În 1776, Smith publica o operă stufoasă numită *Bogăția națiunilor (The Wealth of Nations)*. În ea susținea exact contrariul economiei planificate, cu argumente bazate pe practica economică. Dacă *nu faci nimic* pentru a organiza economia, aceasta are darul extraordinar de a se organiza singură. Cu cât o organizezi mai puțin, cu atât merge mai bine.

Economia capitalistă e bazată pe egoism și cultivarea propriului interes. Dar, în mod ciudat, cu cât acest egoism e mai puternic, cu atât lucrează mai mult în folosul celorlalți. Principiul economiei libere se poate enunța astfel: cu cât un individ strânge mai multă bogăție, cu atât societatea întreagă profită mai mult de egoismul și priceperea sa. De ce oare? Cu cât cineva strânge mai multă bogăție, cu atât plătește mai multe taxe, dă contribuții la opere publice, și investește mai departe în diverse sectoare economice, dând de lucru celor care nu au alte mijloace de întreținere. Dar cu cât cineva țintește mai sus, cu atât concurența e mai mare, iar concurența îmbunătățește calitatea produselor și în același timp asigură abundența tuturor produselor pe piață. Cum oare? Dacă întreprinderea mea produce cuie de toate mărimile și satisface 1/3 din piață, mai e loc pentru câteva întreprinderi care se bat pentru restul de 2/3 din piață, dar cine vine prea târziu să fabrice cuie nu mai găsește clienți. Desigur, dacă are un capital mare, atunci e posibil să răstoarne altă întreprindere stabilită, dar la urmă rezultatul e egal: cineva va trebui să nu mai fabrice cuie, ci altceva, de pildă hârtie igienică. Piața dictează producția, concurența asigură satisfacerea pieței și a calității produselor. Cu cât e mai multă bătaie, cu atât clientul e tratat mai bine.

În aceste condiții e posibil ca un capitalist să acumuleze foarte mult venit, iar altul mult mai puțin? În principiu, nu, cel puțin nu prin activitatea productivă. Dacă unul câștigă enorm fabricând cuie, alții douăzeci se vor apuca să fabrice și ei cuie, până ce toți vor câștiga mai puțin, iar ultimul venit se va ruina. De aici încolo, capitaliștii se vor feri de cuie ca de foc și vor fabrica altceva. (Aici, desigur, se impune o paranteză: cum e posibil să faci avere? E încă posibil s-o faci prevăzând direcția consumului; dar, în general, marile averi se fac nu prin producție industrială, ci prin speculații financiare.)

În ce măsură teoria autoorganizării sistemului economic a lui Adam Smith mai e valabilă astăzi?

Se poate afirma, fără îndoială, că *principiul* lui Smith e încă valabil în totalitatea sa, dar factorii în joc sunt mult mai complecși decât la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Singura economie din lume care încă urmează nemijlocit principiul pieței este economia americană. În toate celelalte, cum spuneam, intervenția statului este mult mai masivă, iar economiile Europei occidentale sunt mixte, cu participare statală variabilă.

Ce ar însemna liberalizarea economiei unei țări comuniste sau ex-comuniste? Depinde de la caz la caz. Câteva țări au deja o economie hibridă care merge prost din cauză că etica muncii în țările comuniste lasă mult de dorit, birocrația pune continuu bețe în roate, ultimul venit n-are de oferit decât mâna de lucru ieftină, iar speculațiile financiare posibile în aceste țări nu sunt la înălțime. Lucrurile au mers atât de prost atât de lungă vreme, încât e imposibil de sperat că schimbările s-ar putea efectua fără durere. Funcționarii puși să-și bată capul cu reorientarea de piață vor elimina desigur orice soluție radicală, obiectând că marea problemă este lipsa de energie, nu atât existența ramurilor neproductive în economie. În realitate, marea problemă este tocmai existența funcționarilor și a tutelei monstruoase a statului. Atâta vreme cât există, nimeni nu-și va lua riscul inevitabil al unei întreprinderi capitaliste.

Anumite economii din Estul Europei, cum ar fi cea sovietică și cea românească, par iremediabil compromise. De ce? Fiindcă nu există nici o speranță ca statul să se autodesființeze pentru a face loc adevăratei concurențe creative. Atâta vreme cât o coaliție a prostiei continuă să se zbată în mișcare browniană căutând „soluții" care n-ar putea funcționa decât dacă gașca și-ar da singură foc, nu există nici o speranță.

Lumea liberă, nr. 98, 18 august 1990

PATRUZECI DE SECOLE...

Acum câțiva ani am locuit în Cairo vreo două luni. Din vârful piramidelor, patruzeci de secole vă privesc, iar la poalele lor – tot atâtea secole de înapoiere. Araba mea vorbită ajungea atâta cât să evit certuri cu șoferii de taxi. Televiziunea, în araba literară, și-a păstrat însă mai departe 95 % din secrete.

Ca tot omul născut într-o țară subdezvoltată, nu pridideam în a compara Egiptul cu România, pe care n-o mai văzusem de mai bine de cincisprezece ani. Oare și acolo igiena era tot așa de teribilă? Muștele tot atât de insistente și apa tot atât de infecțioasă? Golanii atât de omniprezenți și atotputernici cum numai Dumnezeu e în teologiile lumii? N-am reușit nici până acum să găsesc răspuns la aceste întrebări. În două privințe, cu siguranță, Cairo se deosebea radical de București. Una era traficul lent și neîntrerupt, ca un fluviu al infernului strecurându-se printre șiruri de mașini parcate de stăpânii abuzivi ai străzii. (N-am să insist asupra acestei instituții interesante, în care antreprenorul capitalist e, ca la Curtea Miracolelor, și cerșetor; unul dintre cei mai bogați oameni din Egipt a început ca parcator de stradă, și

mai are încă un parcaj abuziv undeva în centru, unde se fac milioanele.) Cealaltă era abundența extraordinară. Mi se spusese despre orașul Napoli că, dacă ceva nu se află acolo spre vânzare, de la ac la tanc, atunci înseamnă că nu există în univers. (Am verificat adevărul acestei informații.) Același lucru e valabil și în ce privește Cairo; s-ar putea, de altfel, să fie o însușire a Africii de Nord, de care Napoli e aproape, și ca distanță, și ca mentalitate. În Cairo se poate cumpăra orice – de la ultima casetă a lui Bruce Springsteen (botezat Burce) până la penultimul computer și de la cea mai recentă mașină japoneză la produsele cele mai scumpe ale lui Dior –, și totul costă de două până la de zece ori mai puțin decât în cel mai ieftin loc din Europa, aeroportul Schiphol de lângă Amsterdam. Carnea și pâinea zac, literalmente, în mijlocul drumului, lângă bălegarul de măgar; pâinea costă doi cenți (a cincizecea parte dintr-un dolar american). În acest sens, Cairo diferă radical de București. Deși pentru omul obișnuit produsele occidentale sunt inaccesibile, ele se află acolo la dispoziția tuturor, iar pentru cineva care suportă infernul orașului, aerul pe care-l tai cu cuțitul și puzderia de polițiști mărunți care cer bacșiș, rezultatul e cât se poate de îmbucurător din punct de vedere economic.

În altă privință, însă, Cairo este aidoma Bucureștiului. Peste 60 % dintre egipteni sunt angajații statului, și, ca și în România, sunt angajați să nu facă nimic pentru un salariu de mizerie. Ca și în România (dar și în alte țări de tradiție birocratică, cum ar fi sudul Italiei), birocrații au mania ștampilelor. Când te duci la un ghișeu, șeful te primește cu un aer de superioritate aproape egal cu al unui funcționar de partid ori al unui securist. Îți apucă formularul cu scârbă de un colț și-l azvârle peste un paravan, după care se află două femei învelite în fel de fel de ștergare (în ciuda zăpușelii), prin care străpung numai ochii măslinii și goi ca o casă pustie.

Prima femeie știe să pună o ștampilă; a doua, o alta. De acolo hârtia e înaintată cu reverență bossului, care ți-o aruncă din vârful degetelor. Îi mulțumești în cea mai bună arabă, nu catadicsește să răspundă. La poliție, unde am avut nevoie de o viză de trecere, aștepți șase ceasuri într-o coadă fără reguli și cu bătaie ca la Obor, fiindcă o singură funcționară primește cererile la un ghișeu, alta primește banii la alt ghișeu, iar îndărătul primului ghișeu se află cinci fete încotoșmănate care trebuie să pună succesiv cinci ștampile, după care fiecare formular trebuie semnat și ștampilat de șefa mesei. Evident, până catadicsește, un yemenit ți-a dat un pumn în coaste și ți-a luat rândul. Dar, spre deosebire de București, unde aceste reguli funcționează și în magazine, în Cairo vânzătorii se bat pentru atenția clientului, la fel ca polițiștii și gardienii care cer ciubuc. E mai greu să scapi de ghearele lor decât de comunism.

Cu cât cunoști mai mult lumea, cu atât compari mai mult. Trebuie să mărturisesc că, deși în clasa I colegul meu de bancă Vasiliu păștea oile patru zile din cinci, iar colegul meu Marinescu făcea pipi sub bancă și-l trimitea cu un tub la picioarele vecinilor, nutream convingerea cu totul absurdă că România era, totuși, un loc „civilizat". De atunci am văzut multe paradisuri și multe infernuri. În cele din urmă am descoperit că infernul numit Cairo este – la urma urmei – mai civilizat, în felul lui, decât infernul numit București, și că patruzeci de secole de civilizație faraonică nu fac atât rău cât cincizeci de ani de dictatură. (Dacă nu cumva o fi vreo problemă traco-dacă la mijloc...) Data viitoare, când voi vizita Calcutta, vă voi informa despre starea lucrurilor de acolo. Dar până atunci, prin grija prietenilor mineri, probabil că infernul românesc va fi mai adânc și mai negru decât astăzi...

Lumea liberă, nr. 99, 25 august 1990

FANTAPOLITICA

Într-un număr trecut din *Lumea liberă*, Dorin Tudoran sugera – într-un articol care face cinste jurnalismului românesc din toate timpurile – că ipoteza cea mai probabilă a dezghețului Europei de Est e totodată și cea mai „fantastică": totul pornește de la K.G.B.

Cine a trăit în Italia, știe că acolo te izbești regulat de articole, de obicei publicate de săptămânale de mare tiraj, în care se face lumină în câte o mare afacere politică, cum ar fi terorismul ori uciderea unui personaj important ca Aldo Moro. Pe de altă parte, oficialitățile italiene și o parte a presei au botezat o astfel de activitate „fantapolitică", un calc după „fantascienza", care înseamnă literatură științifico-fantastică. (Unul dintre nenumăratele semne ale înapoierii României e lipsa actuală de creativitate lingvistică; românul folosește perifraze pentru ceea ce toate limbile occidentale numesc cu un singur cuvânt.)

Cine a trăit în Italia a învățat însă că adevărul se află, de obicei, foarte aproape de ipoteza cea mai fantezistă. „Fantapolitica" este numele realității politice italiene. Dar eticheta le permite tuturor să trăiască *ca și cum nimic nu s-ar întâmpla.*

Zi de zi e împușcat vreun judecător, dispare vreun jurnalist, dar pentru toate acestea se găsesc, de obicei, explicații simple. În timp ce adevărul, rostit desigur printre ipotezele la limita fanteziei, este respins cu un sec: „Asta e fantapolitică".

Acum câteva zile am cinat cu un scriitor pe care mulți dintre acei puțini care au auzit de el nu ezită să-l numească cel mai mare autor american de literatură fantastică. Cine are norocul să dea peste una dintre cărțile, de mult epuizate, ale lui John Crowley, știe că admiratorii lui nu mint. Romanul său *Little, Big (Mic, mare)* este o capodoperă, iar unul dintre primele sale romane – *Engine Summer (Vara locomotivă*: sic!) – este favoritul meu. Crowley nu se ocupă de K.G.B., și nici măcar de fantapolitică; e oarecum abuziv considerat scriitor fantaștiințific, fiindcă o literatură de hotar între „fiction", „sci-fi" și „horror" e greu de încadrat într-un gen anume. Pentru asta, scriitorul e oarecum jenat și suferă. Deși romanul *Mic, mare* a avut un extraordinar succes de critică, nu i-a asigurat acea notorietate care să-i aducă și câștigul material. Împreună cu soția sa Lynda, Crowley face filme documentare.

Dar ce legătură are Crowley cu articolul lui Dorin Tudoran?

În recentul său volum *Novelty (Noutate)*, Crowley a publicat una dintre nuvelele fantastice cele mai complexe din literatura modernă, explorând ipoteza universurilor paralele care se nasc de pe urma întoarcerii unui personaj în timp. Evident, întoarcerea în timp e un procedeu artistic folosit de nenumărate ori, de la *Un yankeu din Conneticut la curtea Regelui Arthur* al lui Mark Twain și până la filme recente de două parale. Ceea ce transformă nuvela lui Crowley într-un eveniment literar semnificativ este *multiplicarea* universurilor, în așa fel încât fiecărei posibilități îi corespunde un univers *real*. Așa cum am avut ocazia să povestesc acum câțiva ani, într-un număr de emisiuni ținute la BBC în limba română, o viziune a lumii ca un fel de felie variabilă trasată printr-o

infinitate de universuri paralele (și, după unii, *reale*) decurge din fizica cuantică.

Dorin Tudoran sugerează – și, având în vedere că ipoteza sună fantezist, e probabil adevărată – că și K.G.B.-ul își „scrie" scenariile la fel ca John Crowley, multiplicând ipoteze și apoi aplicându-le. (Fără îndoială, o face cu ajutorul unor super-computere care pot simula rapid diverse scenarii politice posibile; acolo Ceaușescu durează 25 de minute, iar Gorbaciov jumătate de oră.) E un joc foarte sofisticat, cu miză incalculabilă, în care realitatea nu e dată, ci *se construiește*. Cineva, un creier diabolic și singuratic, a avut într-o zi ideea de a introduce în computer un scenariu neobișnuit, complet eretic: dărâmarea zidului Berlinului, perestroika, glasnost, reforma economică... Și se vede că ecranul computerului a început să producă soluții din ce în ce mai roze. Într-o ședință supra-secretă, poate fără cuvinte, s-au căutat păpușile, li s-au distribuit rolurile, au fost convinse... Iar computerul a început să adune din ce în ce mai multe date, să fabrice din ce în ce mai multe universuri paralele, care diferă unul de altul doar printr-o singură hotărâre. De pildă, domnul Brucan propune să fie chemați minerii; dacă tragicul președinte Iliescu – tragic se spune despre cineva, ca Oedip, care nu are habar de scenariul în care joacă – îi cheamă pe mineri, atunci se vede cum reacționează computerul – pardon, lumea, realitatea –, iar apoi se continuă prin alte decizii binare: dacă reacția e negativă, Iliescu, care e un personaj cu totul minor, va cădea în câteva luni, iar dacă nu... va cădea, probabil, tot în (alte) câteva luni.

Multiplicarea universurilor nu a început de azi-de ieri. Cum orice idee e concepută în capul cuiva, n-aș vrea să nedreptățesc pe nimeni afirmând că autorul ei probabil a fost Iuri Andropov, șeful K.G.B. Evident, poate nu chiar el personal, dar în tot cazul o minte diabolică de șahist rus din

preajma lui (evident, ca Mefistofel, dracul e totdeauna mai puțin negru decât pare, și totdeauna mai bun decât contrariul său, care e prostia înghețată). Dacă ne gândim bine, Stalin avea deja concepția lui despre universurile paralele, dar le-a folosit doar pentru a experimenta scenarii „horror" dintre cele mai fanteziste, cum a fost, de exemplu, închisoarea Pitești, despre care Virgil Ierunca și Paul Goma au scris pagini magistrale.

Ca universuri paralele, Andropov a utilizat țările-satelit: România, Ungaria, Polonia. În România s-a amuzat să întrețină un idiot pentru motive foarte complexe de politică internațională; un idiot pe care tot el îl pusese pe făgașul liberalizării pentru a testa un soi de perestroika de fațadă și fără rezultate. În Polonia, lucrurile i-au scăpat de sub control din cauza papei și a sutelor de milioane de dolari pe care Biserica le-a distribuit în sprijinul „Solidarității"; și i-a scăpat și mai tare de sub control când vajnicul trup al lui Wojtyla a încasat cinci gloanțe și s-a refăcut fără urme. Dar în Ungaria, Andropov a sprijinit un alt scenariu, care i-a indicat că perestroika prezintă avantaje. Când Gorbaciov și-a primit rolul, îi fusese deja distribuit de super-computerul lui Andropov. Tot ce a urmat a fost o necurmată corecție creată de o avalanșă nestăvilită de evenimente: astfel încât perestroika nici n-a început încă.

Realitatea e foarte complexă. Aceasta nu înseamnă însă că anumite indicii nu ar permite prezicerea unor scenarii mai probabile. La urma urmei, jocul de șah e doar o „prezicere" mai precisă decât cea a adversarului asupra desfășurării scenariului de pe tablă; iar politica reală nu e altceva decât un joc de șah ceva mai complicat. Nu din cauza mulțimii pionilor, care nu contează, ci din cauza unor factori noi care necesită corectări de curs. Acum câteva luni, chemat să organizez unul din cele două congrese ale prestigiosului Salon al Cărții din Torino, luam masa cu industriașul care-l finanța. Se discuta despre o nuvelă a mea publicată în martie 1989,

în care se prezicea limpede nu numai căderea lui Ceaușescu organizată de K.G.B., ci și continuarea: K.G.B. avea, în mod evident, să rămână la putere. Nuvela, îi explicam industriașului, fusese scrisă în ianuarie 1986 și apăruse fără modificări. Dar, precizam, la începutul lui decembrie 1989 scrisesem un articol în *Lumea liberă* în care afirmam că peste două-trei luni de zile Dan Petrescu va fi ministru (a fost, până ce și-a dat demisia în mod salutar, viceministru al Culturii), iar în același timp trimisesem la BBC o scrisoare deschisă către Andrei Pleșu (curând după aceea publicată tot de *Lumea liberă*), în care sugeram că Pleșu va ajunge înalt demnitar, după prăbușirea regimului Ceaușescu. Nu știu dacă să mă bucur, dar până azi (17 august 1990) Pleșu a rămas ministru în două cabinete. Cum se explică toate acestea?

Evident, spunea industriașul, pe gânduri, ar fi o explicație... Explicația ar fi fost, desigur, că eu *știam* ceva de la singura sursă care știa totul, și anume K.G.B. Din păcate, nu știam nimic, ba chiar, după moartea lui Mircea Eliade în 1986, contactele mele cu românii deveniseră cu totul sporadice. Care e, deci, explicația? Operațiile mele mentale rezolvaseră o problemă de șah pe care o rezolvase și K.G.B.-ul. Și ea nu admitea decât o singură soluție: căderea lui Ceaușescu. Iar universurile au fost astfel multiplicate, încât puținii disidenți au fost utilizați de computer pentru a face reclamă păpușilor de humă care, ca Iliescu, aveau să îndeplinească un rol temporar în scenariu. Cunoscându-i de ajuns de bine, mintea mea a prevăzut, probabil, că Pleșu și Petrescu aveau să accepte noua situație.

Cum se vor multiplica universurile de acum încolo? Ce avem de așteptat?

Mă tem de orice pronostic în privința Rusiei. În ce privește România însă, m-aș mira ca Iliescu să-și împlinească termenul ca președinte, mai ales din pricina consecințelor

glumei sale cu invitația minerilor. (Sugerată, se pare, de Silviu Brucan; omul, se pare, al K.G.B.-ului. Dar oare sugerată de Silviu Brucan ca Silviu Brucan? Sau de Silviu Brucan ca omul K.G.B.-ului? Acum nu mai are importanță: totul se desfășoară *ca și când* K.G.B.-ul l-a compromis pe Iliescu ca să scape de Iliescu.) Pe de altă parte, până ce partida de șah din Uniunea Sovietică nu va deveni ceva mai clară, e greu de presupus că, în România, vor avea loc schimbări radicale. Super-computerul analizează acum toate universurile posibile. Unele, neplauzibile, se destramă din față: președinte – servilul Câmpeanu; președinte provenind din partidele politice; președinte vreun intelectual de frunte, ca Liiceanu... Super-computerul analizează alte variante. Una, destul de serioasă, presupune chiar întoarcerea regelui ca arbitru. Computerul o va respinge, fără nici o îndoială (și fără regrete). La un moment dat, va răsări din străfundurile mașinii o ipoteză trăsnită, neașteptată: fantapolitică – ce va deveni realitate.

Dacă Mircea Eliade ar fi trăit, computerul l-ar fi desemnat pe el drept președinte. Motivul primar? Mircea Eliade trăia departe de realitatea cotidiană, și asta însemna, pentru Occident, o garanție că România ar reintra într-o realitate democratică. Mircea Eliade ar fi fost un simbol mult mai potrivit decât monarhia (pe care o detesta), un mediator ideal într-o situație încurcată în care i s-ar fi cerut nu să acționeze, ci să nu acționeze nicicum. Din păcate, Mircea Eliade era unic. Super-computerului nu-i va fi ușor să desemneze un om cu forța simbolică, lipsa de părtinire și, în același timp, cu uimitoarea umilință a lui Eliade. Ceva însă îmi spune că super-computerul va prefera, în cele din urmă, pe cineva din afara țării. Cine știe, poate în câteva luni vom avea deja nume...

17 august 1990

Lumea liberă, nr. 100, 1 septembrie 1990

ELIADE *KOAN*...

În japoneză există un gen de literatură legată de budismul zen, care consistă din așa-numitul *koan*: o formulă în proză, scurtă și memorabilă, destinată a produce iluminarea novicelui. Majoritatea *koan* se referă la spusele și actele paradoxale ale unui maestru budist zen. În lumea turco-musulmană, un personaj asemănător, derivat din misticismul sufit, este Nasr al-Din Hujja, care a dat pe faimosul nostru Nastratin Hogea. În Occident nu există un gen apropiat de *koan*; personaje originale și năstrușnice precum Castruccio Castracane al lui Machiavelli au profunzimea lor, dar n-au fost imitate. Tradiția creștină a „nebunului lui Dumnezeu", foarte puternică în Orientul siriac și egiptean, s-a revărsat mai degrabă în misticismul sufit decât în cel occidental. Ocazional, existențialismul a promovat paradoxul, creând un tip care merge de la Kierkegaard până la Jack Kerouak și la gangsterul Crazy Joe. Avem și noi un produs neaoș: pe remarcabilul Zacharias Lichter al lui Matei Călinescu (profesor al multora dintre noi la București, azi profesor de literatură comparată la Universitatea Statului Indiana).

Mircea Eliade era un om neobișnuit, iar spusele și actele sale memorabile vor trebui adunate într-o zi ca niște prețioase *koan*. Bunătatea sa, ca și patriotismul său, ajungeau până la absurd. Uneori mergeau mână în mână. Mircea Eliade nu lăsa fără răspuns nici o cerere de bani din partea compatrioților săi proaspăt exilați. Prin 1975, unul îi scria din lagărul de la Capua, lângă Napoli, să-i trimită 100 de dolari ca să-și pună dinții. Eliade i-i trimitea numaidecât, iar la obiecția mea că în lagăr există un cabinet dentar gratuit, răspundea: „Probabil că n-o fi având încredere în doctor..." Dorea atât de mult să-și consoleze semenii surprinși într-o atitudine dezavantajoasă, încât nu ezita să se lase înșelat numai ca să le salveze obrazul. La Napoli, într-o piață barocă, un tânăr bine îmbrăcat îi cerea de pomană. Eliade își scotea portofelul, doldora de bani (tocmai primise un mare premiu literar), și îi întindea o bancnotă de 10 000 de lire (10 dolari). Între timp, vântul îi fura din portofel bilete de 100 000 de lire. Discret, tânărul punea talpa pe unul, încercând să-l ascundă privirilor posesorului. „Atât mi-a fost de rușine de bietul de el", povestea Eliade, „rușine că ar putea să-și dea seama că am observat ce făcuse, încât am luat-o la goană și am părăsit piața cât am putut de repede." Evident, bancnota a rămas sub talpa norocosului.

În 1975, mergând cu metroul prin Paris, Eliade întâlnea un surdomut la intrare și-i întindea o monedă de un franc. Întâlnea un alt surdomut în tunel și-i întindea ultima monedă, de cinci franci. Se suia în metrou și acolo un alt surdomut cerea de pomană. Evident, reacția firească a celor mai mulți dintre noi ar fi fost să nu mai creadă că ultimul surdomut era autentic și să nu-i dea bani, mai ales că nu mai avea monede. Eliade se scotocea în buzunar și-i dădea o bancnotă de 10 franci. „Ia uite", exclama el, „în așa scurtă vreme *trei* surdomuți mi-au ieșit în întâmpinare! Asta trebuie să aibă

vreo semnificație.“ Pentru Eliade, lumea era un camuflaj prin care transpăreau semne mai adânci. În acest caz, unul din sensuri era că nu trebuie să-și supună generozitatea unui control rațional.

Mircea Eliade nu-și recunoștea nici o apartenență politică, dar iubea România cu absurditate. Pe la sfârșitul anilor 30, o visa nici mai mult nici mai puțin decât ca un fel de paradis strălucitor, creat prin apariția unui „om nou“ înzestrat cu toate virtuțile. O visa un exemplu pentru întreaga omenire. În anii 70, nu înceta să scrie nuvele în care figurează un personaj de-ajuns de curios: ofițerul de Securitate. Curios, pentru că Eliade nu-i neagă anumite însușiri (raționalitatea, tenacitatea, patriotismul), ci îi reproșează doar limitele. Limite străpunse de personaje extraordinare, dar și de omul comun în măsura în care învață să-și utilizeze imaginația pentru a deveni liber. Unora li s-a părut că Eliade se resemna cam ușor. În realitate, el accepta, ca noi toți, realitatea ineluctabilă a blocului comunist și nu-i prevedea destrămarea dinăuntru. Ceea ce urmărea era o propedeutică a libertății și dorea foartea mult ca nuvelele lui să circule în România și să-i ajute pe oameni, individual, să-și redobândească încrederea în ei înșiși. Abia pe la începutul anilor 80 Eliade își dădea seama ce a ajuns România. În ultimii ani nu mai reușea să scrie, mai ales că editorul său român din Paris, care putea să-i fie fiu, fusese fulgerat de o boală fără cruțare. Undeva la țară, editorul zidise un turn în care, vară de vară, Eliade să-și scrie nuvelele. De mulți ani turnul a rămas pustiu.

Lumea liberă, nr. 101, 8 septembrie 1990

ELIE WIESEL

Un scriitor afirma după război, într-o carte de oarecare succes, că orice exilat trebuie să se identifice cu Ovidiu; Mircea Eliade, care mi-a acordat nemăsurata șansă de a-mi accepta să continui dezacorduri de vederi, spunea în *Jurnal* că orice exilat trebuie să se identifice cu Ulisse. Eu cred că orice exilat trebuie să se identifice cu Elie Wiesel; iar dacă Wiesel are dreptate, atunci orice exilat *nu poate decât să se identifice cu el.*

Mai întâi, de ce *trebuie* să ne identificăm cu Wiesel? Ce exemplu de urmat ne dă Wiesel?

Wiesel este un rezistent. Ca un profet biblic – dar oare nu cumva *este* un profet? –, nu se dă în lături de a-l apostrofa până și pe Dumnezeu, dacă e nevoie. Ba chiar îl apostrofează incontinuu pentru că a îngăduit Treblinka și Auschwitz. Undeva povestește că, la eliberarea din lagărul Auschwitz, unde asistase la moartea tatălui său, toți evreii s-au adunat să spună rugăciunea de mulțumire. A spus-o și el deși, adaugă, Dumnezeu n-o merita. În fond, nu afirmă tot el în al doilea volum al cărții *Împotriva tăcerii* că „adevărata bucurie a lui Dumnezeu este de a fi înfrânt de om"?

Omul care nu pregetă să-l certe pe Dumnezeu îi va certa cu atât mai mult pe oameni. Îi va certa neîntrerupt și aspru. Într-una din cele mai bune cărți ale sale – *Jurământul* – Wiesel își descrie alegoric existența, care este existența oricărui supraviețuitor al infernului de la Auschwitz, existența oricărui evreu și, aș îndrăzni să adaug, în spiritul lui Wiesel însuși, existența oricărui om care s-a exilat din pricina nedreptăților suferite în țara sa. Această existență e continuu sfâșiată între imperativul de *a tăcea* pentru ca viața să continue să se scurgă firesc, și acela de *a striga*, pentru ca oamenii să ia cunoștință de tragedie. După zece ani de tăcere, Wiesel și-a asumat destinul profetului care strigă, pentru ca sfâșietorul strigăt tăcut al victimelor să nu se mai repete.

Iată de ce *trebuie* să ne identificăm cu Elie Wiesel: pentru că, în cele din urmă, el a hotărât să vorbească, pentru a nu mai îngădui ca barbaria să învingă încă o dată.

Dar Wiesel însuși ne spune de mulți ani că, vrând-nevrând, noi toți *ne identificăm cu el*. Fiindcă lumea după Auschwitz nu mai este, nu mai poate fi aceeași ca lumea dinainte de Auschwitz. Auschwitz este hăul dintre lumi. Pentru toți cei care vin pe lume după Auschwitz, Auschwitz este păcatul originar.

Noi nu putem, în nici un caz, revendica suferința lui Wiesel supraviețuitorul, nici a poporului evreu. Cu toate acestea, ne dăm mereu seama de câtă dreptate se ascunde în afirmația de mai sus. Noi toți, exilații din Estul Europei, am fost izgoniți din țările noastre prin dinamica nefastă a acelorași forțe care au creat Auschwitz-ul; aceeași Germanie care, la 1917, îl sprijinea pe Lenin ca să scoată Rusia din război, a provocat avalanșa sovietică în țările noastre după al doilea război. Și noi avem dreptul să învinuim Germania pentru exilul nostru. Nu am suferit la fel, dar și noi, ca și Wiesel, am văzut lumea zdruncinată din temelii. Comunismul ne-a strivit, dar și mai mult ne-am strivit noi înșine. Ni s-a dat un țarc, iar noi ne-am construit un lagăr. Un lagăr cum nu era posibil *decât* după Auschwitz.

Ca și Wiesel, noi avem datoria de a ne face auziți în fața unei lumi care preferă să uite, care ne învinuiește pe noi, cei care fugim de relele sale, pentru propriile ei păcate. Prin Wiesel, toți exilații prind curaj și-și fac auzită vocea împotriva forțelor răului care i-au izgonit din țările lor.

Wiesel s-a născut la Sighet, scrie în franceză și trăiește la New York. Mulți dintre noi au parcurs itinerarii asemănătoare, dar nici unul dintre noi n-a parcurs itinerariul moral și spiritual al lui Wiesel. Căci cu cât a fost mai mare dezastrul poporului său, cu atât profetul s-a coborât mai adânc în durere și s-a înălțat mai sus în puritatea hasidică a cântecului său. (Wiesel este, cu adevărat, din neam de hasidim – evrei mistici din Europa Orientală.)

Pentru noi, exemplul lui Wiesel trebuie adaptat la cazul României, care este destul de atroce și neînchipuit de trist: un lagăr, cu porțile deschise, din care prizonierii eliberați nu vor să iasă. Și unde călăii de odinioară au fost consfințiți ca guvern de propriile lor victime. A alege strigătul împotriva tăcerii înseamnă a continua să demascăm, clipă de clipă, nelegiuirea regimului comunist, fără a ne lăsa atrași în nici un compromis. Înseamnă a nu ne mulțumi cu nimic mai puțin decât biruința definitivă a libertății și democrației, și a ridica glasul împotriva oricărei noi infamii a puterii.

Drumul lui Wiesel nu e deschis multora. Și a ne identifica cu el nu înseamnă a-l egala, ci a-l urma. Dacă a primit premiul Nobel pentru pace, l-a primit nu pentru că a știut să ierte – căci, dimpotrivă, Wiesel a știut să *nu* ierte –, ci pentru că a vorbit nu numai despre atrocitățile comise împotriva poporului său, ci și despre cele comise împotriva tuturor popoarelor.

După Auschwitz, și în exil, noi toți avem privilegiul de a ne identifica, într-o anumită măsură, cu poporul ales al exilului prin excelență și cu profetul său de astăzi: Elie Wiesel.

Lumea liberă, nr. 102, 15 septembrie 1990

SOMNUL CEL DE MOARTE

Cum majoritatea nu pare deocamdată doritoare de schimbări în România, schimbările vor fi, probabil, înfăptuite mai pe îndelete de minorități. Dar, dacă socotim bine, s-ar putea ca, în cele din urmă, minoritățile să fie de fapt majoritare.

Jumătate din populația română e tratată ca o minoritate: femeile.

Femeia română nu s-a trezit încă din somnul cel de moarte în care au aruncat-o blestemul biblic, originea omului din maimuță și milenii de civilizație mediteraneană. Dar, fără îndoială, se va trezi curând, așa cum s-a trezit în toate țările Occidentului.

Femeia română a fost tratată de regimul comunist mai rău ca o vacă: bună de fătat patru viței, de muncit, după cum ar spune *Scânteia* (pardon, *Adevărul*), în „fabrici și pe ogoare", de ținut gospodăria și inevitabilii copii, și de suportat hachițele bărbatului mediteranean, dacă nu bețiv, deseori isteric și dement ca despotul ce se crede în drepturi.

Curios, femeia română și-a suportat soarta cu stoicism și abrutizare. A votat pentru consfințirea și continuarea ei.

De unde această vocație de animal de povară, dublu exploatat, de sistem și de un bărbat care de obicei nici nu ajută în casă, nici altceva nu face? Sub pretextul că acest regim o apără de divorț și deci de nesiguranță, femeia s-a lăsat înșelată. A acceptat ideea că este inferioară bărbatului, deși muncește de trei ori cât el, înghițind minciuna după care bărbatul ar reprezenta siguranța ei morală și materială. Cu seculară viclenie, divorțul i-a fost prezentat femeii drept o racilă modernă care-o dezavantajează, o lasă pe drumuri. Dar, în comunism, unde toți sunt – prin definiție – pe drumuri, divorțul ar fi apărat-o, dimpotrivă, de frecventa demență a masculului mediteranean, care are orice drept atâta vreme cât femeia nu-l are.

Desigur, timpul vine când umilința și batjocura sunt înțelese în însăși natura lor, iar minoritățile se trezesc din torpoarea în care au fost azvârlite de tacticile deținătorilor puterii. În acel moment, care nu e departe, femeia română își va da seama că, dacă e o minoritate, e una foarte puternică și cu interese proprii. Dacă România urmează modelul demografic mondial (ceea ce de fapt m-ar mira, fiindcă nu se ține deloc la pas cu lumea), atunci la o sută de femei trebuie să corespundă o sută șase bărbați. Nici mai mult, nici mai puțin. Un excedent ciudat, explicabil prin războaie și conflicte violente, în care mor mai mulți bărbați decât femei. Dar, dintr-o dată, se vede că, numeric, bărbații depășesc femeile cu numai 6 %. Cu numai 6 % diferență, câți bărbați și câte femei guvernează azi în România? Nu cunosc datele, dar bănuiesc că numai 10 % din posturile importante din guvern, cultură, învățământ, administrații regionale și locale etc., ca să nu mai vorbim de Biserică, o instituție integral patriarhală, sunt deținute de femei.

În aceste condiții, nu e greu de înțeles că somnul nu va dura mult și că femeile se vor organiza nu numai împotriva

nedreptății și sclaviei în care au fost și sunt ținute, ci și împotriva demenței stăpânilor lor. Cum aceștia s-au folosit de comunism nu pentru a emancipa femeia, ci pentru a-și întări asuprirea, este de asemenea normal ca, la trezire, femeia română să devină dușmana implacabilă a comunismului.

Pe de altă parte, nu mă pot opri să observ că somnul românesc e mai adânc și mai grav decât al popoarelor dimprejur. Cine știe, poate că mâine, în loc de a-mi împlini prevederile foarte facile, femeia română se va ridica deodată ca una și va decreta că nu dorește nici o libertate; că vrea mai departe să fie sclava bărbatului, cu cât mai dement cu atât mai bun; că vrea să muncească în fabrici și pe ogoare, dar că vrea să facă și gospodărie și să aibă totodată grijă de copii; nu patru, ci chiar șase-șapte. Ba chiar femeia română se va declara, cine știe, dispusă să inventeze și noi alimente, din pământ–din piatră seacă, iar la nevoie să-și taie coapsele ca să servească carne la masă. Cui? Bineînțeles, stăpânului iubit.

Mulți români mi-au spus revoltați că ei nu sunt proști așa cum îi tratez eu. Aștept să primesc reacții asemănătoare după apariția acestui articol. Dar, s-avem iertare: eu pe români nu i-am tratat niciodată de proști. Dimpotrivă, cred că unul dintre păcatele lor capitale e un exces de inteligență. Ce le lipsește e altceva – ce nici măcar nu știu exact cum se numește.

Se numește loialitate și solidaritate cu ai tăi, neam, breaslă, familie. Se numește stabilitate emoțională. Se numește demnitate. Are multe nume, și toate acestea lipsesc lamentabil din panorama României de azi.

Cred că femeia română deține toate aceste calități în mult mai mare măsură decât bărbatul, dar le-a folosit întotdeauna prost, nu ca să-l scuture, ci ca să-i apere slutenia și neghiobia numite „inteligență".

Chiar dacă, prin absurd, femeia română își va declara din nou independența de a fi cea mai asuprită femeie din lume,

nu poate fi totuși decât o chestiune de timp până ce buba răscoaptă va crăpa. Și-atunci, drept să spun, nu-i văd bine pe cei ce vor rămâne de cealaltă parte a baricadei.

Feminismul mondial arată că femeia suportă cu stoicism sute de mii de ani de exploatare, dar când se trezește, nu cruță.

Lumea liberă, nr. 103, 22 septembrie 1990

CEL MAI MARE ROMÂN ÎN VIAȚĂ

L-am cunoscut demult, într-o noapte, la Paris, în urma unei cine cu bunul meu prieten M.M., care teoretiza neatârnarea inteligenței. Am aflat, nu fără surprindere, că o și practica, după ce mi-a fost referit raportul pe care-l dase poliției secrete franceze. Corespundea portretului bunului scriitor român la Paris, bețiv, nevrotic și așa mai departe, ceea ce nu semăna întocmai cu mine. Abia târziu mi-a sclipit faptul că doar îl știam pe M. din România; oare nu practica și acolo aceeași neatârnare? Ei da, îmi amintesc că de pe atunci vorba sa preferată era: „Întortocheate sunt căile Domnului".

Era un individ șters, cam murdar, neras de două-trei zile, perfect bilingv nu în sensul că vorbea la fel de bine româna și franceza, ci că le vorbea la fel de prost pe amândouă. Dacă stau să mă gândesc, nu știu care i-o fi fost limba maternă, de-o fi avut vreuna. Se materializase din nimic la masa noastră, și tot din nimic l-am întâlnit a doua zi în fața hotelului meu, însoțit de o prietenă. A insistat să ne conducă acasă la el cu mașina, ca să ne arate câteva cărți interesante. Locuia, cred, în apropierea Panthéonului.

Pe vremea aceea mi se părea nefiresc ca cineva să-și cheltuiască energiile așa cum făcea singuraticul nostru inginer D. Într-un colț se strecurase un culcuș cu așternuturi dubioase, iar în mijloc, pe o masă de general, trona un computer – în anii de-atunci o raritate. Știi cât câștigă? mă întreba prietena cu admirație și, fără a aștepta răspuns, șoptea o cifră pentru mine – pe vremea aceea – exorbitantă.

Hobby-ul lui D., pentru care-și folosea computerul, era de a determina cine e cel mai mare român în viață. Pe atunci, pripit ca orice tânăr, acceptasem de bună această poveste. Dar, mai târziu, am început să nutresc unele îndoieli. Poate că cercetările lui D. erau mai importante decât le prezenta el.

Spre surprinderea mea, care presupuneam că numai vreo trei aspirau și vreo cinci afirmau că dețin titlul de cel mai mare român, computerul inginerului D. conținea peste șaptezeci de nume și fișe extraordinar de detaliate, după criterii care scăpau înțelegerii mele. Câteva dintre nume mi se păreau cu totul deplasate. Între ele se afla și acela al lui Ion Iliescu. Apoi D. începu să-și depene poveștile despre cei mai cunoscuți. Foarte curios, prevăzu corect intrarea lui Eugen Ionescu la Academia Franceză. Despre altul afirmă că-i tremură târtița (el spunea chiar altfel) la fiecare pas. Un altul aspira la premiul Nobel, dar nu avea să-l primească niciodată. D. știa de ce, noi nu.

Mult mai interesantă mi se pare astăzi ierarhia aspiranților de rang inferior, alcătuită, cred, nu atât din pricina meritelor lor deosebite, cât datorită credinței lor personale și neîmpărtășite de a fi cel mai mare român în viață. (Aflai, astfel, cu stupoare, că prietenul meu V., de altfel, aspira și el, direct, la premiul Nobel.)

În foarte multe cazuri părea că e vorba de psihopatie; în altele jucau cu siguranță considerații care îmi scăpau. Peste douăzeci de nume se refereau la nomenklatura comunistă,

iar dintre ele numai trinitatea ceaușistă îmi era cunoscută, și Iliescu pe care-l exalta, prin 1970, un bun prieten. Nu reținînsă nici un alt potentat comunist.

Exilul dădea o listă de vreo treizeci de persoane: Cioran, Eliade, Ionescu erau marcați prioritar, dar printre ceilalți abia de recunoșteam pe câte unul.

Restul listei conținea nume cunoscute, ba chiar un număr apreciabil de oameni de bine.

L-am întrebat pe inginerul D. după ce criterii alcătuise lista. Îmi arătă împrejur rafturile înțesate cu cărți, ziare și hârtii. „După cum scriu. După cum vorbesc. După cum se manifestă. Uneori după ce fac."

Munca lui D. nu mi se părea nici serioasă, nici științifică. Dar astăzi înțeleg că avea o remarcabilă intuiție.

Vreo cincisprezece ani mai târziu, mi s-a părut că deslușesc silueta gârbovită a lui D., la un congres. Tot pe atunci, un cunoscut mă duse să-mi arate un apartament proaspăt cumpărat pe Avenue de Breteuil. Era un vast subsol cu geamuri sparte și hârtii gălbejite fluturând pe podeaua de ciment printre excremente umane. Îmi amintea mult de subsolul lui D., și-i povestii cunoscutului strania ocupație a acestuia.

– A, răspunse cunoscutul, trebuie să fie faimosul profesor care lucra pentru serviciile secrete, dar nici el nu știa prea bine pentru care. A fost expulzat din Franța cu mare scandal. Însă nu credeam să fi știut româna și să se fi ocupat vreodată de români.

– Dar ce făcea exact?

– Studia cazuri cu un computer și le vindea.

– Presupunând că cele două persoane ar fi identice, ceea ce mi se pare neverosimil, de ce mi-ar fi arătat *mie* cazul la care lucra?

– Ar exista o rațiune: voia să controleze reacțiile unui nou venit. Erai la Paris pentru prima dată, nu-i așa?

– Dar cine să-i fi fost clientul?

– Problema lui s-a dovedit a fi lăcomia. Avea, probabil, mai mulți clienți. Unul dintre cei mai plauzibili era Ceaușescu, ca să-și elimine concurenții și să-și concentreze atenția asupra personajelor importante din exil. Alt client putea fi K.G.B.-ul; dar și serviciile franceze, americane și vest-germane aveau interesul lor. Nu uita că, în Paris numai, se află vreo patruzeci de mii de români!

Dacă n-am mai dat de urma inginerului D., mi-a fost în schimb relativ ușor s-o găsesc pe prietena care mă însoțise la el. I-am cerut informații în legătură cu colecționarul de aspiranți la titlul fără prea mare strălucire de cel mai mare român în viață.

– N-am cunoscut niciodată un inginer D., nici cu, nici fără tine. Ești sigur că nu băuseși? M.M. spune că aveai obiceiul să bei. Da, mai toți românii beau, începând cu cei mai mari în viață.

Lumea liberă, nr. 104, 29 septembrie 1990

O ȘANSĂ UNICĂ

În introducerea la recenta carte *L'Idea deforme* (al cărei titlu e anagrama acelei vestite și eluzive asociații medievale de spirite nobile, numită *Fedeli d'amore*), stimatul meu prieten Umberto Eco atacă abuzurile interpretării. Deși, în principiu, sunt de acord cu el, fascinanta lectură a introducerii lui Eco mi-a amintit de un caz de interpretare abuzivă care, departe de a spori confuzia, a contribuit la revelația unui adevăr care altfel ar fi rămas ascuns.

Acum vreo douăzeci de ani, S.A., care avusese neșansa de a fi numit conferențiar de Limbă și Literatură Română la Secția de Limbi Romanice a Universității din A., post pe care trebuie să-l apere cu dinții până în ziua când va fi răpus de extenuare sau de otrava strecurată în cafea de vreun lector de portugheză braziliană înverșunat să-i ia postul, profitase de o sporadică și incongruă generozitate a guvernului pentru a organiza o Asociație a profesorilor de limbă română în străinătate. Cum la acea vreme predam româna într-o țară fără tradiție, deci doritoare de a cultiva limbi și mai puțin importante decât a ei înseși, am acceptat să scriu un articol despre

poetul H.S. pentru unul dintre primele numere ale revistei Asociației.

Pe scurt, singurul lucru care m-a frapat în poezia lui S. a fost imaturitatea. Pe lângă banalități atroce, conține și bucăți al căror început, mijloc sau (rareori) sfârșit e decent sau chiar memorabil. Din păcate, aceste părți nu se află niciodată într-un singur poem. După câteva nopți de insomnie, mi-am amintit că semiotica a fost inventată pentru a scoate lumea din încurcături ca aceea în care mă aflam. Folosind noțiunile ultraabstracte inventate de un coleg pe care-l detestam, am reușit să scriu un articol pe care nimeni n-avea să-l citească, iar dacă avea, șansa de a pricepe ceva din el era aproape zero. Din păcate, nu ținusem seama de spiritul penetrant al lui S. însuși, care exploră mai întâi abisurile interpretării, pentru a-mi dezvălui mai apoi un suflet chinuit și diform.

O vreme, nu numai eu, ci și alte câteva persoane primirăm zilnic scrisori de câte cincizeci și patru de pagini în medie, conținând înjurături, acuzații, calomnii, insulte irepetabile și ipoteze sexuale dintre cele mai fantastice despre mine, familia mea, originea mea și opiniile mele politice. Scrisorile conțineau, de asemenea, lungi confesiuni urmate de viguroase deziceri, fotocopii fără sens din ziare de două parale care fie că-l lăudau, fie că-l ponegreau pe S., fotografia fondatorului Gărzii de Fier și un raport medical complet care preciza că, deși starea sănătății lui S. era cum nu se poate mai precară, n-avea nici un motiv de alarmă. Din toată această prolixă producție de sute de pagini, poetul reuși, după vreo zece ani, să extragă un modest articol de numai patru pagini de revistă, în care acuzațiile erau repetate, dar numele meu fusese omis.

În articolul meu despre S. foloseam cele mai noi și avansate metode de analiză pentru a nu spune nimic, utilizând chiar logica simbolică, în care, regretabil, S. descoperi o greșeală. Textul meu era cu totul de neînțeles, chiar pentru mine

însumi, astfel încât era parcă făcut pentru interpretări abuzive. Iar mintea fără odihnă și oarecum dezorientată a poetului citi în fiecare propoziție ilizibilă pe care o scrisesem o aluzie la acele lucruri care-l apăsau mai mult pe inimă. Harold Bloom folosește termenul de *metalepsă* ca să indice o figură de stil în același timp evazivă și aluzivă. Pe înțelesul tuturor, un limbaj de acest gen se numește șantaj. H.S. citi fiecare frază a obscurului meu articol ca pe o reînnoită încercare de a-l șantaja pentru trecutul său politic. Confesiunile și dezicerile repetate provocate de interpretarea abuzivă a textului meu revelau adevărul despre interpretul însuși, un adevăr pe care el însă îl credea prezent în text.

De pildă, cuvântul „fier" într-unul din poemele citate de mine dezlănțuia din partea lui S. o furibundă apărare de patruzeci și cinci de pagini împotriva insinuării că ar fi fost membru al Gărzii de Fier. Cu atât mai straniu era însă că și cuvântul „ciupercă" (mai exact, *ciupearcă*), cuprins în poemul citat de mine, era interpretat de S. ca o nouă aluzie la apartenența sa la extrema dreaptă și la adânca sa venerație pentru pomposul filozof german Martin Heidegger. (Una din interpretările date de el cuvântului „ciupercă", dar atribuită bineînțeles intențiilor mele perverse, era tocmai „Martin Heidegger", a cărui formă rotundă amintea de o ciupercă și care, ca o ciupercă iarăși, se retrăsese în păduri.)

Un poem al lui S. descria fără multe ascunzișuri eliberarea sa din lagărul nazist de la Buchenwald. Bănuisem că era vorba de o circumstanță autobiografică și compasiunea față de trecutul său fusese și una dintre pricinile pentru care scrisesem un articol neinteligibil, în loc să-mi spun pe față părerea despre poemele sale. În mod ciudat, prima impresie a lui S. asupra eliberării din Buchenwald era că soldații americani stăteau să împuște un număr de prizonieri, printre care el însuși. Atribuisem această poetică manie a persecuției

acelui binecunoscut sindrom al lagărului care-i urmărește pe mulți supraviețuitori ai ororii naziste până în clipa morții. Iată că reacția lui S. era de o virulență nemaipomenită: mai întâi nega energic că ar fi fost vreodată la Buchenwald, apoi recunoștea că, într-adevăr, petrecuse acolo aproape cinci ani (tot războiul), din pricina unei „tragice erori". Eroarea era că, deși el nu fusese membru al Gărzii de Fier, fusese luat drept unul. Deși îmi deveni evident că eliberatorii ar fi putut să nu fie prea prietenoși cu prizonieri ca S. și alții, nu puteam înțelege în ruptul capului cum de S., membru al unei organizații filonaziste, fusese internat în lagărul de la Buchenwald. Printre negări vehemente, acuzații, confesiuni imediat retrase, rapoarte medicale, fotografii de evenimente improbabile în diferite puncte din timp și spațiu, sutele de pagini pe care S. mi le trimitea, cu punctualitatea coșmarurilor, dar mult mai frecvent, revelau până la urmă întreaga istorie a apartenenței sale la Garda de Fier (deși, desigur, S. *nu fusese* membru etc.).

În 1934, S. era acceptat ca poet minor și onorat cu un premiu literar. În 1937, exulta prematur când Garda de Fier câștiga, practic, alegerile politice. Regele dizolva Parlamentul și instaura dictatura regală.

În urma uneia dintre acele conversații ambigue cu Hitler, al căror înțeles scăpa și unor creiere mult mai bine utilate ca al său, regele Carol al II-lea a avut impresia că Führer-ul nu ar avea nimic de obiectat dacă Garda de Fier ar fi distrusă. Corneliu Codreanu, după unii strălucitul și harismaticul, după alții dementul Căpitan al Gărzii, era arestat, împușcat în ceafă și îngropat într-o curte pustie de închisoare, sub treizeci de tone de ciment. Reacția lui Hitler a fost, ca de obicei, ambiguă. Prietenilor Gărzii le șopti anumite lucruri („Regele va plăti scump..."), prietenilor regelui – altele. Acum o jumătate de secol, Stalin și Hitler își împărțeau generos fâșii din România, iar regele avea norocul extraordinar de a fi

alungat, petrecând restul vieții în Argentina, din economiile abundent (unii spun necinstit) acumulate, împreună cu legendara sa amantă cu păr roșu.

S. trăise euforia unei victorii trecătoare. Trebuie să fi primit vreo funcție de la Garda de Fier, care ajunse la putere împreună cu armata și pierdu atâta timp și energie uneltind să răstoarne armata, încât nici măcar nu reuși să realizeze atrocitățile promise. După cinci luni, armata a petrecut tacticos o săptămână dezarmând Garda și a preluat întreaga putere. Forțele Arhanghelului Mihail au căutat refugiu în Germania.

Românii nu-i inspiraseră niciodată încredere lui Hitler, nici ca rasă, nici ca indivizi. Garda de Fier era o plictiseală din mai multe puncte de vedere. Naivi, focoși și nedisciplinați, legionarii nu puteau fi integrați în Wermacht; și le lipsea sângele arian pentru a fi adevărați naziști. Hitler a decis să se debaraseze de ei și i-a azvârlit în lagărul de la Buchenwald, unde vreme de cinci ani au asistat la dispariția progresivă a colegilor lor de detenție evrei, țigani și homosexuali – pe care, din principiu, îi urau și disprețuiau.

S. era eliberat, deși poate nu chiar pus în libertate, în aceeași zi ca și evreul maghiar Elie Wiesel, născut cu o sută de kilometri mai la nord de locul de naștere al lui S. Aceiași soldați ale căror arme îl făcuseră pe S. să tremure ajutară mai târziu un număr de legionari nostalgici să-și realizeze vocația suicidară. Parașutați în munți, ei au luptat curajos și fără șanse împotriva comunismului, până în 1962, când ultimul grup a fost, se pare, distrus într-o ambuscadă.

S. exploră alte posibilități de a muri. În Alicante, sub nemilosul soare al Spaniei, în Argentina și în Germania, scriind interminabile scrisori idolului său Martin Heidegger, scrisori pe care nici S. însuși n-avu naivitatea să le expedieze vreodată, nu renunță niciodată la a fi ceva ce de-acum nu-și

mai avea locul nicăieri, nici în timp, nici în spațiu: un frivol poet român de la 1934, care-și petrecuse tinerețea la Buchenwald ca urmare a ceea ce continua să numească „o tragică eroare".

S. nu și-a dat niciodată osteneala să înțeleagă semnificația profundă a acestei erori, pentru el și pentru poporul său. A murit, crezând că crede în Dumnezeu și trimițând în dreapta și-n stânga epistole de șaptezeci și două de pagini împotriva unui prieten al său, poet din Honolulu, Hawaii, care-l jignise de moarte. N-a înțeles niciodată că Dumnezeu – poate nu Dumnezeul *său*, dar Dumnezeu în tot cazul – îi dăduse o șansă unică de a deveni mai bun, și că el o pierduse cu totul.

O pierduse atât de complet încât, deși o viață întreagă nu scăpase nici un prilej de a se plânge de una și de alta, de această pierdere nu se plânse niciodată.

Lumea liberă, nr. 105, 6 octombrie 1990

IADUL ȘI CIVILIZAȚIA

S-a născut în 1947, la Târgu-Neamț. Vorbește românește cel puțin tot atât de bine ca mine sau ca dumneavoastră.

Se numește Moshe Idel, și astăzi este cel mai strălucit interpret al misticismului ebraic. Un savant și un om extraordinar, a cărui operă a revoluționat deja toate cunoștințele noastre despre Kabbalah, tradiția mistică care se manifestă în diferite școli și curente începând de prin secolul al X-lea al Erei Comune.

De ce e important misticismul iudaic? Marele semiotician și romancier Umberto Eco, care prețuiește în mod deosebit opera lui Idel, și-a scris ultimul roman, *Pendulul lui Foucault*, plecând de la Kabbalah și în special de la autorul pe care până la Idel nimeni nu-l studiase în profunzime: misticul sefard (evreu spaniol) Abraham ben Samuel Abulafia, din secolul al XIII-lea. În mod interesant, computerul din roman, care de altfel este un personaj, e numit în joacă „Abufalia". El efectuează permutarea literelor alfabetului după un procedeu kabbalistic. Or, permutări ale unor elemente în număr finit sunt unul din secretele naturii: codul genetic

din ADN se obține prin miliarde de miliarde de permutări a numai patru elemente; limbajul e o permutare de sunete (ori litere); însăși moda, după cum a arătat încă din 1937 savanta Alice Brooks-Young, e o permutare de forme de la „evazat" la „strâns"; ca să nu mai vorbim de formele din natură care, după celebra descoperire făcută de biologul scoțian D'Arcy Wentworth Thompson în 1917, sunt și ele permutări ale unor „arhetipuri": craniul omului e o transformare a craniului câinelui prin modificarea unui sistem de axe, iar o specie de pești se obține „matematic" dintr-alta prin schimbări asemănătoare... Iată de ce mulți savanți de astăzi sunt fascinați de Kabbalah, după cum indică și cazul lui Umberto Eco: pentru că în Kabbalah asistăm pentru prima dată la ideea că întregul univers este rezultatul unor permutări efectuate asupra unor elemente în număr finit.

Cum a ajuns Idel cel mai mare cunoscător și interpret al Kabbalei? La Universitatea Ebraică din Ierusalim, predecesorul lui Idel, profesorul Ghershom Scholem, a adunat patruzeci de mii de manuscrise ebraice răspândite prin lume, din Rusia în Spania și din Polonia în Palestina. Câteva mii de manuscrise au fost adunate și la New York, în biblioteca celebrului Seminar Teologic Evreiesc înființat de Solomon Schehter (1848-1915), unul dintre cei mai mari promotori ai religiei iudaice în America. În aceste biblioteci, și în multe altele, din Catalonia până în Toscana, Idel a parcurs zeci de mii de manuscrise. Astăzi este singurul om în lume înzestrat cu această cunoștință, pe care nimeni înaintea sa n-a avut-o. Pe baza ei, Idel a adus atât de multe corectări vederilor lui Gershom Scholem, un savant încă venerat de mulți în întreaga lume, încât o provocat reacții puternice din partea partizanilor profesorului de curând decedat. În Israel, mediile au luat apărarea lui Idel; în timp ce generația mai în vârstă îl acuza până și de... colaborare cu diavolul, generația de mijloc și

tinerii i-au ținut partea. Idel a triumfat în cele din urmă, devenind astăzi mai cunoscut în Israel decât Kabbalah însăși, care rămâne studiată de puțini.

Moshe Idel s-a născut în Munții Neamțului și vorbește limba română. Plecarea sa din România, în 1963, este un eveniment cu semnificații multiple. Și eu și cititorii mei vom spune spontan: *Ce noroc a avut Moshe Idel să scape din România!* Dar oare de ce trebuie să spunem așa? De ce oare România n-ar fi avut, și n-ar avea, nici o șansă ca în ea să crească, să prospere și să producă oameni ca Moshe Idel, un exemplu în fața întregii lumi? Pentru că este evreu? Dar Moshe Idel, o repet pentru a treia oară, *s-a născut în Neamț și vorbește româna*. Oare asta nu e de ajuns pentru a fi român? E oare o chestiune de religie? Nu, de vreme ce comunismul persecută religia, dar chiar și fără comunism oameni religioși nu prea sunt în România în afara „cadrelor" Bisericii – și mulți dintre aceia nu sunt nici ei. Atunci de ce ține „românitatea"? De lichelism, de lașitate, de mizerabilă și masochistă viclenie? Străbunii mei erau greci care s-au refugiat în Moldova din Trapezunt, din cauza persecuțiilor turcilor la 1730. Nimeni n-ar îndrăzni azi să spună că sunt mai puțin român decât Ilici Iliescu: familia mea i-a dat pe Neculai Culianu și pe Petru Bogdan. *Singurul* care ar putea să spună că nu sunt român sunt eu însumi. Dar atunci de ce unii ar îndrăzni în schimb să afirme că Moshe Idel n-ar fi român?

Eu cred că singurul care poate alege între a fi sau nu român este Moshe Idel însuși. Dacă este născut în România și vorbește româna, pentru români el este român. Și ar fi, pentru toți românii, o mare cinste dacă Moshe Idel ar accepta să fie român. Asta ar fi o mai mare mândrie pentru țară decât dacă deodată neocomuniștii de la putere s-ar hotărî să emigreze. Pentru că ar arăta voința României de a deveni o țară civilizată, care-și cinstește cetățenii și le dă posibilitatea

de a cuceri cele mai mari înălțimi ale științei. Atâta vreme cât noi continuăm să ne gândim *ce noroc* a avut Moshe Idel de a pleca din România, în loc să fi fost firesc, pentru el și pentru noi toți, *să plece și să se întoarcă după plac*, România rămâne un infern pe care trebuie să-l evităm și demascăm cu toate forțele noastre. Până când nu se va mândri că a avut norocul ca Moshe Idel să se nască în Munții Neamțului, România va rămâne un pământ îngust, strâmt și barbar, din care puține valori vor avea mai departe norocul să fugă, dar care le va sufoca în continuare pe toate celelalte, ca un ineroxabil nisip mișcător.

Lumea liberă, nr. 106, 13 octombrie 1990

UMBERTO ECO ȘI BIBLIOTECA DIN ALEXANDRIA

I

La 5 noiembrie 1989, în Auditoriul Academiei de Muzică din New York, Umberto Eco mă invita, împreună cu cel mai mare specialist mondial în istoria Kabbalei, Moshe Idel din Ierusalim, să prezentăm traducerea engleză a cărții sale *Pendulul lui Foucault* în fața publicului american. Invitația nu era arbitrară: Umberto Eco știa că mă ocupam de mult de istoria societăților secrete (subiectul romanului său) și scrisese pagini admirabile despre cartea mea *Eros și magie în Renaștere*, publicată în traducere italiană de Editura Mondadori, în 1987.

Romanul, din care Dorin Tudoran a prezentat în paginile acestei reviste părțile mai „politice", e organizat ca o problemă de algebră cu patru personaje, numite A, B, C și D. Știm dintru început cine sunt B, C și D. Se numesc Belbo, Casaubon și Diotallevi, trei mușchetari fără d'Artagnan. Dar cine e d'Artagnan însuși? Ar fi mai mulți candidați care încep cu litera A: Agliè, De Angelis și Abulafia. Agliè este Contele de Saint-Germain, omul fără moarte, care minte spunând adevărul. De Angelis ar putea fi d'Artagnan dacă ar dori să-și asume rolul. Dar nu o face, fiindcă are soție și copii;

de iubirea lor cere transferarea în Sardinia. Dacă Agliè ar fi d'Artagnan, atunci cei trei – B, C, D – nu ar mai fi mușchetari, fiindcă nu se află de aceeași parte cu el; dacă De Angelis este, atunci e un d'Artagnan pe dos. De aceea nu mai rămâne decât un singur candidat: Abulafia. Abulafia este un computer, dar este în același timp și unul dintre cei mai mari mistici evrei. Moshe Idel a scris despre el trei cărți de răsunet; ceea ce explică de ce Umberto Eco l-a invitat să-i prezinte cartea la New York.

Abulafia e d'Artagnan: mai curajos și mai rezistent decât ceilalți, el încearcă să descopere complotul. Dacă nu reușește este pentru că, ne spune Eco, realitatea este cuantică, în sensul că observatorul participă la ea și o creează. (În treacăt fie spus, ce formidabilă învățătură pentru politicienii români, care încă nu înțeleg cum realitatea românească e formată de mințile lor nătânge!) B, C și D fac permutări kabbalistice de litere și numere pe nota unui furnizor din Provins, scrisă în franceză și cifrată de cineva care, pare-se, găsise o cutie într-o ascunzătoare a Cavalerilor Templieri. Numai că șmecherul, folosind metodele criptografice ale abatelui Trithemius din Würzburg (1462-1516), cifrase în aceeași notă nenorocită o grămadă de alte mesaje fără nici o noimă. B, C și D cad în cursă ca niște ageamii: ei citesc numai mesajul în aparență „important", „înalt", care dă sens întregii istorii a omenirii, dar omit orice lectură banală. Numai Lia, tovarășa de viață a lui Casaubon, înțelege perfida cursă. După tradiția ebraică, Lia încarnează bunul simț pământesc. El le lipsește celor trei, care iau în serios biletul furnizorului, și astfel obțin o cheie de lectură a întregii istorii a omenirii din secolul al XIII-lea până azi. Este această cheie adevărată? Este falsă? Nu contează; ea funcționează, pentru B, C și D, *ca și cum* ar fi adevărată.

Ajunși aici, trebuie să înțelegem că mesajul romanului lui Umberto Eco e departe de a fi simplu. După cum a expli-

cat chiar el la 5 noiembrie, a scris șase sute de pagini cu gândul de a condamna abuzurile din interpretarea oricărui sistem de semne, în primul rând, desigur, literatura însăși. Cine cunoaște activitatea științifică a lui Eco știe că problema interpretării abuzive l-a preocupat încă de acum douăzeci de ani, dar că s-a dezlănțuit împotriva exceselor interpretative ale colegilor săi, mai ales francezi, de câțiva ani încoace. Acum câteva luni prefața cartea intitulată *L'Idea deforme*, despre interpretarea abuzivă a lui Dante, în opera căruia nenumărați exegeți au citit imense comploturi și adânci secrete. Însuși titlul e un joc de cuvinte: e anagrama de la *Fedeli d'Amore*, organizația exclusivistă din care făcea parte Dante și la ale cărei secrete nemaipomenite se referă majoritatea exegeților abuzivi. Așadar, romanul lui Eco prelungește sforțările polemice ale savantului și profesorului universitar de a se disocia de colegii săi francezi care acceptă drept valabilă orice interpretare a textului literar. Cu toate acestea, e ușor de dovedit că romanul lui Eco sfârșește prin a demonstra contrariul, și anume că *orice* interpretare își creează singură realitatea, adică are valoare ontologică. De altfel, Eco singur pune acest „mesaj" chiar în centrul romanului, arătând cum un fals patent – așa-numitele Protocoluri ale Înțelepților Sionului –, născocit de un ofițer țarist pe nume Boutmy ca să justifice persecuția evreilor, dă naștere halucinantei realități a holocaustului: șase milioane de evrei exterminați de aparatul nazist. Deci, chiar dacă, fără îndoială, anumite interpretări sunt abuzive și fără sens, ele sfârșesc prin a-și crea realitatea lor. *Ficțiunea devine așadar istorie*. Nimic nu revelează mai adânc această dimensiune „cuantică" a istoriei decât holocaustul însuși. Când creiere demente se pun în sintonie, ele creează o realitate alternativă, ucid pentru motive inventate și găsesc motive pentru a acționa *creându-și singure un punct fix în univers: punctul de care atârnă pendulul lui Foucault.*

Aceasta este metafora de bază a romanului, de ajuns de complexă pentru a nu fi descifrată ușor.

Cum e posibil ca lumea să aibă mai mult de un centru? Ei bine, ne spune Eco, fiecare grup uman își are centrul său și acționează din această perspectivă, chiar dacă, dintr-un punct de vedere mai general, e vorba de o absurditate. Iată de ce B, C și D sunt *pedepsiți* pentru interpretarea lor abuzivă prin însuși faptul că realitatea inventată de ei ia naștere, se pune în mișcare și-i amenință cu distrugerea. La sfârșitul romanului, D e mort, B e și el mort cu toată probabilitatea, iar C așteaptă ca aceia pe care el însuși i-a inventat să vină să-l ia fără întoarcere.

Lumea liberă, nr. 107, 20 octombrie 1990

II

Există o rațiune foarte curioasă pentru care Umberto Eco a scris acest roman, în care demonstrează opusul a ceea ce crede: și anume, nu numai că interpretarea abuzivă e primejdioasă, iar la limită duce la uciderea a milioane de oameni, dar că, în istoria umană, interpretarea abuzivă *devine reală*. Acest caracter cuantic al istoriei distruge speranțele noastre (și ale lui Eco!) că adevărul trebuie să triumfe. Adevărul, aici, e de ordin negativ: e singura interpretare *corectă*, care însă nu se deosebește prin nimic de cele incorecte, întrucât toate interpretările își au realitatea lor. Aici ne amintim de Umberto Eco din trecut, de Umberto Eco care participă de treizeci de ani la viața politico-socială italiană, repetând în fiecare săptămână că *politica este o parte a semioticii și constă în utilizarea convingătoare a semnelor*. Dar, crede Eco, lipsa de

adevăr nu poate avea nesfârșită putere de convingere. Din punctul de vedere al lui Eco, istoria minerilor români își are, acum, realitatea ei, dar semnele puse de ea în mișcare s-au dovedit a fi mult prea puțin subtile pentru cititorul occidental. Iliescu și ai săi vor cădea pentru că nu știu să producă semne convenabile. Ieri seară l-am văzut la televiziune pe Petre Roman cerând americanilor ajutor pentru a îndrepta situația îngrozitoare a miilor de copii așa-ziși „autiști", ținuți în lagărele ceaușiste în excrementele pe care le produc ei înșiși. Spectacol cutremurător, chiar pentru cei care au văzut la televiziune copiii etiopieni. Dar semnele puse în mișcare de Petre Roman sunt, fără îndoială, greșite; și dacă el așteaptă înduioșarea guvernului american, se înșeală, desigur. Numai când Petre Roman va accepta ajutor de la *valorile*, iar nu de la banii Occidentului, numai atunci va primi și banii pe care-i speră.

Dar să ne întoarcem iarăși la Eco și personajele sale. Acum câteva veri mi-am petrecut toate diminețile, vreme de cinci săptămâni, la biblioteca Universității Americane din Cairo. Am citit toate cărțile disponibile despre Spania musulmană (vreo cinci rafturi), pentru motive pe care, mi-e teamă, puțini le-ar putea înțelege. Din păcate, când le-am căutat, cărțile despre secta lui Hasan I Sabbah, precursorul Cavalerilor Templieri, erau toate împrumutate de un cititor al cărui nume, în arabă (*alif, yaa, kaaf, waaw*), se putea citi Icu, Ecu ori Eco. Peste două zile, câteva reapăreau, iar două dintre cele mai recente erau date ca dispărute pe vecie.

M-am oprit vreme de două săptămâni la Nerja, ca să scriu. Era cald, iar apa, chiar pentru optimistul incurabil care sunt, se dovedi un fel de ladă de gunoi lichidă. Am renunțat să înot după ce m-am întâlnit nas în nas cu un prezervativ. Rămas acasă, mă consolam cu lectura ziarelor și revistelor. Fu *El Pais*, sau poate *Time*, acela care-mi dădu vestea că Umberto Eco terminase un nou roman: *Pendulul lui Foucault*.

Patru săptămâni mai târziu, am petrecut două după-amieze întregi la librăria Espasa Calpe din Madrid, pe Gran Via. Nu mi-am dat seama dintru început că avea patru etaje, fără scări. Se putea ajunge la ele doar luând un ascensor de trei persoane, mânuit de un matador cu fața vârstată. La etajul doi am descoperit că spaniolii îi bat până și pe francezi în interesul lor pentru ocultism. La dreapta ascensorului, cu cărțile noi, erau nu mai puțin de șapte cărți despre Templieri, ba chiar și cartea lui Burman despre Hasan, tradusă deja la un an după apariție! În mijlocul raionului, lângă *Fecioarele Negre*, se afla, cine știe pentru ce, o carte în italiană, cu coperta îngălbenită: *Struttura assente* a lui Umberto Eco. Am dus-o pe alt raft, lângă cartea mea *Eros și magie*. M-am gândit: „Probabil că e vorba despre Templieri." Într-adevăr, în romanul lui Eco e vorba despre Templieri, în primul și în ultimul rând. „E vorba întotdeauna despre Templieri", ar fi admis B, C și D, personajele lui Eco.

Am citit cartea peste câteva luni, expediată de Umberto Eco însuși, am și scris o recenzie în italiană pe care am expediat-o unei reviste care-și încetase apariția. N-a fost tipărită nici până acum. La urma urmei, merită să dezvălui aici despre ce era vorba în recenzie.

Era vorba despre Biblioteca din Alexandria. Numai ea explică cu adevărat de ce Templierii sunt atât de amestecați în strania noastră istorie.

Biblioteca din Alexandria era acolo unde se înalță coloana monolitică de granit roșu numită Coloana lui Pompei – parcă pentru a spune că semnele își creează propria lor realitate. Fusese înălțată la două sute cincizeci de ani după Pompei, sub Septimiu Sever. Dar rămăsese în istorie legată de numele unui înfrânt, ca toți cuceritorii Egiptului. De fapt, biblioteca nu s-a aflat vreodată pe colină. Și nimeni în afară de o mână de oameni n-a văzut-o, niciodată. Biblioteca din

Alexandria era un labirint subteran. Arheologii o mai caută încă în văgăunile *dinlăuntrul* colinei. Când lovești cu piciorul, colina răsună; dar galeriile sunt de nepătruns, inundate. Cine ar pune la dispoziție milioanele de dolari necesari excavării? (Pentru motive care scapă înțelegerii, la Alexandria unicele excavări erau înfăptuite atunci de o echipă de polonezi – soț și soție –, fără nici un ajutor. Presupun că erau singurii cărora autoritățile egiptene le acordaseră acest drept. Egiptul seamănă mult cu România.) Ei bine, Biblioteca din Alexandria era cunoscută numai de un colegiu format din opt bibliotecari care nu se știau decât între ei și se alegeau tot între ei. Regele nu făcea parte din acest colegiu, iar după moartea lui, Alexandru nu era la curent cu compoziția Colegiului Invizibil. E de presupus că, dintru început, Colegiul a dorit să se dezbare de rege. De aceea se produseră, de mai multe ori, puneri în scenă care urmau să arate omenirii că Biblioteca din Alexandria arsese. O dată sub Cezar, învingătorul ucis; apoi sub Caligula; apoi sub un patriarh creștin idiot și sumbru, vestit pentru că ațâța mulțimea să ardă evrei și cărți. În fine, ultimul care a ars biblioteca (dar oare nu arsese ea demult?) fu șmecherul cuceritor al Egiptului, Amr ibn al-As, generalul grasului Moawiya, guvernatorul Siriei și apoi al cincilea calif omeyyad.

După toate cercetările, cărțile s-au risipit prin marile biblioteci ale lumii musulmane (Buhara, Córdoba, Cairo, Alamut), la fel ca și Colegiul Invizibil. Acesta continuă imperturbabil să-și aleagă bibliotecarii, în așa fel încât *numai opt oameni* în toate timpurile fac parte din el, și numai ei se cunosc între ei. De obicei, Colegiul nu produce nici o indiscreție, dar acum unele lucruri s-au aflat. Unul dintre ele este că nota furnizorului din Provins îi era adresată lui Umberto Eco însuși. Adevărata ei interpretare era că acei opt biblio-

tecari îl invitau să ia loc în Colegiul Invizibil de îndată ce unul dintre ei avea să înceteze din viață.

Știm cu toții că un bibliotecar, orb, a murit relativ recent. E singurul despre care s-a știut vreodată cu precizie că făcea parte din Colegiu. A fost înlocuit cu o persoană atât de obscură, încât nici nu se cunoaște precis felul cum i se scrie numele. Cine știe, poate lucrurile se vor schimba o dată cu posibila cooptare a lui Eco printre cei opt. Poate că semnele vor intra pe un făgaș bun, iar realitatea pe care o creează nu va mai fi atât de atroce ca imaginile acelor copii mutilați pe care i-am văzut la televiziune...

Lumea liberă, nr. 108, 27 octombrie 1990

INCHIZIȚIA? CEL MAI BUN TRIBUNAL DIN LUME

În secolul trecut și într-o bună parte a secolului nostru a primat ideea că tribunalul Inchiziției a fost cel mai odios din istorie. Opera celebră a savantului american Henry Charles Lea a imortalizat această teorie într-o serie de neuitate invective. După el, Inchiziția spaniolă ar fi acționat cu duritate împotriva evreilor și musulmanilor rămași în Peninsula Iberică după căderea emiratului de Granada în 1492. De asemeni, tot Inchiziția ar fi fost responsabilă pentru uciderea unui număr incalculabil de așa-zise vrăjitoare, în marea vânătoare de vrăjitoare care a avut loc în secolele al XVI-lea și al XVII-lea.

Pe la sfârșitul anilor 60, Inchiziția spaniolă a început să ridice vălul secretului de pe dosarele vechi de peste trei sute de ani, iar mai târziu întreaga arhivă inchizitorială a devenit accesibilă. Surpriza a fost enormă.

În primul rând, s-a dovedit că Inchiziția spaniolă nu vânase niciodată vrăjitoare. Dimpotrivă, într-un proces rămas celebru de la începutul secolului al XVII-lea, autoritățile *locale* arestaseră 1 800 de persoane acuzate de vrăjitorie. Documentele Inchiziției arată că inchizitorii înșiși nu credeau deloc în vrăjitorie. Credeau că în cele mai multe cazuri

vrăjitoria era o halucinație provocată de consumul de droguri extrase din plante. În situația mai sus amintită, Inchiziția a trimis un comisar care, cu multă prudență, reușește în doi ani să aplaneze situația în așa fel încât aproape toți cei 1 800 de copii și femei sunt trimiși acasă, și numai vreo patru-cinci primesc pedepse ușoare.

De curând, Gustav Henningsen și John Tedeschi au publicat rezultatele unei anchete și mai interesante. Inchiziția spaniolă nu era crudă, dar era extraordinar de organizată. A lăsat o arhivă aproape computerizată privind 40 000 de cazuri de autodafeuri, procesele de tristă amintire intentate persoanelor bănuite de erezie sau conversiune formală la catolicism. Marea surpriză care a urmat studiului acestor procese a fost că numai relativ puține dintre ele se soldau cu moartea acuzatului: mai precis, 1,8 %. Teza lui Lea, după care mii de victime inocente ar fi fost ucise an după an, apare ridicolă.

Dar dacă Inchiziția nu vâna vrăjitoare în Spania, o făcea poate în alte părți ale Europei?

Deja de peste douăzeci de ani savanții au constatat că marea vânătoare de vrăjitoare a avut loc nu în Spania, și aproape deloc în Italia, ci în primul rând în Germania, Țările de Jos și Franța (incluzând nordul Italiei, sub stăpânire franceză). În afară de Franța, e vorba de teritorii în mare parte protestante. Mai mult, din partea catolică a Germaniei, Inchiziția se retrăsese de mult la începerea proceselor (1589), iar în Franța nu a jucat absolut nici un rol. Dar dacă Inchiziția nu putea nicidecum să ardă vrăjitoare pe rug, cine le ardea?

În toate cazurile, autoritățile locale, la cererea populației. De-a lungul întregului secol al XVII-lea, Parlamentul din Paris, adică Tribunalul Suprem al regatului, trimite emisari în provincii nu ca să acuze, ci ca să le apere pe așa-zisele vrăjitoare de populația dezlănțuită. În cele din urmă, Ludovic al XIV-lea decide să-i ardă pe judecătorii locali în loc de a

arde vrăjitoarele, așa cum doreau ei, și apele se calmează. Mai mult, în 1682 Ludovic dă o celebră ordonanță prin care declară că vrăjitoria nu există. Ca urmare, vrăjitoarele nu mai pot fi acuzate de... vrăjitorie, întrucât crima aceasta nu e recunoscută de justiție. Procesele iau sfârșit după această dată.

În țările protestante, vânătoarea a produs cele mai numeroase victime. Recordul e fără îndoială deținut de Țările de Jos, dar nici Germania nu s-a lăsat cu mult întrecută. Protestanții erau catolici fundamentaliști și țineau foarte mult ca femeia să aibă o morală nepătată. De aceea ardeau pe rug femei până și dacă soțul le descoperea noaptea cu nasturii descheiați la cămașa de noapte. Presupunerea era că, fiind vrăjitoare, avuseseră contact sexual cu un demon, și numai așa se explica de ce veșmintele nu le erau în ordine.

De aici înainte va trebui să ne ferim (ca de foc!) să mai comparăm tribunalele comuniste și teroarea serviciilor secrete din Est cu Inchiziția. Unul dintre ultimele numere ale revistei *Church History*, pe care l-am pus anume lângă colecția completă a operelor lui Henry Charles Lea ca să se bată între ele noaptea, când nu-mi supraveghez biblioteca, afirmă nici mai mult nici mai puțin decât că Inchiziția a fost cel mai bun și echitabil tribunal pe care omenirea l-a avut vreodată.

Aceasta, fără nici o îndoială, nu se poate spune despre tribunalele comuniste. Nu se va putea spune niciodată.

Lumea liberă, nr. 109, 3 noiembrie 1990

FRANÇOIS FURET ȘI REVOLUȚIA FRANCEZĂ

În 1989, la bicentenarul Revoluției franceze din 1789, marxismul a pierdut și cea din urmă bătălie: bătălia ideologică în țara care fusese, poate chiar mai mult decât Italia, bastionul ortodoxiei comuniste în Europa de Vest. Omul care a savurat triumful a fost istoricul François Furet, eroul zilei.

Furet devenise centrul polemicilor privitoare la Revoluția franceză încă din 1978, după ce, vreme de mulți ani de zile, fusese ținta atacurilor istoricilor marxiști. Dar, în vreme ce vocea sa rămăsese izolată până nu demult, în 1989 poziția exprimată în cartea sa din 1978, *Penser la Révolution Française*, a încetat de a mai fi minoritară. Furet, printr-o rezistență care a durat zeci de ani, a reușit în cele din urmă să revoluționeze Revoluția franceză și să învingă armata reacționară a teologilor marxiști. Chiar acum câțiva ani, o astfel de victorie ar fi părut tot atât de imposibilă ca și căderea zidului Berlinului. Și poate că, în fond, „căderea" Revoluției franceze este doar unul din multiplele efecte ale căderii zidului. Căci, așa cum Furet însuși notează în subtila sa carte, Revoluția franceză a asumat o importanță deosebită din cauza asocierii

sale cu revoluția bolșevică din octombrie 1917, căreia îi acorda o anume legitimitate.

Într-adevăr, în sistemul îngust al interpretării leninist-staliniste a istoriei, utilizat de majoritatea istoricilor francezi după război, Revoluția franceză era „revoluția burghezo-democratică" și, ca atare, ea preceda în mod necesar revoluția finală, comunistă. În teoriile sovietice, Revoluția franceză juca un rol unic și de neînlocuit.

Dar oare a fost Revoluția franceză cu adevărat o „revoluție burghezo-democratică"? Marele teolog marxist Albert Soboul, criticul major al lui Furet, înnegrește mii de pagini ca să demonstreze cum revoluția este o „explozie a contradicțiilor" de clasă acumulate vreme de peste o mie de ani de „societatea feudală" franceză. Cu alte cuvinte, după Biblia marxistă revoluția *trebuia* să izbucnească în mod necesar pentru a face loc relațiilor capitaliste și modului de producție capitalist.

Împotriva tezei marxiste, Furet arată următoarele: mai întâi, societatea franceză a sfârșitului de secolul XVIII nu mai era „feudală", ci bazată pe un complex sistem de opoziții în care instituția monarhică garanta mobilitate socială și pactiza în primul rând nu cu proprietarii de terenuri (arendate), ci cu burghezia. Reluând teza lui Alexis de Tocqueville, Furet arată că Revoluția, departe de a întrerupe programul de reforme preconizat de monarhie, nu face decât să-l continue. În acest sens, Revoluția nu pare să aibă nici un rost, întrucât face parte dintr-un proces de modificare a societății franceze care avea loc de sute de ani.

Pentru a explica însă izbucnirea Revoluției, Furet recurge la teza unui istoric uitat de toți, tânărul Augustin Cochin, care și-a pierdut viața la patruzeci de ani, în primul război mondial.

După Cochin, Revoluția e fructul nenumăratelor cluburi intelectual-politice ale Iluminismului, pe care el le numește

„sociétés de pensée", „societăți de gândire". Din ele fac parte nu numai francmasonii, ci și alte nenumărate societăți literare etc., adeseori semi-clandestine. După Cochin, caracterisca principală a acestor societăți este abolirea oricăror distincții de clasă. Membrii lor se reunesc pentru a cădea de acord asupra unui sistem optim de guvernare și, o dată ce obțin acest acord rațional, pornesc să-l realizeze în practică. Discursul acestor societăți este la antipodul ideii de „luptă de clasă", iar ținta lor este realizarea unui „bun comun" utopic.

Dar cine înfăptuiește Revoluția? Și aici, Furet se desolidarizează de toate interpretările acceptate, refuzând să opteze pentru un erou sau altul, pentru Robespierre împotriva lui Danton sau viceversa. După el, Revoluția are un mecanism impersonal, iar conducătorii ei nu sunt decât niște marionete mânate de logica puterii înseși. Iar această logică are de-a face cu grupul care, la un moment dat, deține cele mai mari șanse de a pretinde că reprezintă acea entitate abstractă și misterioasă numită „popor". O entitate, de fapt, inexistentă și inventată de „societățile de gândire" iluministe.

Prin François Furet, simplismul marxist a luat sfârșit. Era, în fond, timpul. Dar este simptomatic că numai falimentul revoluției sovietice a adus cu sine o nouă optică în interpretarea Revoluției franceze, fără de care „măreața revoluție" din octombrie nu ar fi avut nici o justificare...

Lumea liberă, nr. 110, 10 noiembrie 1990

GRANDOAREA ȘI MIZERIILE STRUCTURALISMULUI

Au trecut șase luni de la apariția primului număr al revistei *Incognita*, al cărei redactor-șef soarta a vrut să fiu (colegiul de redacție conceput inițial s-a destrămat pe parcurs), și lumea mă întreabă care e specificul noii publicații. Evit să spun „studii cognitive" – deși acesta e specificul revistei – și de aceea explic vag că e vorba de o publicație care încurajează un punct de vedere structuralist.

Dacă stau însă și mă gândesc bine, punctul meu de vedere asupra structuralismului e de-ajuns de ambiguu. Îmi amintesc cum, în primul an de facultate (era în 1967, an bun pentru Beatles, Michel Foucault, ba chiar și pentru Ceaușescu), am respirat numai structuralism prin toți porii, adus nouă de Nicolae Rață, Virgil Nemoianu, Toma Pavel și asistentul Nicolae Sincu, convins adept al analizei structurale. Tot pe atunci se converteau Sorin Alexandrescu, Ion Rotaru, precum și toți micii și marii folcloriști, contagiați de „moșul" Mihai Pop. Dar pasiunea mea era trecătoare. În primul rând, marxismul originar al lui Lévi-Strauss nu mă convingea deloc; și în gura multora, profesori și elevi deopotrivă, structuralismul părea numai o nouă armă comunistă pentru a uita

istoria și a îndruma gândirea pe căi fără întoarcere. În 1968 sau 1969, decideam să devin un adevărat istoric, nu un palavragiu oarecare, și făceam un schimb simbolic cu prietenul meu Victor Ivanovici: el îmi dădea o veche ediție a *Dogmaticii* Sfântului Ioan din Damasc, iar eu îi dădeam proaspăta mâzgălitură a structuralistului (semiotician, de fapt) de serviciu, Algirdas-Julien Greimas.

Deși convins că structuralismul greșea undeva profund și că majoritatea producțiilor seriale structuraliste erau pură maculatură, am continuat să urmăresc scrierile maeștrilor. Multe dintre ele cu profundă dezamăgire. Iar când am ajuns la Derrida, pe care-l admir, mi-am dat seama că principala obiecție pe care el o aduce structuralismului, în persoana maestrului său Michel Foucault, este că acesta descoperă o „esență" stabilă îndărătul unor fenomene care, de fapt, nu au nici una. Astfel încât deconstructivismul pare să distrugă în întregime însuși principiul structuralismului, deși îi continuă formele de analiză.

Citind opera impozantă a lui Lévi-Strauss, cititorul e izbit de două lucruri: unul este raritatea propozițiilor sale teoretice, pe care trebuie să le pescuiești una câte una din mijlocul unui ocean adeseori tulbure de material mitologic; iar al doilea este contradicția izbitoare dintre Lévi-Strauss, fonologul marxist și formalist, și cel de-al doilea Lévi-Strauss, transformaționalistul generativist, o contradicție pe care el însuși se preface a n-o observa. Dar când te-ai obișnuit cu ciudățeniile personajului și ai pescuit șapte propoziții teoretice din trei mii de pagini de digerat, ce bogăție!

Lévi-Strauss afirmă că mitul e un limbaj produs de mintea umană (el o numește „esprit", fiindcă limba franceză nu are un echivalent pentru „minte"), aidoma muzicii sau limbii. Orice interpretare a acestui limbaj face parte din limbajul însuși, complexul lui Oedip formulat de Freud este

doar o variantă a mitului lui Oedip. Unicul lucru stabil nu este conținutul, ci structura, iar structura este o schemă narativă care provine din permutarea unor personaje – șase sau șapte la număr – și a unor situații. Orice mit este așadar o transformare a altuia și o permutare a unor funcții. Cu câtă bucurie asistăm astfel la incinerarea elucubrațiilor facile ale unor psihanaliști ca Freud sau Jung! Mintea acționează plecând de la reguli binare și de la o anume situație de polaritate a lumii înseși, care se prezintă sub formă duală: zi/noapte, bărbat/femeie, cald/rece etc.

Cu toate aceste propoziții e greu să nu fii de acord. Dar atunci unde e greșeala lui Lévi-Strauss? O arată azi științele cognitive. În loc de a pleca de la regulile simple care fabrică universul mental al omului, Lévi-Strauss pleacă de la cel mai jos nivel de expresie al acestuia: limbajul, narațiunea mitică. De aceea, orice nivel superior de închegare a gândirii rămâne neanalizat și neanalizabil prin însuși postulatul metodei lui Lévi-Strauss: *per aspera ad astra*, trebuie să pleci de jos ca să ajungi sus.

În analiza cognitivă, dacă pleci de jos nu ajungi nicăieri. Ilustru precursor, Lévi-Strauss s-a dilatat nemăsurat pe direcția orizontală, ignorând verticala gândirii dintr-o curioasă miopie profesională.

Lumea liberă, nr. 111, 17 noiembrie 1990

GRAZIA MARCHIANÒ

După cum remarca esteticianul Francesco Solitario într-un studiu recent, gândirea estetică italiană s-a îmbogățit, de cincisprezece ani încoace, cu prezența unei profesoare cu totul ieșite din comun: indolog de formație, Grazia Marchianò, titulara catedrei de estetică de la Siena, aplică tradiției estetice occidentale o optică cu totul deosebită. Ultima sa carte, *La cognizione estetica tra Oriente ed Occidente (Cunoașterea estetică între Orient și Occident*, 1987), continuă să surprindă prin prospețimea și ascuțișul viziunii ei. Obiecte de-acum opace se transformă în minuni sub vraja baghetei magice a autoarei.

Povestea lui Pinocchio, bestsellerul lui Carlo Collodi și, pe cât se spune, cea mai vândută carte a lumii, devine metafora inițierii tantrice; bătrânii presocratici greci, care adeseori erau mediumuri și aveau viziuni, iar alteori, ca Pythagoras, aveau cunoștințe extra-ordinare, îi apar autoarei drept șamani ale căror creiere secretă o substanță magică, endorfina, dându-le astfel iluzia – sau poate certitudinea – nemuririi și a puterilor magice. Vă amintiți de mitul platonic al peșterii din cartea a VII-a a Republicii? Acolo Platon aseamănă situația

noastră cu aceea a unor persoane care s-ar afla într-o cavernă, cu fața la peretele din fund. În gura peșterii e un mare foc, iar între foc și noi se mișcă personajele de teatru. Tot ceea ce noi putem vedea sunt umbrele lor pe perete, întrucât răsucirea sau întoarcerea noastră cu fața către ieșire e aproape imposibilă. Această „răsucire" este faimoasa *epistrophé* a filozofului neoplatonic Plotin din Alexandria (205-270); iar termenul latin „conversio", din care se trage „conversiune", nu e nici el altceva decât o astfel de răsucire. Ei bine, Grazia Marchianò ne explică teatrul de umbre indonezian, celebrul *wayang*, conform metaforei peșterii lui Platon, iar explicația ridică deodată teatrul indonezian la înălțimi nebănuite.

La prima vedere, Grazia Marchianò pare adepta curentului numit *philosophia perennis*, care a plecat de la tradiționaliștii francezi René Guénon și Fritjof Schuon. Dar bogăția de informație și detalii pe care Grazia Marchianò le aduce din culturi vechi sau necunoscute depășește de departe acest curent. Esteticiana italiană este nu numai indolog, ci și un antropolog consumat, versat în literatura cea mai recentă despre șamanism. Punctul ei de vedere se apropie mult mai mult de acela al unor înnoitori ai antropologiei ca Elémire Zolla sau Hans Peter Duerr.

O activitate fără limite din ultimii ani a transformat-o pe Grazia Marchianò în neobosita organizatoare a unui congres internațional de estetică, a unor mici congrese anuale în diverse părți ale Italiei; în redactoare a interesantei reviste *Abstracta* de la Roma, una din cele mai frumoase ale lumii prin calitatea excepțională a iconografiei în culori; în autoarea a nenumărate eseuri și redactoarea a multiple volume.

După cum remarca Francesco Solitario în articolul său, viața Graziei Marchianò în Italia anilor 70 și 80 – până nu demult – a fost dificilă. Prinsă într-o cultură dominată de comuniști și democrați-creștini, Grazia Marchianò a fost

persecutată fără milă de unii și trecută sub tăcere de ceilalți. Astăzi însă cultura italiană și Italia însăși s-au trezit la o nouă viață. Partidul comunist nu mai există. Democrații creștini nu mai domină politica și universitatea ca înainte, lăsând loc la ceea ce se cheamă „alternativa laică". De câțiva ani încoace a venit timpul Graziei Marchianò, cu toată bogăția de sensuri pe care autoarea le dezvăluie în vechea noastră moștenire literară și artistică occidentală.

Lumea liberă, nr. 112, 24 noiembrie 1990

ARCADIA

Generația antebelică a inventat o grămadă de gugumănii curente privitoare la situația românilor, cum ar fi aceea a „nenorocului istoric". Am întâlnit o explicație similară în memoriile președintelui Sa'adat, care vorbește de „ghinionul istoric" al egiptenilor. Norocul și ghinionul, e de prisos s-o mai spunem, popoarele și-l fac cu mâna lor.

Românii n-au avut nici pe departe atâta nenoroc ca acadienii, și nici parte de atât de mult noroc ca ei.

Când te duci la supermarket la raionul de condimente, descoperi unele pe care scrie: Cajun. Mulți cred de aceea că prin „Cajun" se desemnează doar un condiment. În realitate, e numele în limba engleză al locuitorilor din sudul statului Louisiana. Sunt cunoscuți drept misterioșii stăpâni ai mlaștinilor din enorma deltă a fluviului Mississippi. Au reputație de sălbatici și de neasimilați. Au luptat vreme de aproape două sute de ani cu autoritățile ca să-și păstreze limba – franceză – și traiul liber de vânători și de pescari. După război au devenit liberi și bogați; exportă condimente Cajun, cafea cu cicoare, orez cu fasole Jambalaya, crabi și creveți, muzică numită Zydeco și faima unei autentice independențe pe care

și-au apărat-o cu viața, împotriva tuturor autorităților locale: spanioli, englezi, yankei.

Cuvântul *Cajun* vine de la Acadian, 'Cadian, adică locuitor al Arcadiei sau, cum pronunțau francezii în secolul al XVII-lea, „Acadie". Această Arcadie – la origine o fericită regiune a Greciei – fusese la început teritoriul Noii Scoții (azi Canada), unde coloniști francezi se stabiliseră încă din 1604. De la 1710 englezii preiau puterea, dar acadienii sunt majoritari și fac opoziție civilă. În 1755, englezii decid să-i deporteze pe toți (în treacăt fie spus, deportările n-au fost inventate de Stalin, nici rasismul n-a fost inventat de Hitler: imperiul britanic le-a cultivat cu fervoare vreme de trei sute de ani). Deportații sunt între opt și zece mii; mulți mor pe drum, alții ajung în Anglia ori în Franța, unde se simt înstrăinați. Perioada e numită „Le Grand Dérangement". S-o traducem: Marea Strâmbătate. Unii se întorc în Canada, dar grosul lor – vreo șase mii – se instalează unde pot (și mai ales unde sunt lăsați), în Statele Unite ale Americii. Tragedia lor e descrisă de poetul Longfellow, în lungul poem *Evangeline*, după eroina acadiană care se sinucide, pare-se în orășelul numit astăzi Saint Martinsville – două șiruri de case dispuse în jurul unei biserici în inima Louisianei.

Acadienii din Louisiana au ajuns în jinduita colonie franceză după peripeții de neimaginat și s-au instalat în mlaștini, prinzând pești cu mâinile, mâncând crabi și fasole. Celebra lor muzică Zydeco e doar interpretarea engleză, incertă, a expresiei „(danse des) haricots", pronunțată în franceza populară „lezarico", de unde „zarico", „zadico", „zydeco". Stăpânirea spaniolă, care survine puțin după aceea, nu-i lezează: nimeni nu le jinduiește mlaștinile. De la 1803, când Napoleon vinde treimea franceză a teritoriului Americii pentru suma de numai cincisprezece milioane de dolari (numai taxele portuare ale orașului New Orleans vor depăși, puțin după

aceea, suma de o sută cincizeci de milioane de dolari pe an!), acadienii devin americani. Nimeni nu-i supără până pe la 1920, cînd se descoperă că habar nu au de engleză, sunt sălbatici și neșcoliți și, mai ales, stăpânesc mlaștinile unde faimoasa Texas Oil Company descoperă tot mai mult petrol și gaz. Fie că o merită, fie că nu, reputația de primitivi primejdioși îi însoțește pe Cajuns vreme de o sută cincizeci de ani.

După război America înflorește, Cajuns îmbobocesc și ei, învață regulile comerțului și devin una din cele mai prețuite atracții turistice. Oricine vizitează New Orleans trebuie să treacă nu numai prin restaurantele și cârciumile unde cei mai mari muzicieni negri cântă blues și dixieland, ci și prin Cajun Cabin, unde se cântă Zydeco. Franceza e din nou tolerată și predată în școli, iar acadienii, cărora nu le era rușine de limba vorbită acasă, deschid stații de radio și posturi de televiziune. Azi sunt bogați, mândri de limba și cultura lor, liberi ca și înainte.

Singurul noroc al Cajunilor a fost că au ajuns într-un regim politic care apreciază libertatea. Dar până la acest noroc au trecut prin atâtea nenoroace, încât îi pândea de aproape exterminarea.

Să nu-mi vorbească românii de nenoroc istoric. Dacă s-au nimerit sub regimuri proaste, asta nu înseamnă că nu au o parte de vină. Mult prea rar și-au prețuit libertatea și demnitatea umană atât de mult încât s-o plătească cu moartea, nedreptatea, sărăcia voluntară și umilințele unei națiuni disprețuite. Fiecare are numai ce merită.

Lumea liberă, nr. 113, 1 decembrie 1990

EUFORISME

Românii – patru milioane dintre ei cu carnet care le consfințește patriotismul – cred că a fi patriot înseamnă a fi redus mintal. De aceea nimeni nu prea înțelege cum eu, care după părerea unui ziarist aș fi scris pagini dintre cele mai penetrante despre poezia lui Eminescu (se referea la vreo șapte eseuri pe care nu le-am strâns niciodată în volum), am refuzat să spun ori să scriu un singur cuvânt elogios despre el la o sută de ani de la moarte. Românul nu înțelege că stele de prima mărime ca Eminescu sau Eliade au fost și sunt cultivate de regimul comunist (sau neocomunist) nu pentru ceea ce au bun, ci pentru naționalismul lor. Românul nu a înțeles (și n-a avut cum) ceea ce Elie Wiesel a afirmat odată răspicat: că după holocaust anumite lucruri nu mai sunt posibile. P.P. Carp, șeful partidului din care Eminescu făcea parte, era fără îndoială unul dintre românii cei mai lucizi ai tuturor timpurilor. (De asta Eminescu polemiza cu el constant.) La protestele liberalilor că evreii trebuie frânați în libera întreprindere fiindcă altfel vor lua cu totul locul românilor, P.P. Carp răspundea: Pretindeți că evreii sunt bogați (unii erau într-adevăr). Vreți să fiți ca ei? Faceți

ca ei! Ceea ce voia să spună era că etica muncii la români și la evrei era cu totul diferită. Dacă românul dorea bunăstare, trebuia să adopte o etică a muncii de tip capitalist.

Știm cu toții la ce a dus polemica aceasta între cele două războaie mondiale și în timpul ultimului război. Dar ea nu e rezolvată nici acum, când România a comis nemăsurata neghiobie de a-i încuraja pe evrei să plece pentru a primi valuta guvernului vest-german, în loc de a-i încuraja să stea și să prospere pe un pământ care nu avea decât de profitat de prezența lor.

Poate că, pe undeva, românul are dreptate: a fost eternul învins la coada cărutei, și a face un pas inteligent pare a contraveni destinului său. Este într-adevăr la antipodul evreului. Evreii au știut să transforme cea mai mare nesansă din istoria lor recentă în cea mai mare șansă: holocaustul a dus la formarea statului Israel. Românii au știut să transforme cea mai mare șansă din istoria lor recentă, dărâmarea regimului Ceaușescu, în cea mai mare nesansă: instaurarea guvernului Iliescu-Roman.

* * *

Logica românului e, într-adevăr, creștină: face păcat din virtute și virtute din păcat. Drept cel mai mare merit îi recunoaște regelui Mihai faptul de a fi sărac.

* * *

Un venerabil amic italian m-a întrebat dacă am ținut vreodată jurnale. Prea multe, i-am răspuns. Cea mai nobilă datorie înainte de moarte va fi să le ard pe toate.

* * *

Emil Cioran are desigur dreptate să se mire de succesul său. El demonstrează faptul curios că poți reuși chiar când posezi numai inteligență și nimic altceva.

* * *

Am iubit mai demult cu fervoare creștinismul; noroc că creștinii m-au îndepărtat cu totul de el.

* * *

Jumătatea de viață petrecută în Occident mi-a confirmat ceea ce mă învățase prima jumătate de viață petrecută în România: secretul reușitei sociale stă în a ști să povestești bancuri. Cei mai iluștri colegi ai mei sunt aceia care au reușit să-și transforme întreaga operă într-un banc. După aceea dau lecții și primesc doctorate *honoris causa*.

* * *

Dintre cei care înnegresc paginile, fie din profesie, fie din reculegere, nu există unul care să nu roșească la vreun rând scris mai demult. În afara, bineînțeles, a celor care au într-adevăr motiv să roșească.

* * *

Un cunoscut scriitor italian stătea odată la masă cu un lector de română, cam euforic dacă nu beat. „De ce îl tot înălțați în slăvi pe Culianu?" îl întrebă acesta. „Doar a colaborat cu regimul!" Întrebat cum anume colaborase Culianu cu regimul, lectorul răspunse că un coleg deținea un articol al lui publicat de Mircea Handoca. Bineînțeles, scriitorul italian îmi povesti totul. Îl întrebai pe coleg despre ce articol era vorba. Colegul neagă cu vehemență. Îl depistă pe lectorul de română, care neagă că ar fi spus vreodată așa ceva, ba chiar

mai mult, negă că ar fi cinat vreodată cu scriitorul italian! („Ce n-aș fi dat!", îi spuse.) Ciudat. În măsura în care considerăm util ca opera lui Mircea Eliade să circule în România, am dat odată un interviu și am scris un articol despre Eliade (tradus din franceză), care au apărut amândouă în *Revista de Istorie și Teorie Literară*. Altă dată am răspuns unor întrebări ale lui Handoca, care n-au putut fi publicate decât după căderea lui Ceaușescu. Cincisprezece cărți și vreo trei sute de articole nu mi-au apărut, după câte știu, în România („Nu e hârtie", mi-a explicat, jenată, o intelectuală). Mă mir, de fapt, că Eugen Barbu nu mi-a cerut încă spre publicare toate articolele anticeaușiste publicate din 1973 încoace! Doar e moda, nu? Pe undeva sunt adânc măgulit. Un intelectual ieșean mi-a pus că securistul lui de serviciu pe vremea lui Ceaușescu afirma că aș fi fost „un mare patriot". Noua Securitate și-a schimbat, desigur, părerea, lucru care mă umple de orgoliu.

* * *

Mă întreb dacă trebuie să roșesc că primele mele proze au fost publicate în 1967, în revista *Cronica*, de Corneliu Sturzu și Mircea Radu Iacoban (al doilea o lichea pestriță, dar nelipsit de inteligență și chiar de o brumă de talent). Cred că nu trebuie să roșesc. Față de Iacoban mi-am exprimat uimirea că tocmai el mă prezentase, cu care n-aveam absolut nici o legătură; iar Corneliu Sturzu și-a dizolvat singur vina, alegând drept primă schiță de publicat una în care-mi băteam joc (nu foarte aspru) chiar de el, sub masca unui pictor optimist.

Lumea liberă, nr. 114, 8 decembrie 1990

* * *

* Cu Ceaușescu limita admisibilă a literaturii era așa-numitul „procedeu Constantin Țoiu": poți spune ce poftești despre trecut, atâta vreme cât afirmi: „Iar apoi a venit Lumina!" (Romanele lui Țoiu conțin la mijloc și la urmă metafora eliberatoare a Luminii ceaușiste care cauterizează rănile staliniste.) Puțini scriitori au reușit să depășească „procedeul Țoiu": Marin Preda în hidosul roman *Cel mai iubit dintre pământeni*, atât de prost încât până și Constantin Noica l-a lăudat (despre Noica se știa că opțiunile sale trebuie totdeauna luate de-a-ndoaselea), Gabriela Adameșteanu în *Dimineață pierdută* și, sistematic, Augustin Buzura în toate romanele sale. Acum însă Augustin Buzura a ajuns Virgil Cândea al regimului Iliescu. E interesant de văzut care vor fi noile limite admisibile ale literaturii române sub Iliescu. Desigur, oricine poate să dea – cât mai mult și mai tare – în fantasma lui Ceaușescu și alor săi. Peste douăzeci de ani vom avea un nou Marin Preda care va avea curajul să-l reabiliteze pe Ceaușescu: răbdător, românul va sta la cozi și va cumpăra un milion de exemplare în câteva zile. Un milion de exemplare pentru care se va găsi hârtie.

* * *

* Cineva ar trebui să-i iubească într-atâta pe români, încât să le facă un portret nimicitor. Numai cu această condiție s-ar putea alege ceva de ei.

* * *

* Cine ar avea curajul să semene optimism printre români? Să-i îndemne să stea acasă și să muncească pentru ei

---

* Fragmentele însemnate cu asterisc sunt publicate pentru prima dată în acest volum (n. ed.).

înșiși? Dacă regele e în stare să înfăptuiască această minune, atunci merită să devenim regaliști...

* * *

* Ce fior m-a cuprins când C., acel tragic cântăreț de muzică rock, m-a dus la cimitirul Cotroceni să-mi arate mormântul lui Nae Ionescu! Era o lespede dreptunghiulară de marmură înverzită pe care scria numai: Nae Ionescu. Nici naștere, nici moarte. I-am spus lui Mircea Eliade. „Marmura era albă", m-a corectat el. „Ba era verzuie." „*Atunci* era albă", mi-a spus Mircea Eliade...

* * *

* Pe la 1920 protestantismul acuza catolicismul de toate relele (*Rum and Romism*, rom și papism, era sloganul Ku Klux Klanului), iar catolicismul nu se lăsa nici el mai prejos și acuza protestantismul de decadența socială a vremii. Ortodoxismul nu putea asista tăcut la dezbatere. Nae Ionescu acuza catolicismul și protestantismul (mai ales) de toate racilele epocii sale.

* * *

* Eu am schimbat atâtea locuri și camere, încât un bun prieten evreu îmi spunea mai deunăzi că n-ar fi exclus să pot aspira la poziția de evreu onorific. Nu-mi pot explica rezistența și chiar indiferența cu care m-am descurcat rapid, înfruntând medii străine și învățând limbi grele și neștiute, decât prin trauma cauzată la șaptesprezece ani de mutarea de la Iași la București. Experiența asta a fost mai cruntă decât oricare – deși, evident, n-am schimbat limba și am avut la București relativ mulți și buni prieteni (chiar prea mulți, într-o vreme; și, judecând după anumite turnătorii, unul prea mult

cam întotdeauna). După aceea, a fost ușor să trec de la Roma la Milano, de la Milano la Paris, de la Paris la Amsterdam și de la Amsterdam la Boston.

* * *

* În ciuda aparențelor, n-am avut o conștiință naivă de fiecare dată când am acționat naiv. Astfel, când I. mi-a cerut să-i traduc în franceză o piesă subversivă(?), eu i-am tradus-o și am evitat plata (fără succes, trebuie spus). Dar în gând îmi spuneam că nu voi primi niciodată pașaportul pentru că tradusesem o piesă subversivă. Am primit pașaportul, dar episodul nu mi-e clar nici până azi, dată fiind ambiguitatea funciară a lui I.

* * *

* După plecarea din România, multe episoade și mulți oameni mi-au devenit mult mai neclari decât păreau atunci. I-am împărtășit sentimentul acesta lui M., un veteran. A zâmbit ca un mistagog care inițiază pe un neofit. „Evident că *toate* acele personaje erau neclare". Și el, și alții (...), au trăit înțelegând cu un instinct sigur neclaritatea personajelor din jurul lor. Dar mie mi s-ar fi părut, la vremea aceea, un joc mult prea plictisitor ca să fie demn de o viață de om (...).

ADIO

Toate lucrurile – bune și rele – au un sfârșit.

Tot așa și rubrica „Scoptophilia", care a rezistat vreo treizeci de numere neabătută.

La sfârșitul acestei serii, cititorul se poate întreba, pe bună dreptate: care a fost scopul acestei rubrici?

Răspunsul cel mai cinstit ar fi să spunem că rubrica n-a avut un scop anume. Dar în ea s-au perindat anumite idei și motive. Racilele de-acum și dintotdeauna ale României. Neîncrederea în forțele politice și nepolitice care o conduc, și deschis și din umbră, la ora actuală. Neîncrederea în maturitatea politică a românilor. Speranța că se vor trezi din acest vis tulbure în care plutesc de cincizeci de ani.

Rubrica a început în joacă. A început cu un text publicat cu mult înainte ca ea să existe: *Viitorul României în unsprezece puncte*, redactat în plină „revoluție", înaintea Anului Nou 1990. Un an a trecut de atunci, prilej de continuă și mereu mai adâncă amărăciune pentru înnămolirea României în trecutul ei comunist și securist.

Prin „Scoptophilia“ mi-am îndeplinit o îndatorire civică, în mijlocul unor ocupații a căror intensitate depășește uneori însăși imaginația subsemnatului. La un moment dat nu se mai poate face față la toate, și cel mai bine e să te retragi cu demnitate când lucrurile merg bine, nu când merg prost.

Cum merge *Lumea liberă*?

Bine, mi se pare. A avut chiar câteva numere antologice, în care au publicat laolaltă Paul Goma, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Nicolae Manolescu, Vladimir Tismăneanu și Dorin Tudoran. Ce și-ar putea dori mai mult?

Și-ar putea dori un viitor și mai bun decât trecutul. Și-ar putea dori să se depășească pe sine însăși. Îi doresc din inimă La Mulți Ani!

Cititorilor – câți dintre ei m-au urmărit – le mulțumesc pentru răbdare. I-am purtat pe toate coclaurile, de la Cairo la Roma, de la București la New Orleans, și i-am pus în contact cu cele mai trăsnite idei ale lumii.

„Scoptophilia“ înseamnă pur și simplu „plăcerea de a vedea“, și a fost inventat ca termen de Freud, sinonim pentru voyeurism. Din păcate nu v-am putut arăta nimic erotic, dar cine știe... poate altădată! Nu vă pierdeți speranța. Până atunci... Adio!

Lumea liberă, nr. 116, 22 decembrie 1990

ÎNTÂLNIRE CU I.P. CULIANU, ISTORIC AL RELIGIILOR. DISIDENTUL ÎN FAȚA PUTERII TOTALITARE

Interviu realizat de
Gianpaolo Romanato

Experiențele unui intelectual român refugiat întâi în Italia, apoi în Olanda. Intelectualii fug din Est nu atât din pricina constrângerilor politice pe care le comportă regimul, cât din pricina anulării tuturor valorilor spirituale. Dificultatea inserției într-o lume spre care ai privit cu o încredere nelimitată. Cel fugit nu e un emigrant care își caută norocul, ci un om în căutare de altceva. Coerența și rigoarea morală a lui Soljenițîn.

Figura disidentului devine tot mai populară în țările Europei occidentale. Într-un anume sens, disidenții au fost populari totdeauna. Numai că, până acum câțiva ani, se practica față de ei fie o evidențiere acritică, fie respingerea acritică. Dinspre stânga erau priviți ca trădători, ca niște oameni care refuzaseră marele noroc de a putea trăi într-o țară socialistă; în ochii taberei opuse fuga și suferința lor constituiau dovada cea mai sigură a superiorității sistemului occidental asupra celui din Est.

În vremea din urmă s-a resemnat și stânga: ea pare să-i întâmpine acum pe disidenți drept ceea ce ei sunt cu adevărat –

și anume supraviețuitori și fugari dintr-o lume pe care numai puțini apologeți ireductibili își mai îngăduie s-o definească drept „cea mai bună dintre lumile posibile". Așa s-a ajuns, iată, la Bienală, la simpozioane, conferințe de presă și interviuri televizate.

– Da, pentru noi impactul cu Occidentul este adesea o traumă – îmi spune Ioan Petru Culianu, român care trăiește în Occident de peste șase ani, mai întâi în Italia, în prezent în Olanda. Aș spune că deziluzia este, în multe cazuri, pe măsura imensei iluzii sub imperiul căreia priveam către voi, de la noi din țară. Pentru cei nemulțumiți de acolo, și aș zice că nemulțumiți sunt aproape cu toții, Occidentul este un fel de Eldorado, un pământ al făgăduinței unde fiecare speră să poată ajunge într-o zi. Iar cei care reușesc lasă uneori în urmă o amintire indestructibilă, devin aproape niște figuri mitice.

– Iar cu cel care fuge, îl întreb eu, ce se întâmplă?

– Se întâmplă multe lucruri. Fiecare își are povestea lui. Ar fi arbitrar să generalizăm. Depinde în ce țară ajungi, ce persoane întâlnești, depinde cine te ajută și cine refuză să te ajute. Începe o inserție lentă, anevoioasă, istovitoare într-o lume unde nu știam cât sunt de dure lupta pentru existență, emulația și concurența. Iar în felul acesta începe să se destrame mitul pământului făgăduinței. Mai trebuie adăugate dezrădăcinarea, gândul că ne-am abandonat probabil pentru totdeauna pământul natal și pe cei dragi. Exilatul nu e un emigrant. Un emigrant se poate întoarce în țara lui, noi nu. Emigrantul încearcă să se rostuiască, noi căutăm altceva.

– Exact asta e, voi ce anume căutați? Cu alte cuvinte, tu de ce ai fugit?

– Și în privința asta ar putea fi arbitrar să generalizăm. Cred totuși că se poate afirma că, în general, disidentul încearcă să fugă de puterea totalitară, omniprezentă în țările

din Est, de multe ori nu atât din pricina constrângerilor politice pe care le presupune o atare putere, cât mai degrabă din pricina oprimării și anihilării oricărei valori spirituale care reușește să ia naștere. Dacă vrem să găsim cu orice preț un numitor comun disidenței, cred că, într-un fel sau altul, aici ar trebui căutat.

– Te ocupi de istoria religiilor, adaug eu, ai scris despre Eliade și Jung. Există oare o legătură între această opțiune a ta și situația pe care ai zugrăvit-o adineauri?

– Cred că da, îmi răspunde Culianu. Puterea totalitară din țările comuniste poate genera în cel care nu i se adaptează două tipuri de reacții: una este împotrivirea fățișă, cealaltă replierea asupra sa însuși. Eu unul m-am situat pe acest al doilea versant și m-am refugiat în misticism, favorizat fiind și de o perioadă de relativă toleranță care se instalase în România către începutul anilor 70. Am avut chiar posibilitatea să-mi public o serie de povestiri. Apoi s-au închis porțile și atunci, în 1972, am decis să rămân în Italia, unde venisem cu o bursă italiană de studii. Trebuie să spun că am sosit aici animat de o profundă neîncredere în putere. Eram convins de adevărul zicalei potrivit căreia putere bună nu există.

– Și în Italia convingerea asta ți-a fost confirmată sau dezmințită?

– N-a fost nici confirmată, nici dezmințită. Cred că, în general, cea mai bună putere rămâne aceea care se face simțită cel mai puțin. Aceasta este, pentru mine, definiția democrației și aș zice că, până în momentul de față, Italia este o țară cât se poate de democratică. Dar trebuie să ții seama de faptul că problema puterii, care mă preocupă de multă vreme în ceea ce privește aspectele-i religioase în sensul larg – respectiv „ideologiile" – nu e o problemă a Italiei, e o problemă universală în spațiu și în timp. Și ține în special de punctul de plecare la care m-am referit adineauri. Ideea negativității

puterii nu mi s-a relevat aici, cel mult s-a îmbogățit cu câteva aspecte noi, mai subtile. A trebuit să trec prin experiențe traumatice pentru tânărul de douăzeci și doi de ani care eram pe atunci: lagărul de refugiați, munca manuală, indiferența și suspiciunea oamenilor. Unele au fost de-a dreptul umilitoare, te rog să mă crezi. Mi-a fost chiar frică, iar frica venea să se adauge sentimentului că m-am rătăcit. Oricum, ca să revin la întrebarea ta, lucrul care m-a izbit cel mai mult este adevărul observației făcute de un filozof german: că în Occident totul e mediat de valoarea de schimb, totul, până la ultima dorință și la ultimul sentiment. Firește, inclusiv ideea de „disidență", indiferent față de ce anume. În consecință, până și o religie autentic creștină, așa cum o înțelegeam eu, mi se pare că intră în criză din cauza acestui principiu comercial. În țările din Est ne aflăm în urmă și în privința aceasta. Însă ne aflăm pe același drum. În ce mă privește, am ajuns la concluzia că, pentru moment, important e să reușești să-ți construiești un colț de lume în care să poți gândi și scrie. Lucru deloc ușor, de altfel.

– E un pesimism profund în ceea ce spui.

– E adevărat. Sunt situații, stări sufletești greu de exprimat. Voi spune doar, și sper să nu ofensez pe nimeni, că acum situația din Est nu mi se pare mult diferită de cea din Occident sub raportul acelui principiu al capitalismului avansat conform căruia nimic nu mai este exceptat de la transformarea într-o marfă. Anumite curente religioase din Antichitatea târzie propuneau o analogie complexă. Se spunea că nici un fir de iarbă n-a fost lăsat fără un înger al lui. Astăzi s-ar putea spune că și cel din urmă fir de iarbă își are un preț al lui. Tot astfel și cele nevăzute: iubirea, chiar și moartea. Totul nu are valoare decât în măsura în care se traduce în bani. În ceea ce privește puterea, în schimb, desigur, aici nu sunt lagăre de concentrare, există instanțe juridice, există o opinie

publică – oricât de manipulată ar fi ea de către mass-media –, cetățeanul se poate apăra, în anumite limite. Aș fi neghiob, ingrat și nedrept dacă nu aș recunoaște acest lucru. Totuși trebuie adăugat că tehnicile de marginalizare funcționează și aici, că spațiul de desfășurare a spiritului se restrânge tot mai mult (nu întâmplător văd pretutindeni în jur cum religiozitatea apune), că puterea e tot mai concentrată, tot mai capilară, tot mai atentă, mai tehnocratică. Și aici, mă tem, ea tinde să devină totalitară. Sunt ani de zile de când trebuie să încep mereu de la capăt lupta pentru „acte", pașaport, carte de identitate etc., lupta pentru obținerea acelei identități juridice fără de care nu ești nimeni, absolut nimeni. Trebuie să fii exilat ca să știi ce înseamnă asta.

Ne privim lung, în tăcere. Revăd într-o clipă odiseea lui, pe care o cunosc, pe care am urmărit-o. Apoi reiau.

– Identitatea voastră, exact despre asta aș fi vrut să vorbim.

– Da, să vorbim despre asta. Mă îndurerează uneori să văd cum disidenții se lasă fagocitați de modele Occidentului, să constat ușurința cu care ei renunță la sine. Eu vin dintr-o țară care nu a produs mari disidenți, îmi pare rău s-o spun, dar așa este. A dat, în schimb, numeroși scriitori și intelectuali de talent. După ce debarcă la Paris, ei continuă să scrie romane, de altfel întru totul apreciabile, din care elimină orice „mesaj", cultivând prin urmare arta pentru artă. Făceau la fel și în România, numai că în România erau constrânși s-o facă pentru a putea spera că vor fi publicați, se refugiau în ideea artei pentru artă fiindcă nu aveau încotro; aici însă ar putea face orice și nu fac.

– E o trădare? încerc eu să-l întreb.

– Poate că nu e o trădare, îmi răspunde Culianu. Adevărata problemă constă, cred eu, în dezrădăcinarea de care suferă cei exilați. E complicat să vorbești unui public pe care nu îl cunoști, să scrii pentru o societate care nu e a ta. Nu-i

greu deloc să greșești măsura, să spui mai mult decât se cere. Experiența și valorile noastre sunt profund diferite de ale voastre. Iar problema și drama disidenților este de a rămâne fideli acelei experiențe și acelor valori, de a nu-și uita „misiunea", dacă nu cumva e prea pretențios termenul, în momentul în care sunt dezrădăcinați și transplantați într-o lume care le cere altceva decât pot ei da. Rușii sunt cei care reușesc să-și păstreze în mai mare măsură identitatea și într-adevăr, nu e deloc o întâmplare, sunt și cei care se simt străini oriunde se duc și care, în orice rostesc sau scriu, se adresează totdeauna, *in primis*, Rusiei. Să ne gândim la Soljenițîn.

– Ce semnifică Solejnițîn?

– Vezi, este un om care reușește să rămână el însuși oriunde. El adresează Occidentului două feluri de acuzații: unele politice, altele morale. Din punct de vedere moral, Soljenițîn e un însetat de perfecțiune. Spera poate s-o afle în Occident. N-a găsit-o și de aici deziluzia și reproșurile lui. Din punct de vedere politic, el rămâne ancorat în schemele totalitare ale Estului. Într-adevăr, ceea ce reproșează el societăților occidentale e faptul că sunt prea fragmentate, prea haotice, prea dispersate. De aici provine dificultatea lui de a se face înțeles și dificultatea voastră de a-l înțelege. Rămâne însă un om de o extraordinară coerență și forță interioară, care exercită o fascinație indescriptibilă asupra tuturor disidenților. Sigur, în lumea de astăzi e nevoie de oameni ca el, dar nu înseamnă nicidecum că el a reușit să înțeleagă Occidentul.

Il Popolo, Roma, 29 iulie 1978

PLURALISMUL, BUNUL CEL MAI FRAGIL

Interviu realizat de
Armando Masssarenti

Ioan P. Culianu este, printre istoricii religiilor, cel care a reușit cu adevărat să preia moștenirea lui Mircea Eliade, marele învățat dispărut în 1986. Român, ca și maestrul său, la numai 39 de ani a publicat numeroase opere, dintre care trei au fost recent traduse în italiană: Eros și magie în Renaștere, Experiențe ale extazului din elenism până în Evul Mediu *și* Miturile dualismelor occidentale. *Culianu era prezent la cea de-a zecea „Întrunire pentru prietenia între popoare", care are loc zilele acestea la Rimini. Am profitat ca să-i luăm un interviu.*

– Domnule profesor Culianu, sunteți istoric al religiilor și, ca atare, trebuie să vă ocupați de toate religiile, dintr-un punct de vedere cât mai imparțial cu putință. Această atitudine de om de știință are vreo influență asupra religiei pe care o profesați personal?

– Cred că istoria religiilor deschide perspective imense, deoarece confruntă între ele extrem de multe realități, toate create de mintea omenească și fiecare avându-și valoarea sa proprie. Acest lucru îndeamnă la ecumenism – care e o

încercare dificilă de deschidere către celălalt, în timp ce ființele umane înclină în genere spre localism, spre închiderea în spatele unor bariere mentale create de educație și de contextul particular în care viețuiesc. A te confrunta cu alte realități, uneori zguduitoare, bizare sau de-a dreptul respingătoare, înseamnă a-ți pune mereu în joc propriile valori și a deveni mai conștient de ele. Iar acest proces de confruntare permanentă are el însuși o mare valoare, din punct de vedere religios.

– Dar ați plecat de la o religie anume sau de la o atitudine științifică, poate chiar agnostică?

– Sunt născut în România și, poate dintr-o întâmplare, aș spune, am crescut în valorile confesiunii ortodoxe, adică ale unui creștinism mai apropiat de catolicism decât de protestantism. Sunt botezat, dar nu sunt ceea ce se cheamă un practicant. Cred însă că meseria mea conține o profundă lecție de religie. Moștenesc această idee de la maestrul meu, Mircea Eliade, și el român și ortodox. De la el am învățat să abordez diversele religii în respectul deplin al valorilor lor și într-un spirit de profundă considerație. Numai așa mintea noastră își poate lărgi orizontul, poate ajunge la ecumenism și poate face să dispară orice urmă de rasism ori de refuz al celuilalt. Însă acesta nu e agnosticism; dimpotrivă, e o idee specific creștină.

– Când a apărut această mentalitate atât de tolerantă și deschisă?

– E vorba de o atitudine recentă și, trebuie subliniat, o atitudine tipic occidentală. Ideea respectului profund pentru valorile celuilalt are o istorie îndelungată care ne duce, de pildă, la misionarii din America latină, la perioada cuceririlor coloniale. S-ar putea să pară un paradox, însă alături de aspectele de mare cruzime ale cuceririlor a existat și o atitudine critică din partea multor misionari care, de multe ori, au subliniat chiar superioritatea anumitor valori autohtone în raport cu cele ale civilizației occidentale. Supraviețuiesc însă

până în ziua de azi în cultura noastră două curente. Unul care pune accentul pe superioritatea Occidentului, bazat pe premisa mai mult sau mai puțin evidentă că celelalte culturi ar trebui depășite și distruse. Aceasta e atitudinea care prevalează în plan practic: e suficient să ne gândim la faptul că sunt pe cale de dispariție culturile care nu dispun de o scriere. Celălalt curent poartă, în schimb, amprenta valorilor dialogului, ale înțelegerii reciproce, ale fraternității, pluralismului și ecumenismului, tot atâtea valori care sunt și valorile mele. Este o atitudine care a prevalat, de exemplu, în epoca romantică.

– Nu vi se pare că ideea de toleranță își are rădăcinile în Iluminismul secolului al XVIII-lea?

– Ca orice epocă, Iluminismul este plin de ambiguități. Pe de o parte își manifestă neîncrederea în celelalte civilizații, impregnat cum este de valorile occidentale care îl fac să refuze instinctiv orice altă valoare. Pe de altă parte, se deschide către mișcările naționaliste, pe care le încurajează chiar cu tărie. E, prin urmare, un exemplu de dialectică între închidere și deschidere, universalism și particularism, voință de eliminare a diversității și voință de păstrare a acesteia. Iluminismul are o concepție precisă asupra progresului, în marginea căreia există ideea respectului pentru naționalități și etnii. Progresul este însă considerat linear și prezentat ca o mișcare ascendentă și irepresibilă a societății occidentale.

– Sunteți de părere că e just să se considere că toate religiile ar avea un nucleu comun?

– Că există un nucleu comun în toate religiile nu încape îndoială. Toate religiile își au un anumit statut particular, însă cred că o viață omenească lipsită de religie, o colectivitate lipsită de religie sunt de neconceput. Însă conceptul meu de religie este foarte amplu. Cred, de pildă, că nu există o graniță stabilă între religie, filozofie și știință. E vorba de elaborări complexe ale minții umane având în comun, prin modalități

similare, căutarea adevărului. Iar adevărul nu cred că poate fi vreodată separat cu strictețe de mit.

– Vorbind despre pluralism, vă situați pe o poziție deosebită, privilegiată aș zice, cea a omului de știință. Nu vi se pare că în cadrul fiecărei religii în parte (și nu în ultimul rând în cadrul religiei catolice) prevalează însă o atitudine de închidere, care le face pe toate incapabile de a-i înțelege pe ceilalți?

– Da, și este foarte grav. Mie îmi place să declar limpede: atitudinea de respect pe care am descris-o este un bun câștigat al civilizației occidentale și nu trebuie să-l pierdem. Este un bun „de lux", pe care alte civilizații nu-l au. Sper ca valorile care poartă amprenta pluralismului să cunoască pe viitor o tot mai mare răspândire. Sunt valori fragile, prețioase și de lux, însă devin pe zi ce trece indispensabile pentru orice formă de conviețuire la nivel mondial.

– Tot ceea ce ați spus despre pluralism trimite la o îndelungată tradiție de filozofie politică, o tradiție care își are rădăcinile în raționalismul occidental, în Iluminism și în linia care merge de la John Locke la Thomas Paine, unul dintre inspiratorii Constituției americane. Lucruri mult diferite de ideile politice pe care le propagă organizatorii acestei întruniri. Dincolo de discursul privilegiat care ne revine, în calitate de oameni de știință, ce putem face din punctul de vedere al instituțiilor politice, care este, după dumneavoastră, modul în care poate fi favorizat acest pluralism?

– Cred că acceptarea pluralismului la nivelul ideilor implică și acceptarea unui model de societate pluralistă, orientată spre niște forme de guvernare care să accepte pluralismul. Și din acest motiv civilizația occidentală îmi este mai congenială decât oricare alta.

– Acest lucru înseamnă că Statul nu trebuie în nici un caz să îmbrățișeze o anumită confesiune religioasă ori să simpatizeze cu vreuna?

– Dacă între un Stat anumit și o religie anumită intervine o înțelegere cu scopul de a zdrobi minoritățile, lucrul este, firește, de condamnat. Însă răspunsul trebuie dat în funcție de tipul de societate cu care avem de a face. Eu trăiesc și predau în Statele Unite – o societate cu adevărat pluralistă, atât din punct de vedere religios cât și etnic, tocmai datorită separării nete între Stat și religie. Cred că dacă Părinții fondatori, care erau protestanți, ar fi profitat de situație pentru a favoriza o înțelegere specială între propria lor confesiune și Stat, societatea americană ar fi cunoscut o evoluție mult diferită.

Il Sole – 24 ore, Milano, 24 august 1989

IONESCU, MÂNTUITORUL

Nimic nu este mai datat decât rândurile de față.

A scrie despre Ionescu la 5 decembrie 1989, când zidul Berlinului s-a dărâmat, iar dictatorul Honecker e acuzat de a fi sustras pentru folos personal o sumă care, oricât ar fi de mare, nici pe departe nu o egalează pe cea furată de Nicolae Ceaușescu și depusă în două conturi în Elveția (dacă Ceaușescu, în megalomania sa, n-a reușit încă să-i întreacă pe marii scelerați ai istoriei, ar putea totuși dobândi curând o faimă îndoielnică: aceea de cel mai mare hoț din istorie, depășindu-i pe Marcos, Bokassa și Hailé Sélassié); a scrie despre Ionescu în aceste zile dramatice înseamnă a-l implica pe dramaturg în drama istoriei.

E dureros că situația actuală a României – oricât de puțin e menită să mai dureze – pare descinsă dintr-o comedie absurdă. N-a scris-o Ionescu. Dimpotrivă. Deși coborând din ea, Ionescu a deplorat-o. Și tocmai de asta i se cuvin, astăzi, laudele cele mai mari pe care cineva le poate aduce altei minți umane: *Dumneata, Domnule Ionescu, ai văzut mai bine și mai departe decât toți falșii Mântuitori ai României.*

Românul, între alte nocive vocații evlavioase, o are în mod definit pe aceea a mântuirii. Ceaușescu a pozat de la început în mântuitor al neamului; în 1968 l-au crezut, pentru scurtă vreme, mulți dintre noi; astăzi, când domnia lui de aproape douăzeci și cinci de ani a devenit una din paginile cele mai rușinoase ale istoriei României, continuă să joace cartea mântuirii neamului. Când nu mai poate invoca Basarabia, invocă Transilvania. I-a dezbinat pe toți, punând inteligența nedezvoltată a unora dintre români să se lupte cu oarba iubire pentru o patrie care, sub Ceaușescu, nu e numai vitregă, ci și deșănțată. Nebună.

Pe vremea când Ionescu spunea *Nu!*, țara avea deja tot felul de mântuitori, unul mai bun decât altul: partidele politice, Garda de Fier, regele Carol, Biserica ortodoxă, ba chiar și Nae Ionescu ori Nichifor Crainic. Erau mai mulți mântuitori decât mântuiți. Până la urmă s-au omorât între ei, lăsând să ne mântuie armata română, apoi nemții, apoi armata sovietică. Știm cu toții câte mântuiri au urmat până la mântuirea supremă a lui Ceaușescu. Știm cu toții cum românii aplecați congenital spre mântuire (și mulți au fost și sunt aceștia!) au trecut din mântuire în mântuire, schimbând culorile ca mănușile, ba înverzindu-se, ba înroșindu-se la făptură. Se spune că la asta s-ar referi *Rinocerii* lui Ionescu; și desigur se referă la asta, și la multe altele.

Domnule Ionescu, Dumneata ai spus *Nu!* din anii 30 și până acuma; și iată că ai avut nu numai curaj, ci și dreptate. A spune *Nu!* când orice umbră de inteligență e ștearsă de entuziasme suicidare e mult mai greu decât se crede. A spune *Nu!* într-o țară care de cincizeci de ani e tot mai rău atrasă de abisuri, manifestând o neclintită vocație a prăpastiei, înseamnă a-ți semna bilet de tren pentru altă țară. Dar în Franța n-ai uitat de unde ai pornit, și ai continuat să spui *Nu!* mai departe, când schimbătorii la față de mult aplecaseră

steagul. Ai rămas singurul român de seamă să spui *Nu!* răspicat celei mai ruinătoare dictaturi pe care România a suferit-o de la întemeiere și până astăzi: dictatura lui Ceaușescu.

Dumneata, Domnule Ionescu, ai fost întotdeauna un pieton al aerului, nu al pământului. De sus, ai văzut mai bine decât toți ceilalți ce se întâmplă aici jos, printre oameni mărunți măcinați de propria lor prostie și duși de nas de o forță satanică. Mulți români te-au admirat, dar puțini au putut să te urmeze până la capăt. Astăzi însă, toți văd că ai fost singurul care ai avut dreptate să respingi orice Mântuitor nătâng, să-ți asumi riscul de a spune *Nu!* în fața Răului triumfător.

Căci România suferă de cronică lipsă de inteligență, iar la aceasta nu există alt medicament decât inteligența însăși. Trebuie însă administrat repede, căci altfel pacientul, care de mult horcăie în agonie, sfârtecat de călăi, va sucomba definitiv înainte de a intra pe masa de operație. România are nevoie de inteligența Dumitale, Domnule Ionescu, o inteligență care nu te-a părăsit atunci când îi părăsise pe mulți alții, chiar pe cei mai buni dintre ei.

Dumneata, Domnule Ionescu, ești singurul care n-a vrut să mântuie România, și de aceea ești singurul, adevăratul ei Mântuitor.

Agora, volumul 3, nr. 1, februarie 1990

BILANȚUL UNEI ERE-LUMINĂ

Paginile de mai jos au fost scrise în 1982 și, sunând prea radical, nu au găsit până acum nici un loc de publicare. Dacă am hotărât să le dau publicității este pentru că mi se pare că reflectă bilanțul cultural al unei ere nimicitoare: era-lumină a lui Ceaușescu.

Cred, într-adevăr, că distrugerea culturii române operată de comunism a fost totală. Dar am încredere nemărginită în potențialul creator al generațiilor de mâine. Dacă viitorul politic și social al României nu mi se pare deloc limpede, cred însă că în haosul actual se nasc fermenții unei libertăți creatoare care-și va da, desigur, roadele în cultură.

De aceea public aici pagini scrise acum aproape zece ani, cu bucuria de a ști că dezastrul cultural pe care-l semnalam atunci nu este ireversibil.

Agora, 1991

CULTURĂ ROMÂNĂ?

Civilizația secolului al XIX-lea și a primei jumătăți a secolului XX a trăit cu multiple speranțe mesianice, pe care, de altfel, le-a și concretizat într-o formă sau alta. Statul socialist este, printre altele, o binefacere a modului de a gândi mesianic și se poate menține ca atare doar atâta vreme cât un anumit tip de propagandă mesianică își mai găsește ideologi, fie și cu o plată grasă.

Puși în fața realității de fapt pe care o implică politica mesianică – atât de diafană în începuturile ei spiritualiste, și atât de dezolantă în tragicul ei final socialist – ne întrebăm dacă nu cumva alternativa ei, adică platul raționalism demitologizant și exclusiv critic, nu este de departe preferabilă utopismului și riscurilor sale.

Suntem în mare parte produsele ab-jecte (în sens etimologic) ale iudeo-creștinismului și ne e greu să ne închipuim că Speranța, care are în crestinism funcția supremă de virtute teologală (*fides spes charitas, tria haec* sau *pīstis elpīs agápe*, I Cor. 13,13), ar putea fi privită și ca un suprem neajuns. Abia târziu am priceput sensul fabulei hesiodice a Pandorei, din care rezultă că vechii greci acordau speranței un status de iluzie înșelătoare, fără a pune pe ea un preț deosebit. Condiționat de anumite categorii culturale, a trebuit să fac un efort deosebit ca să accept acest *punct de vedere*; de o bucată de vreme însă, îmi iese în cale din ce în ce mai des. De aceea, fără a ignora existența accidentului și a mutației în natură și istorie, mă gândesc că este util a-l adopta, ca pură ipoteză logică, în cazul culturii române de azi.

Ca și socialismul, cultura română de azi nu e decât o speranță. Privită fără speranță, se reduce la nimic (sau *aproape* nimic, dacă vom concede că anumite personalități de excepție binecunoscute, care nu mai trăiesc în spațiul românesc și nu mai participă la destinul culturii românești actuale, continuă totuși să aibă o anumită înrâurire asupra a ceea ce se petrece acolo). Nimic nu pare a justifica perspectiva mesianică după care cultura română ar trebui la un moment dat să ajungă la un liman; dimpotrivă, evidența se opune unor astfel de considerații teleologice care, din punct de vedere strict rațional, sunt vane, întrucât unica lor justificare nu poate fi decât *metafizică*. Or, prin convenție, am stabilit că noi nu ne vom situa aici

într-o optică metafizică (deși, se pare, această optică este mult mai familiară românului decât aceea adoptată aici).

Un inventar al culturii românești actuale, adică a ceea ce se produce în România în domeniul gândirii, literelor și artelor, fără a stabili nici o ierarhie prealabilă și fără a exclude *a priori* sau *a posteriori* nici un produs de acest gen din cuprinsul noțiunii astfel definite de cultură, este cu neputință de realizat aici. Într-o perspectivă generală însă, putem saluta ca pe o izbândă colectivă a culturii românești postbelice vreo două-trei romane de atitudine civică, un număr de poezii frumoase, câteva tablouri interesante, câteva filme – unele de desene animate – care suscită întrebări, precum și două, maximum trei piese de teatru care răscolesc conștiințele până la un nivel rezonabil. În afară de acestea (și inventarul, cu excepția numărului obiectelor respective, care poate urca uneori la cinci, iar alteori poate coborî la unul, este exhaustiv), cultura română postbelică nu a produs nimic care să îndreptățească ideea unei „direcții" sau a unui punct de referință. Or, tot ceea ce am pomenit mai sus se situează în sfera creației artistice, nu a creației de idei, care, oricât ne-am strădui s-o inventăm, conform principiului speranței creștine, *este total inexistentă în România postbelică.*

Prevăd reacții acide, consternate, dezolate, față de adevărul pe care mi-am luat libertatea de a-l dezvălui mai sus, conștient de riscul scandalului, dar conștient, în același timp, de *necesitatea stringentă a scandalului.*

Dar bine, se va spune, acel mare gânditor, acel mare critic, acel mare erudit, oare nu sunt exponenți de seamă ai culturii *române* actuale? Ei sunt, într-adevăr, exponenți de seamă ai acestei culturi, care însă, în tot sublimul ei, este inexistentă. Acel mare gânditor este, desigur, foarte onorabil, dar măreția gândirii lui constă în mulțimea produselor sale. Acel mare gânditor este atât de singur, încât în pustia pe care a populat-o

cu discipoli el a început să confunde lăcustele și mierea sălbatică – adică obiectele cu care trebuia să se nutrească – cu înseși obiectele gândirii sale. Lăcustele sunt niște minuni ale naturii; iar discipolii îl ascultă în extaz pe marele gânditor cum descrie, uneori cu remarcabilă finețe, nuanțele schimbătoare ale aripii unei lăcuste. Acesta este maestrul, aceștia sunt discipolii. Marele mistic sufit Sanaī recomanda colegilor săi să nu se căsătorească: „Cum poți tu, care ești un aproape-nimic, să te însoțești cu un nimic?", spunea el. Inversând termenii, ne putem întreba: ce poate învăța un nimic de la un aproape-nimic? Să descrie culoarea aripilor unei lăcuste.

Acel mare gânditor (firește, e vorba aici de simboluri, nu de persoane reale!) avusese ocazia de a face studii serioase, lucru pe care, datorită binefacerilor regimului socialist, nici unul dintre discipolii săi n-a avut putința să-l facă. Desigur, nu ei sunt de blamat, dar situația e aceasta. Or, marele gânditor, om rafinat și doct, a trebuit, de aceea, să se tranforme într-un repetitor. Fie și pentru o operație relativ sterilă ca descrierea aripilor unei lăcuste e nevoie de mii sau zeci de mii de ore de studiu, adică de efort, de sudoare, de asceză, de refulare și reprimare a instinctelor naturale. A fi repetitor și gânditor deopotrivă, iată o imposibilitate. De aceea, când un gânditor rămâne singur și se află în situația de a fi și unic repetitor, el ajunge să-și piardă busola. Mai precis, *nu ajunge*. Se pierde pe sine și-i pierde pe ceilalți.

Ce fac însă mai micii gânditori, după ce și ei, unii, au repauzat prin celule pentru a-și activa capacitatea de gândire? Ei bine, unii se învârt în gol, ba chiar un gânditor de secundă, dar trainică celebritate a ajuns mai ieri să inventeze *perpetuum mobile*, să rezolve cvadratura cercului și să descopere formula chimică a leacului de nemurire. Acesta a dorit atât de mult să gândească, încât a uitat să mai repete. Marele gânditor e o creatură sublimă și ineficace a crepusculului, extaziat în

contemplarea lăcustelor. Celălalt gânditor, de categoria a doua, este mai puțin decât o lăcustă însăși, fiindcă nu merită nici măcar contemplarea.

Discipolii? Unii dintre ei își descoperă vocația tardivă de repetitori, asudă, învață. Sunt însă atât de tracasați de autorități și atât de slabi, cu sau fără maeștrii lor, încât trebuie să fim prea buni creștini pentru a ne pune speranța în ei, pentru a le acorda vreo șansă. Ei *pâlpâie*, dar nu scânteie pentru că nu pot scânteia, sunt prea umezi și fragili ca amnarul să scapere ceva din această iască. O, prevăd revoltă la auzul acestor triste adevăruri. Dar, din păcate, pentru destinul culturii, socialismul românesc este mai rău decât Infernul lui Dante, pe care scria *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate*.

Ce se întâmplă însă cu acel excelent critic literar? Cu acel eminent erudit?

Criticul literar este uneori un talentat artist, refuzat și de lumea ideilor și de aceea a repetiției, *mater studiorum*. El este un spectacol în sine și pentru sine, o personalitate care se va mistui în trecere. Nu va produce nimic decât o urmă, nu va crea nimic decât un nume, al său propriu. Alteori, criticul literar este un bun repetitor, care va băga în capul studenților dotați noțiuni ca aceea de *mimeză*, *sincronism* sau *psihodramă*, ba chiar îi va iniția, după puteri, în micile sau marile mistere ale esteticii. Dar, deși îi revine o funcție la fel de importantă, ba chiar poate mai importantă, decât marelui gânditor, criticul literar a abandonat acea poziție pe care, în perioadele de criză ale culturii române – criză mai puțin acută decât cea de față, ar trebui adăugat – și-au asumat-o Titu Maiorescu, Eugen Lovinescu sau George Călinescu (cel de dinainte de război, firește). Criticul de azi nu mai e un gânditor și nu poate nicidecum visa să dea o „direcție" culturii române. Din păcate însă, el nu-și poate permite nici să fie creator pe baza cunoștințelor sale, adică un artist al ideilor,

chiar dacă nu neapărat gânditor (deși, după cum am văzut, marele gânditor însuși a coborât la funcția de estet al ideilor, umplând astfel un gol pe care, de fapt, ar fi trebuit să-l umple alții). Critica românească actuală este profund sterilă, refuzată de idee, menținându-se cel mult la stadiul repetiției corecte, pur teoretice – și aceasta în cel mai bun caz.

Dar marele erudit, oare acela nu este un pilastru al culturii române? Marele erudit este pilastrul multor biblioteci, el se plânge că n-are cărți și, pentru a voiaja în străinătate, acceptă unele inevitabile mizerii. El devorează mii de pagini pe zi, ba chiar scoate și fișe, pe care le clasează și le utilizează febril, copiindu-le uneori în devălmășie. Personalitate ilustră și bizară, marele erudit este și el un spectacol, un om realizat, un nume pe tomuri voluminoase, care trebuie neapărat să depășească 500 de pagini. El privește în viitor și s-a computerizat deja, fiind practic inutilizabil, întrucât funcția sa este aceea a unei mori în care oamenii nu mai prididesc să arunce sacii cu grâne, astfel că, în cele din urmă, din disperare de cauză, morarul își aruncă în gaura amenințătoare hainele și pantofii. Nimic de făcut, roata se învârte în continuare, cerând, cerând, cerând... Cum ai putea aștepta, de la această moară irațională, nu să gândească, ci măcar să repete ceva, atunci când ea este absorbită în neobosita și complet mecanizata sa activitate de mistuire și excreție?

Dar acel rafinat estet, acel mistic, acel mare interpret, acel subtil teolog, acel savant iconar, acel genial orientalist? Oare aceștia nu sunt demni reprezentanți ai unei nu mai puțin demne culturi, căreia viitorul îi surâde cu toți dinții?

O, rafinatul estet este un reprezentant strălucit al stilului românesc în transmiterea și prelucrarea culturii. Toți repetitorii români au învățat de la Nicolae Iorga că a scrie înseamnă a te adresa unui cerc restrâns de inițiați, pe care-i încântă neinteligibilitatea stilului. Această modă a devenit, în Româ-

nia, o plagă cu atât mai teribilă cu cât cultivatorilor ei, înalți savanți, le lipsește cu totul nu numai substanța mesajului, ci uneori chiar competența. Competenți și incompetenți sunt la fel de criptici, astfel încât e aproape imposibil să-i mai deosebești unul de altul. Oricum, ei nu scriu pentru mase, ci pentru specialiști. La rândul său, subtilul nostru estet a atins o artă realmente extraordinară în cifrarea mesajelor sale – lucru la care se reduc și substanța și funcția sa în cultura română, aceea a prezentului și a viitorului. El cochetează, desigur, cu guénonismul și „tradiționalismul", pentru că acesta e singurul lucru care i-a mai rămas din Principiul Speranței. Ba chiar a început în ultima vreme să se ocupe activ de aceasta, la un nivel lamentabil, e drept, întinând, cu interpretările sale rizibile, până și bruma de speranță pe care ne-o puteam pune în trecut, în cultura română care se încropise și trăia între cele două războaie.

Marele mistic, marele hermeneut, marele iconar, marele istoric, marele teolog, marele orientalist, toți sunt infectați de morbul cripticității, fiindcă ei nici nu gândesc, nici nu au condiții pentru a repeta ca lumea și, în plus, sunt pe cale de stingere și n-au ce lăsa în urmă.

Cultura e o chestiune de școală, de tradiție, de uimire și efort neclintit. România nu are școală, nu mai are tradiție, nu cunoaște uimire, se ferește de efort. Stagnează.

Luminile, câte mai erau, se sting una după alta. Rămâne un stil greoi de funcționari culturali refuzați de idee și fecundați de partid, de omizi intelectuale care rod fără discriminare toate frunzele ce li se pun în față.

Dacă așa se prezintă lucrurile acum, speranța în mâine este inutilă. *Ex nihilo nihil*, găunozitatea generează găunozitate.

Rămâne să ne întrebăm dacă atâtea personalități libere, creatoare, care s-au putut desfășura în Occident și a căror gândire pătrunde, cu atât mai mult cu cât, din când în când,

este stânjenită, și în România, nu pot imprima culturii române a viitorului un destin demn. Din păcate, simptomele actuale indică limpede falsitatea unei asemenea speranțe. Personalitățile de care e vorba constituie, pentru masa naivă, niște mituri, iar pentru autoritățile lipsite de inteligență, dar și de naivitate, o simplă momeală. Nu contează exact cine sunt și ce au spus acele personalități. De altfel, nivelul la care sunt înțelese este de-a dreptul lamentabil. Ceea ce contează este folosul pe care-l pot trage autoritățile din acest prestigiu, meritat, dar nu și meditat, al marilor mituri ale culturii române din Occident.

Poți rămâne, după caz, tulburat, înciudat, întristat, revoltat sau uimit de modul în care un român, produs al găunozității culturii sale actuale, receptează pe unul sau pe altul dintre corifeii culturii românești în exil. Dar, în tot cazul, toți subiecții receptori au în comun un nemărginit, mistic respect pentru respectivele personalități, fără a pricepe nici o iotă din mesajul lor *real*. Se vede că veacuri de-a rândul Biblia s-a citit la noi în paleo-slavă, iar românul a avut pentru ea o profundă reverență, dar, dacă s-a apucat s-o și răsfoiască, s-a întâmplat inevitabil că n-a priceput nimic din ea, fiindcă nu-i știa limba. În România, personalitățile de excepție care s-au impus peste hotare nu pot crea cultură și nici nu se pot manifesta decât ca imagini mitice în marasmul intelectual instaurat de socialism. Cultura e școală, sudoare, efort, rigoare a limbajului și a ideii. Ea trebuie făcută la locul respectiv, cu nuiaua, cu toiagul, cu zăhărelul. Din munca supraomenească a multor refulați, obsedați, asceți, oameni infecți și fără simț social, se naște din când în când un creator căruia îi scapără în cale ideea.

Dar invers, dintr-o sumă de artiști talentați nu se poate naște o cultură, iar ceea ce nu este nu poate nici renaște, fiindcă renașterea sa nu e decât umbra nimicului.

De aceea, rațiunea ne spune că nu există nici un motiv pentru a spera. Mai bine să abandonăm speranța. Să ne întoarcem privirile. Nu putem ajuta pe nimeni, dacă nu se ajută singur. Dar dacă cumva compatrioții noștri din infernul culturii socialiste cred că mâine va apărea un Mesia ca să-i îndrume, le putem garanta de pe acum că se înșeală: sămânța ultimului Mesia, păstrată lungă vreme într-un lac de munte, s-a deteriorat acolo iremediabil de când, pe malul lacului, s-a ridicat un combinat socialist de petrol, care, după obicei, nu produce nimic, dar are darul supranatural să spurce apele.

8 septembrie 1982
Agora, 1991

SCRISOARE DESCHISĂ CĂTRE GABRIEL LIICEANU DUPĂ LECTURA *JURNALULUI DE LA PĂLTINIȘ*

Dragă Gabriel Liiceanu,

Apariția *Jurnalului de la Păltiniș* reprezintă, în vicisitudinile culturii române, data unei fundamentale *zămisliri*: deplina ieșire în lume, cu ajutorul vorbei de foc a moașei Constantin Noica (să nu ne speriem de cuvântul „moașă", atât de socratic!), a primului *gânditor* român de după război.

La nașterea unui prim moștenitor, poporul jubilează. Dar toată sărbătoarea e de scurtă durată, căci în curând făptura va avea răspunderea încoronării. Alesul va fi nevoit să-și pună întrebarea: *Asupra cărui ținut voi domni?*

Răspunsurile boierilor nu-l vor mulțumi, fiindcă ele, după cum știm, sunt dictate de retorica puterii, nu de respectul adevărului. Împroșcând potop de vorbe goale, boierii vor încerca să-și mențină mizerele lor privilegii – între altele, acela de a avea capul pe umeri. Fără a insista asupra comportamentului boierilor, care și el definește însă ținutul unde va domni, Moștenitorul va căuta mai departe. Dintru început îi va apărea limpede că teritoriul său *real* nu corespunde

teritoriului circumscris de cuvintele înflăcărate ale Moașei. De multe ori i s-a întâmplat să caute astfel de zone, dar n-a întâlnit decât deșert și ruină, nici urmă de supuși care să-l recunoască precum că vine într-ale sale.

Fără a fi un Hamlet, Moștenitorul începe să nutrească îndoieli de bun simț. El o întreabă pe Moașă unde este regatul promis, iar Moașa îi definește acest regat în termeni de „deja-dar-nu-încă": da, regatul există, întrucât el, Moștenitorul, împreună cu Moașa, se află deja în el; dar, pe de altă parte, el nu există încă pe hărțile colective, întrucât n-a fost descoperit. Dar dacă nu va fi niciodată descoperit? – întreabă Moștenitorul. *Nu se poate*, îi răspunde Moașa, gândește-te la Upanișade, care și ele au fost descoperite. Moștenitorul nu ne spune dacă argumentul l-a convins, dar mai târziu arată îndoieli și mai serioase cu privire la utilitatea oricărui efort. El are încă greutăți în a-și descoperi regatul, ceea ce-i imprimă o distanță critică față de Moașă.

Să analizăm o clipă răspunsul Moașei: în el se află, probabil, cheia diferenței de concepție între Noica și Liiceanu. Răspunsul consideră un fapt drept implicit, și anume că Upanișadele au fost descoperite. Dar, pentru a fi descoperite, era necesar 1) ca ele să fi fost ocultate și 2) ca ele să aibă un descoperitor. Este limpede că Noica vorbește aici ca un occidental – și nu un occidental oarecare, ci unul din secolul al XIX-lea *mai ales* – care *descoperea* Orientul. El crede că, după milenii de ocultare, Upanișadele sunt *descoperite* într-o traducere persană și aduc *lumină* Occidentului. Pentru a rezuma: el crede că Orientul *se descoperă* și că revelă ceva *important* în interiorul istoriei tribale occidentale.

Ei bine, nu există îndoială că această istorie tribală este o realitate grea de consecințe. Dar cum rămâne cu „descoperirea" Orientului? Astăzi știm prea bine că nimic n-a fost „descoperit" care să nu fi existat în prealabil, iar Orientul nu

a reprezentat pentru Occident decât un temporar paliativ al unor nostalgii frustrate. Puțini mai sunt astăzi aceia care cred în „mesajul" Orientului. Ce s-a întâmplat însă cu Upanișadele? Traduse în persană de Dārā Shikoh, care le „descoperea" în 1657 pentru a propovădui îmbunătățirea acelorași raporturi între hinduiști și mahomedani care au rămas atât de critice până în zilele noastre, câteva dintre ele au fost transpuse în latină, sub titlul *Oupnek'hat*, de către A.H. Anquetil-Duperron și au intrat în atenția lui Arthur Schopenhauer, ca pretext pentru propria sa meditație filosofică. Mai târziu, indianistul Paul Deussen, un schopenhauerian înfocat, ținu la Bombay (1893) conferințe în care interpreta hinduismul prin prisma filozofiei lui Schopenhauer. Sub influența lui Deussen – și Schopenhauer – se născu neohinduismul lui Tilak și al lui Vivekānanda. Noi îl cunoaștem, de pildă, în versiunea lui Mahatma Gandhi, care propovăduiește *ahiṃsā*, nonviolența, unui public convins că se află în fața unei autentice note indiene în concertul lumii. În realitate, nonviolența neovedantină nu este nimic altceva decât principiul *neminem laede* al lui Shopenhauer. Iată cum, în realitate, nu Upanișadele au fost descoperite, ci, dimpotrivă, ele s-au „descoperit" pe ele însele *doar* în momentul în care istoria tribală a Occidentului a aruncat asupra lor o rază de lumină.

Constantin Noica recunoaște implicit caracterul de fatalitate al istoriei tribale a Occidentului, din momentul în care pune problema *descoperirii* Upanișadelor. El face din accident necesitate, afirmând că, de vreme ce s-au descoperit, ele *trebuiau* descoperite și, tot așa, de vreme ce *este*, cultura română va fi și ea, cândva, descoperită, pătrunzând și ea, prin mariaj sau siluire, în Marele Trib al Occidentului.

O paranteză se impune. Prin cețurile exilului în Marele Trib, rareori se ivește o carte atât de frumoasă ca *Jurnalul*

de la Păltiniș, mărturie despre un mandarin candid care crede că omul *este* în măsura în care are acces la cultură, scrisă cu pathos sobru de un sceptic ale cărui candori sunt mai reținute, dar care se întreabă totuși (O, Zei!) cum Sibiul care era un oraș atât de prosper a dat atât de puțină cultură! Totul, după cum vedem, se învârte înlăuntrul acestei nobile presupuneri, după care ceea ce nu stă sub raza culturii plonjează în nefire – presupunere care, înlăuntrul Marelui Trib, s-a stins demult. Alături de minunatul *Jurnal*, strălucind în aceeași constelație a Moștenitorului, se află o traducere din Martin Heidegger, datorată lui Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu. Titlul (*Originea operei de artă*) induce în eroare: e vorba pur și simplu de o culegere de eseuri heideggeriene, a căror alegere – excelentă, de altfel – e subsumată unui criteriu vag estetic: ce a spus Heidegger despre ființă, pornind de la opera de artă. Două dintre ele sunt extrase din volumul *Holzwege*. Or, în același volum se află unul dintre cele mai pătrunzătoare texte heideggeriene care, plecând de la Nietzsche, definește fatalitatea Occidentului: *Despre afirmația lui Nietzsche „Dumnezeu a murit"*. Cele spuse de Heidegger au valoarea unei teribile sentințe: toate popoarele lumii sunt absorbite în sfera de influență a Occidentului; destinul Occidentului este nihilismul; deci nihilismul este destinul tuturor popoarelor lumii. Când Nietzsche spune: „Dumnezeu a murit", el face o constatare obiectivă: că metafizica tradițională a murit, întrucât transcendența a încetat de a mai fi un izvor eficace de forță și elevație morală.

Pentru Constantin Noica, Dumnezeu nu a murit. Dar *de ce* oare nu a murit? La un moment dat, Gabriel Liiceanu se întreabă dacă nu cumva totul – omenirea întreagă – nu va avea soarta unei Atlantide. Iar atunci, la ce bună strădania de ctitori, a lui Noica și a sa însuși, ca Moștenitor?

Ei bine, Gabriel Liiceanu pune catastrofa atlantică *în fața* sa. Constantin Noica are dreptate să o pună *în urmă*. Dacă

Noica și Liiceanu au privilegiul de a face astăzi în România ceea ce Marsilio Ficino făcea în Florența anilor 1470, anume să-l traducă pe Platon într-o lume care nu-l cunoaște pe Platon, aceasta se datorează tresăltărilor urmașilor acelor nomazi din Est, mai apoi autocrați, care au distrus complet, după război, încropeala unei culturi încă tinere. Cataclismul se află în spatele lui Liiceanu, nu înaintea lui. Iar Constantin Noica, din prisma României actuale, este nici mai mult nici mai puțin decât un *extraterestru* (în sens cronologic, firește, nu spațial), întrucât el provine *dinaintea* catastrofei. Gabriel Liiceanu, în felul său, nu e mai puțin privilegiat ca Hercule: a avut drept Maestru o creatură preternaturală, un Centaur...

Desigur, deseori învățătura Centaurului vine de pe altă lume, o lume distrusă de cataclism în toată *axiologia* ei. În zadar se vor culege ierburile prescrise de Centaurul Noica, ele și-au pierdut puterea tămăduitoare; azi nu *mai* sunt de leac. Cu toate acestea, în ciuda unei porniri critice care vizează o grămadă de *detalii*, nu mă pot opri să nu-i dau lui Constatin Noica, în general, dreptate, tot așa cum, cu toată sinceritatea, îi dau dreptate unui bambara din Africa sau unui dayak din Borneo în ce privește sistemul *său* de sensuri. Nici o intenție ironică nu se ascunde îndărătul acestei fraze. Metafizicianul Noica, prin oroarea sa de voluntarism, n-ar accepta nicicând că omul este acea creatură care-și *pune* singură sensul. Din acest punct de vedere, metafizica lui Noica însuși apare drept o încercare de *a pune* (ctitori) un sens, aidoma tuturor încercărilor – oricât de aberante – de a pune sensul. Ce rămâne din toate acestea? Roata impasibilă a Marelui Trib, care nici măcar nu se opintește strivind droaie de sensuri periferice? Dar oare *asta* are importanță? Nu, nicidecum. Sensul *pus* de Noica, precum și sensul *filtrat* de Liiceanu, vor subzista în integritatea lor, chiar fără a deveni sensuri sociale, tot așa cum sensul pus de un magician azande

subzistă și el, chiar fără a fi „descoperit", în eprubeta de încercări a istoriei. Mai mult, însă: în România aceasta care nu se mai trezește din catastrofă, Moașa și Moștenitorul sunt figuri exemplare, eroice, ceea ce explică de ce *Jurnalul de la Păltiniș* al lui Gabriel Liiceanu este și el o carte *extraterestră*, destinată, în condiții mai puțin vitrege, a deveni un best-seller (chiar la propriu!). În toată nenorocirea acelor schelării prelungi care-și schelălăie propria ruină în fața cerului de furtună al recesiunii internaționale, în pofida dezastrului economic, moral și intelectual al României de azi, Noica și Liiceanu au *privilegiul* de a ctitori ceea ce, aiurea, s-a ctitorit demult: o cultură demnă de acest nume. Pentru aceasta, să nu ne mire prea mult sistemul de sensuri *pus* de Noica; el este extraterestru, dar *totuși* funcționează în această lume. Prea lucid pentru a-l urma, terestrul Liiceanu ctitorește cu spaima, în suflet, a tuturor Atlantidelor. Din contrastul între prudenta rostire a lui *nihil* de către Moștenitor și optimismul deseori delirant care exprimă sensul *pus* de Moașă, se naște această carte minunată, unică, numită *Jurnalul de la Păltiniș*.

Carte pentru care, dragă Gabriel Liiceanu, mai multe regate sunt gata să-ți acorde, pe vecie, coroana. Între ele, de pildă, regatul cuvintelor românești și regatul sensurilor *puse* de români. De asemeni, mai multe regate sunt dispuse să-ți acorde azil, dacă tot haosul de schele din construcția socialismului românesc va amenința vreodată să-ți strivească iremediabil grădina cu sensuri: de pildă, regatul sufletului meu.

Cu drag,
Ex Groninganis nebulis,
IOAN PETRU CULIANU

15 decembrie 1983
Limite, nr. 44-45, ianuarie 1985

REGELE A MURIT – ATENȚIE LA URMAȘ

Umberto Eco spune că totul depinde de modul în care sunt folosite semnele, iar cazul României îi dă dreptate. De abia fusese forțat sângerosul dictator să părăsească palatul prezidențial, că guvernul nou format și-a luat numele de Frontul Salvării Naționale. Nu-și putea lipi o etichetă mai nefericită. Numele amintește, prin analogie, Frontul Renașterii Naționale (FRN), acel partid unic, de coloratură fascistă, format de regele Carol al II-lea în 1937, după ce dizolvase Parlamentul și se proclamase dictator. De mai bine de cincizeci de ani, românii au trecut de la o dictatură la alta. Fostul rege Mihai, aflat în exil în Elveția, a citit numele noii grupări ca pe un semnal și a declarat repede că ar fi dispus să se întoarcă în România. Îl susțin mulți exilați nostalgici, cu pretextul că românii au nevoie de o figură paternă care să-i călăuzească. În realitate, putem spera că ei nu se vor mai încredința, cu mâinile legate, nici unui personaj patern dement și că își vor alege o formă de guvernământ cum e cea italiană, cu un Parlament care să nu mai permită ascensiunea nici unui nou Dracula.

Problema cea mai mare și mai actuală a României, pe plan politic ca și pe plan cultural, rezidă însă în confuzia semnelor. O dată dizolvate silnicele, dar necomplicatele convenții ale dictaturii, România trebuie să învețe din nou folosirea semnelor libertății.

Virtuozii regulilor

Cele cinci dictaturi care s-au succedat în România începând din 1937, dintre care dictatura lui Ceaușescu (1965-1989) a fost cea mai lungă și mai păgubitoare, au simplificat într-atâta semnele, încât a le regăsi acum, în totalitatea lor, produce un efect haotic. Universul îngust și strâmb al ultimei dictaturi, cu cortegiul ei de scriitori, pseudosavanți, artiști, cineaști și actori de palat, era bazat pe două reguli simple: prima îi privea în special pe scriitori, permițându-le să spună orice despre trecut, cu condiția să vorbească despre întrezărirea finală a Epocii de Lumină a lui Ceaușescu. A doua era mai generală și permitea oricui să subziste în funcție de gradul de adulație demonstrat public față de cuplul prezidențial. Poetul Virgil Ierunca, exilat de patruzeci de ani la Paris, publică periodic *Antologia rușinii* – versuri și proză apărute în România pentru exaltarea celor doi „sori neprihăniți", respectiv președintele și vicepreședinta, soția sa. Aproape toate numele importante se regăsesc mai devreme sau mai târziu în această antologie, pe lângă nenumărate nume fără importanță. Cei care nu se conformau regulilor sfârșeau în exil, precum prozatorii Dumitru Țepeneag, Paul Goma și Virgil Tănase sau poetul Dorin Tudoran. La polul opus, temeinic instalați în favorurile regimului, se aflau mediocrițăile – asemeni scriitorului plagiator Eugen Barbu, pictorului manierist Sabin

Bălașa (autorul unei uriașe fresce în care președintele și soția sa sunt reprezentați ca Adam și Eva – exemplare perfecte ale umanității, învești mântați în tunici mulate pe corp), poetului Adrian Păunescu, agitator de mase și birocrat al culturii, regizorului de cinema Sergiu Nicolaescu și multor altora.

Când regulile erau mânuite cu mai multă discreție, rezultatele puteau fi interesante. În acest joc au excelat scriitori ca Dumitru Radu Popescu și Constantin Țoiu. Cititorului neatent îi dau iluzia unei libertăți nelimitate, permițând denunțarea pe toate tonurile a trecutului stalinist. Numai că acelor tenebre demonice, invariabil, Epoca de Lumină a marelui Ceaușescu, epocă de legalitate și de ordine, venea să le pună capăt.

A avut dreptate regizorul de film Lucian Pintilie când l-a zugrăvit pe Ceaușescu ca pe un dictator demagogic și megaloman; iar Ceaușescu, furios dar constrâns de propria-i retorică liberală, l-a lăsat s-o facă, o bucată de vreme.

Alții s-au trezit mai încet. Scriitorul Marin Preda a făcut într-un fel jocul stalinist timp de treizeci de ani. A scris chiar o biografie romanțată a lui Ceaușescu. S-a revoltat însă, înainte de a cădea victimă alcoolismului. A scris un roman dur, demascator al infamiei fundamentale a noii dictaturi. Pe piața neagră, un exemplar din această carte ajunsese să se vândă la un preț echivalent cu salariul mediu al unui român pe două luni. Cititorul obișnuit îl înțelegea foarte bine pe țăranul simplu, cinstit, neșlefuit și naiv care era Marin Preda.

Îl înțelegea însă mai puțin pe marele virtuoz al opoziției românești, romancierul Augustin Buzura care, vreme de douăzeci de ani și datorită unui miracol, fără îndoială, n-a încetat să descrie regimul în culorile cele mai întunecate, recurgând adesea la alegorie sau la parabolă.

Buzura a denunțat convenția Epocii de Lumină în parabola tunelului întunecat: dacă nu se vede nici o lumină înăuntru, nu e o problemă de răbdare. Pur și simplu, tunelul nu

duce nicăieri. Oamenii sunt pierduți în imaginația monstruoasă a unui paranoic, în ale cărui inițiale amestecate, MNS, oricine recunoaște pe „Maiestatea Sa Nicolae (Ceaușescu)". MNS stă în curtea azilului de nebuni făcând planuri complicate pentru reformarea lumii, iar în jurul lui poliția secretă domnește peste o țară în ruine, peste o lume istovită.

Și poeții s-au dezlănțuit împotriva minciunii satanice a unui regim care semăna frig, întuneric, foame și moarte, prezentându-se lumii ca înfăptuire a Luminii și a Binelui celui mai mare. Dorin Tudoran, Ileana Mălăncioiu, Mircea Dinescu au parodiat adesea tonul propagandei oficiale, inversându-i conținutul. Scriitori ca Dan Petrescu și Mircea Dinescu au fost printre puținii disidenți din interiorul țării care au refuzat să se expatrieze și au continuat să-și publice articolele politice în presa din Paris, în ciuda represiunii severe și a arestului la domiciliu. În mare însă, dincolo de aceste situații, scriitorul român – exilat sau nu – a considerat că nu trebuie să-și irosească talentul zugrăvind teribila absurditate a dictaturii lui Ceaușescu. Cel mai violent atac literar împotriva dictatorului (nu vorbesc aici despre articolele politice) rămâne probabil povestirea mea *Intervenția zorabilor în Jormania* (din volumul *La collezione di smeraldi*, Jaca Book, martie 1989), în care se prevedea, într-o manieră destul de apropiată de cele petrecute în decembrie 1989, sfârșitul îngrozitor al cuplului prezidențial.

Ce e de făcut?

Dacă în România nu vor lipsi niciodată scriitorii și artiștii care nu așteaptă altceva decât să atace un blestemat trecut totalitar, o pierdere imensă a fost suferită de alte sectoare ale

culturii, sectoarele bazate pe o creștere lentă, pe continuitate și tradiție. Mă refer la transmiterea cunoașterii prin educație. Aici, românii se află din nou în fața unui haos de semne și nimeni nu știe acum să le reașeze în ordine. În România a trăit un filozof luminat, Constantin Noica, promotor al unui fel de existențialism naționalist. Discipolul său cel mai bun, Gabriel Liiceanu, este un excelent heideggerian.

În pofida prezenței multor oameni rafinați și pregătiți (critici literari, istoricul de artă Andrei Pleșu sau eseistul Dan Petrescu), România este lipsită de o elită intelectuală care să-i poată cu adevărat asigura trecerea spre un viitor pluralist și normal. Iar fără determinarea fermă de a ieși din izolare, România va cădea într-un abis și mai adânc decât cel din care abia a ieșit.

Cum să facă însă? Un capital național prețios îl constituie sutele de mii de exilați din Occident. Cei mai cunoscuți sunt cei care au știut să folosească semnele civilizației occidentale: Eugène Ionesco, sumbrul Emil Cioran, poetul și ziaristul american Andrei Codrescu. Sunt însă alții, mai puțin cunoscuți, dar solizi, care ar putea ajuta România să revină la normalitate. Toți așteaptă să vadă cum se vor transforma semnele după alegerile generale. Între timp, o serie de oameni s-au dus deja în România – ca să se fotografieze, de exemplu, lângă un tanc. Majoritatea nu se simt însuflețiți de încredere: nu numai că nu există încă mijloacele pentru a avea o presă liberă, dar nici măcar telefoanele nu funcționează. În aceste condiții, românii vor crea niște partide politice care vor semăna cu animalele fantastice ale lui Borges: cap monarhic, piept comunist, labe fasciste și nume democrat.

Totul este o afacere de semne, și va trebui multă răbdare, stăruință și ceva timp pentru ca românii se reînceapă să le utilizeze coerent.

Presă bună

Dacă prezentul românesc este astăzi confuz, există o consolare: viitorul va fi și mai confuz. Se cuvine să avem un pesimism moderat: după ce a trecut euforia revoluționară, apare evident că țara nu va putea fi educată și guvernată de incompetență. Fără o cultură solidă care să pună ordine în haosul semnelor, România va sfârși într-un nou dezastru. Va trebui oare să așteptăm – și cât? – ca noile puteri politice să înțeleagă importanța culturii? Ca ele să se străduiască a promova un învățământ corect, circulația și discutarea ideilor, o presă bună și liberă pentru a informa și a răspândi știința? Sunt întrebări la care nu se poate răspunde înainte de câțiva ani. Sper însă cu toată sinceritatea ca lucrurile să nu sfârșească rău, așa cum se terminau în povestirea mea *Intervenția zorabilor în Jormania.*

Sper să nu sfârșească din nou în ură și în teroare, din pricina incapacității de a folosi semnele democrației.

Panorama, 18 februarie 1990

BENE VIXIT QUI BENE LATUIT... ROMÂNIA: INTELECTUALUL LIPSIT DE PUTERE

Când de-abia se stinsese ecoul focurilor de armă care au marcat sfârșitul celei de-a cincea dictaturi românești de după 1937, cea a lui Nicolae Ceaușescu, intelectualii români dădeau impresia (și credeau, nu încape îndoială) că joacă un rol extrem de important în politică. La câteva luni de la evenimentele din decembrie 1989, situația pare să fie cu totul alta. În primul rând, cel care citește astăzi presa întâlnește tot mai des dezvăluiri, pe cât de zgomotoase pe atât de triste, cu privire la adevăratele forțe care au organizat lovitura de stat și la masacrele inutile de care acestea se fac, direct sau indirect, răspunzătoare; în timp ce opoziția este neutralizată în mod hitlerist, cu bâte și cu arme, de către o masă întunecată și anonimă, definită generic drept „minerii din Valea Jiului".

Rămâne însă un fapt: în ciuda neregulilor pe care mulți observatori le-au constatat în timpul alegerilor de la 20 mai, așa-numitul Front al Salvării Naționale a înregistrat o victorie la fel de răsunătoare ca și înfrângerea suferită de intelectualii ce s-au prezentat la alegeri ca „independenți".

Nici unul dintre ei nu a fost ales în noul Parlament român, nici măcar cunoscutul poet Mircea Dinescu, cap de listă al „independenților", căruia nu-i trebuiau decât douăzeci și cinci de mii de voturi. Secretar general al ciudatei instituții (născocite de Stalin) denumite Uniunea Scriitorilor, care este un fel de registru al ziariștilor cuprinzând toate persoanele care scriu ceva, Dinescu încercase să facă bine utilizând șantajul și amenințându-l pe primarul Capitalei că, dacă nu repartizează locuințe tinerilor scriitori, va fi criticat în șapte din cele nouă sute de mii de publicații nou apărute în decurs de câteva luni și va fi silit, prin urmare, să demisioneze. S-a făcut imediat rost de locuințe, însă acum primarul se simte îndeajuns de sigur pe poziție ca să nu le mai repartizeze celor care urmau să le primească: țara a demonstrat limpede ce puțin îi pasă de Dinescu și de oamenii lui.

În încercarea de a înțelege cine sunt și ce vor intelectualii români, m-am adresat direct unuia dintre exponenții lor cei mai autorizați și mai critici. La 12 iunie, Dan Petrescu, unul dintre cei trei disidenți de marcă din ultimii ani ai regimului Ceaușescu, a răspuns întrebărilor mele în biroul său de la Ministerul Culturii, de unde și-a dat demisia din postul de ministru adjunct cu două săptămâni înainte de alegeri. Gestul său i-a atras critica feroce a primului ministru Petre Roman și, prin ricoșeu, aproape imediat simpatia întregii prese franceze. Ocupă acum același birou la minister și are același număr de telefon (18.29.40), dar funcția sa este de simplu consilier.

Petrescu e de părere că jalnica înfrângere a intelectualilor români era de prevăzut. Înainte de ceea ce toți numesc acum „revoluție" (Petrescu dă de înțeles că termenul este folosit abuziv), se crease în mod artificial o elită de intelectuali care nu avea nici un fel de comunicare cu masele consumatoare de cultură. Nu exista comunicare decât într-un circuit închis, în interiorul acelei oaze în care, oricât de oprimați în alte

feluri, intelectualii se simțeau bine și mai ales... importanți. Greșeala lor a fost că s-au hrănit cu iluzia că sunt binecunoscuți, nu numai în cercul lor, ci și pentru masele largi de alegători. De aceea, până la alegeri, n-au întreprins absolut nimic pentru a se prezenta și a se face cunoscuți; nu aveau, la urma urmei, nici mijloacele de a face acest lucru și nici dorința de a „coborî" într-o arenă pe care o priviseră totdeauna cu dispreț din turnul lor de fildeș. Însă în luările lor de poziție se observă și o surprinzătoare sărăcie ideologică.

Cine sunt acești intelectuali, ce cred ei, ce vor ei? După Dan Petrescu, ei alcătuiesc două pături: prima, elita restrânsă la care ne-am referit, adunată în jurul unor nume ca Gabriel Liiceanu, astăzi director al Editurii Humanitas; Andrei Pleșu – critic de artă, în prezent ministru al Culturii; Sorin Vieru, filozof și alți câțiva – respectiv cei treizeci și cinci (!) de membri ai unei organizații fantomatice, dar întrucâtva puternice, numite „Grupul pentru Dialog Social" (GDS), din care face parte și Petrescu însuși. A doua pătură, mai numeroasă, este cea a tehnocraților, aflată mult mai aproape de politică și care a fost evident atrasă de proiectul politic mai coerent al Frontului Salvării Naționale, în primul rând pentru că elita nu a făcut nici un fel de efort pentru a-i atrage.

Pe lângă toate acestea, Grupul pentru Dialog Social a rămas cantonat la București, conformându-se unui centralism de foarte veche dată și ignorând elitele provinciei, care îi cuprind de exemplu pe Șerban Foarță și pe Livius Ciocârlie la Timișoara, pe Mihai Ursachi și Luca Pițu la Iași, pe Ion Pop și Marian Papahagi la Cluj și pe mulți alții. Această închidere manifestată de Grupul pentru Dialog Social nu este decât una dintre slăbiciunile care nu se justifică în nici un fel din punct de vedere istoric, căci în trecut intelectualii din provincie au fost mult mai activi în criticarea regimului Ceaușescu. Chiar Dan Petrescu a fost unul dintre animatorii

revistei *Dialog* de la Iași, singura care îndrăznise să-l persifleze pe Conducătorul român la începutul anilor 80. La București, politicienii și temătoarea elită se aflau prea aproape unii de alții ca să se supere reciproc și exercitau unii asupra celorlalți, chiar dacă din motive total diferite, o anumită fascinație, rezultată din cunoașterea reciprocă.

Grupul pentru Dialog Social are un manifest propriu, tipărit în primul număr al revistei *22* (de la data de 22 decembrie, când a fost arestat Ceaușescu) și semnat în colectiv, din care rezultă că e vorba de o asociere liberă, fără finalitate politică, a cărei misiune este aceea de a cultiva „dialogul social", cu scopul de „a trezi societatea civilă". Cum era și firesc, cehoslovacii au criticat acest program, mai potrivit, după ei, vremurilor dictaturii lui Ceaușescu decât situației post-revoluționare, a cărei premisă o constituia tocmai „trezirea" societății în decembrie. În această operațiune, Grupul pentru Dialog Social, care nu exista încă, nu a jucat nici un rol, cum de altfel n-a exprimat și, mai ales, n-a manifestat în practică nici o intenție de a pune mâna pe puterea politică. A doua funcție – și singura într-adevăr relevantă – pe care grupul și-a asumat-o este cea de „a fi atenți la orice deviere a puterii" și de a da alarma, cum se afirmă chiar în revista *22*, condusă de Stelian Tănase. Însă Dan Petrescu a observat cu perplexitate, în timpul ultimelor ședințe ale GDS, că lucrul cel mai important de pe ordinea de zi nu părea deloc „să se dea alarma", ci mai curând dimpotrivă. Majoritatea s-a declarat pentru încetarea demonstrațiilor studențești din Piața Universității, atacate între timp cu ferocitate de așa-zișii „mineri" din Valea Jiului, în mare parte agenți ai rău famatei Securități, în prezent mai activă ca niciodată. Motivul pentru care GDS propunea evacuarea pieței era unul „umanitar": prea mulți greviști ai foamei își riscau grav sănătatea. Dar sănătatea GDS-ului? E bună, cam prea bună chiar. Membrii

dispun acum de utilaje tipografice, de dotări, mașini, pașapoarte și nenumărate invitații în străinătate. Și cum politica grupului este de a nu se expune, GDS-ul va avea probabil viață lungă, vorba poetului: *bene vixit qui bene latuit* (cine a știut să se ascundă bine, a trăit bine). Însă, în rezumat, nu este o organizație aptă să dea alarma și, chiar dacă ar fi, nu ar asculta-o nimeni. Intelectualii români par să confirme, prin urmare, teza neomarxistă a lui Karl Manheim: alcătuiesc o *freischwebende Intelligenz*, o *inteligheția* fluctuantă, care își face iluzia că urmărește țeluri superioare, dar care se dovedește, în realitate, incapabilă de a înfăptui obiectivele cele mai banale.

Panorama, iunie 1990

FUNDAMENTALISM

În Italia, mi se spune, cuvântul „fudamentalism" nu există (se zice, de pildă, *integrismo* sau *integralismo*, însă e vorba de un concept care exprimă cu totul altceva). Și totuși îl folosește, din fericire, toată lumea, precizând că el nu există. Ceea ce îmi îngăduie să-l folosesc și eu, liniștit, în cele ce urmează. Nu voi începe prin a-i da o definiție, întrucât, după cum se va vedea, nu există un consens în privința definirii lui, după cum nu există un consens cu privire la esența lui.

Despre fundamentalism au fost publicate de curând două cărți, ambele în legătură cu seria de colocvii organizate de Martin Marty la Universitatea din Chicago: *Fundamentalismus als patriarchalische Protestbewegung* a lui Martin Riesebrodt* și *Defenders of God: The Fundamentalist Revolt against the Modern Age* a lui Bruce B. Lawrence**. Printr-un curios joc de oglinzi, cartea americanului Lawrence concentrează în sine defecte atribuite îndeobște culturii germane (ilizibilitate, prolixitate, tendințe de predică duminicală, activism, ambiția

* Mohr (Siebeck), Tübingen, 1990 (n. ed.).

** Harper & Row, San Francisco, 1989 (n. ed.).

de a transforma o carte de sociologie într-o medievală *summa de omni re scibili*), în vreme ce cartea germanului Riesebrodt este, în mod cât se poate de pragmatic, limpede, concisă și descriptivă cu un manual american. Această opoziție stilistică, asupra căreia nu voi mai insista, îl trădează în persoana lui Riesebrodt pe sociologul de profesie, iar în cea a lui Lawrence pe teolog în prima parte și pe istoric în partea a doua, mult mai fluentă, în care diverse fundamentalisme sunt descrise, fără a li se da totuși o definiție.

Între cele două lucrări există însă și o opoziție de conținut, care pare, din nou, să dea dreptate sobrului Riesebrodt în fața ambițiosului său coleg american; din dorința de a schița nici mai mult nici mai puțin decât o veritabilă teorie a culturii (sau, mai degrabă, o teologie a culturii), în ciuda caracterului talmudic al primei părți a cărții sale (care dă impresia că se inspiră din comentariile coranice, *tafsir alqur'an*), cel de-al doilea autor sfârșește prin a-și preciza conceptele în funcție de ideile sale preconcepute și prin a da judecăți în conformitate cu propriile sale prejudecăți. Riesebrodt încearcă să definească trăsăturile distinctive ale fundamentalismului plecând de la o comparație istorică la prima vedere disproporționată: protestanții americani dintre 1910 și 1929 și iranienii șiiți dintre 1961 și 1979. Lawrence dă fundamentalismului o definiție alcătuită *a priori*, pentru a schița apoi un tablou, plin de viață, dar incomplet, mai multor altor fundamentalisme – cel ebraic și cele islamico-sunnite. În timp ce la Riesebrodt conceptul de fundamentalism este unul deschis, în ciuda faptului că este extras dintr-un cadru restrâns, la Lawrence avem de-a face cu un concept închis, chiar dacă este aplicat unui număr mai mare de fenomene.

Conceptul de fundamentalism a luat naștere în sânul protestantismului american și a fost definit într-o serie de

pamphlets, de broșuri cu caracter polemic publicate între 1910 și 1915 sub îngrijirea lui Curtis Lee Laws, redactor-șef al revistei baptiste *Watchman-Examiner*, și intitulate *The Fundamentals: A Testimony to the Truth*. Fundamentalismul beneficia de o definiție în cinci puncte, primul dintre acestea conținându-le deja în sine pe toate celelalte: infailibilitatea Bibliei, din care decurg: nașterea virginală, resurecția trupească, ispășirea de către Cristos a păcatelor omenirii și reîntoarcerea fizică a lui Cristos. Riesebrodt propune să limităm conceptul de fundamentalism la această poziție din cadrul calvinismului radical, fără să pierdem din vedere că un fenomen similar se manifestă în toate țările occidentale, dând naștere unor mișcări de extremă dreaptă (atât clericale cât și anticlericale) în țările catolice, precum și unor mișcări seculare de extremă dreaptă în țările luterane. Această deosebire se explică prin poziția specială pe care o deține radicalismul protestant în cadrul istoriei americane. În secolul al XVII-lea, puritanii calvini stabiliți în Massachusetts creează un Stat teocratic, în care sufragiul depinde de evoluția spirituală a persoanei; după 1693 însă, există o separare între spiritual și secular, iar dreptul de vot este determinat de proprietate. Fundamentalismul american, la fel ca și fenomenele paralele din Europa, însoțește industrializarea și urbanizarea. Din punct de vedere conținutistic, el este însoțit de chiliasm (credința în sfârșitul lumii) și cuprinde trei curente majore: curentul cvietist-profetic reprezentat de Arno C. Gaebelein și Isaac Haldeman; curentul activist-profetic creat în jurul acelei *World's Christian Fundamentals Association* care reunește diverse denominații, printre care importanți sunt baptiștii din Nord (*northern Baptists*); și curentul harismatic al penticostalilor, care nu colaborează însă cu chiliaștii. Acestora ar mai trebui să le fie adăugați presbiterienii ortodocși, chiar dacă nu sunt chiliaști. S-a spus de multe ori că și Ku Klux Klan-ul face parte din fundamentalism.

Potrivit lui Riesebrodt, lucrurile nu stau tocmai așa. El confirmă că, într-adevăr, numeroși pastori fundamentaliști trec de partea Klan-ului și fac propagandă activă în favoarea acestei organizații; lucrul se petrece însă fără autorizația bisericilor respective, și deseori împotriva poziției oficiale adoptate de acestea. Numitorul comun al Ku Klux Klan-ului și al fundamentalismului îl constituie caracterul anticatolic al ambelor mișcări.

Fundamentalismul protestant american pleacă de la o analiză ideologică a societății, pentru a trage apoi concluzii cu privire la atitudinea care le incumbă credincioșilor. Societatea apare în plină criză și în plină decădere morală. Mesajul creștin și-a pierdut puterea. Cauza acestei decăderi este atribuită evoluționismului darwinist, relativismului lui Nietzsche, criticii istorice aplicate Bibliei și accentuării dimensiunii sociale a mesajului creștin. (Firește, o analiză de acest tip fusese efectuată în țările catolice încă din anul 1905, prin enciclica antimodernistă.) Semnele decadenței sunt activitățile profane cărora li se dedică oamenii: dansul, muzica profană (în special jazzul), moda feminină tot mai imorală. Pe lângă factorii responsabili deja identificați, protestanții americani citează și alte elemente purtătoare de eroare: noile mișcări și culte religioase (teosofia și spiritismul), catolicismul, cultura germanică și bolșevismul, propagate de emigranții din Europa de Sud și de Est. Catolicismul și germanismul sunt, în general, asociate cu consumul de alcool: *rum and Romanism* (romul și papismul) au fost răspândite de irlandezi, în timp ce *German Kultur and beer* (cultura germană și berea), firește, de către germani. Decăderea a atins însăși baza societății, dat fiind că și-a găsit o pradă ușoară în femeie, cu a cărei a doua „cădere" a început și corodarea principalei instituții umane: familia, căminul familial. Misogini și xenofobi, fudamentaliștii se dezlănțuie contra teologiei liberale, al cărei centru îl

constituie, firește, Universitatea din Chicago. Și, chiar dacă nu resping ordinea politică americană, la care se aliniază, fie și bombănind nemulțumiți, fundamentaliștii ar prefera teocrația, precum odinioară, în Massachusetts. De pe aceste poziții lansează ei o critică radicală la adresa capitalismului și militează pentru o etică nu cumulativă și individualistă, ci corporativă și colectivistă. În privința compoziției sale, fundamentalismul atrage în special o pătură urbană a stratului mediu-inferior al societății.

Riesebrodt constată că fenomenul care a dus la revoluția iraniană din 1979 prezintă trăsături foarte apropiate în raport cu fundamentalismul protestant american, atât de apropiate încât ne îngăduie construcția conceptului însuși de „fundamentalism". Și Iranul a fost cândva, în trecut, o teocrație șiită, dar una de un tip aparte: ca și ortodoxia greacă de până la căderea Imperiului de Răsărit în 1453, înainte de secolul al XIX-lea Islamul iranian l-a avut în frunte chiar pe șah. Însă puterea seculară a pactizat cu modernismul occidental, motiv pentru care pătura clericală șiită a încheiat un pact solid cu stratul social mediu-inferior, reprezentat de micii negustori din bazar. Venirea la putere a lui Reza Khan (1921-1941) fusese însoțită de un anticlericalism fără precedent, care avea să fie caracterizat, până la cel de-al doilea conflict mondial, de un adevărat război rece cu șiiții, iar după aceea avea să ducă la o polarizare a șiismului iranian; majoritatea, care asculta de *ayatollah*-ul Borujerdi, s-a închis într-o atitudine apolitică, în timp ce o minoritate, așa-numiții fedayni ai Islamului, a ales calea terorismului. Perioada se încheie o dată cu moartea lui Borujerdi (în martie 1961) și cu venirea la putere a *ayatollah*-ului Khomeyni, care va lua o poziție activă împotriva procesului de modernizare inițiat de șah în anul 1962, sub denumirea de „revoluție albă". Arestat de mai

multe ori pentru că se opunea drepturilor femeii, Khomeyni răspunde la 3 iunie 1963 (ziua Ashura, de doliu însângerat, când se comemorează moartea, survenită într-o încăierare la Kerbela, în anul 680, a lui Husein – în persană Hosein –, cel de-al doilea fiu al lui Ali) printr-un violent atac împotriva șahului. Ca urmare, Khomeyni trebuie să părăsească în 1964 Iranul. Răsturnarea șahului de la putere este precedată, în 1977, de un act cu semnificație simbolică: un fiu al lui Khomeyni moare în circumstanțe dubioase; bazarul se închide și este invadat de poliție, chiar la începutul lunii Moharram, în care se celebrează Ashura. Tot în mod simbolic se desfășoară și schimbarea de la putere: în 1978 șahul introduce sărbătorirea statală a drepturilor femeii și a reformei agrare chiar la începutul lunii Moharram și, ca urmare, bazarul se închide și patru mii de studenți la teologie demonstrează împotriva Statului. În ciocnirile cu poliția își pierd viața câțiva studenți și începe *Ashura perpetuă*: fiecare șiit mort pentru cauza revoluției va ajunge direct în paradis.

Analiza pe care o face Khomeyni societății contemporane se aseamănă foarte mult cu cea a fundamentaliștilor americani. Khomeyni identifică o puternică criză socială, caracterizată de o totală decădere morală. Principalul vinovat este imoralitatea, căreia i-a căzut cu ușurință victimă femeia. Scoțându-și vălul, femeia s-a transformat într-o fiară lubrică, iar „din trupul ei dezgolit se înalță flăcări de patimă care prefac omenirea în cenușă" (discurs din 1981). Dezvăluirea femeii a cauzat divorțuri și prostituție și a slăbit căminul familial. Căzuți pradă concupiscenței care se naște din vederea chipului femeii, bărbații sunt mai puțin eficienți în munca lor. Însă ceea ce deplâng mai cu seamă șiiții este pierderea identității lor culturale, care are loc o dată cu adoptarea calendarului occidental, a justiției occidentale în locul legii coranice, o dată cu venirea tuturor acelor străini, mai ales americani, care l-au

transformat pe șah într-un sclav al lor, în vreme ce masele trăiesc în cea mai cumplită mizerie.

În concluzia lucrării sale, Riesebrodt trasează un tablou comparativ al celor două fenomene (protestantismul american și șiismul iranian) care, în ciuda diferențelor dintre ele, se dovedesc a avea multe trăsături comune: sunt mișcări tradiționaliste, urbane, ce profesează un accentuat moralism patriarhal, azvârlind asupra femeii răspunderea pentru decăderea societății; sunt mișcări anticapitaliste, se situează de partea celor săraci și promovează un ethos social de tip organicist. Apar însoțite și de fenomene de nativism, mesianism și chiliasm. Acestei analize Lawrence nu îi adaugă nimic, cu toate că include printre fenomenele studiate fundamentalismul ebraic (Neturei Karta și Gush Emunim), precum și unele fundamentalisme sunnite, din Indonezia, Pakistan și Egipt.

Concluzia lui Riesebrodt este că fundamentalismul ar putea fi definit ca *un tip de mișcare de protest care promovează valorile patriarhale, tradiționale ale unei societăți*. Riesebrodt, pragmatic, nu ține seama de impactul istoric al fundamentalismului; dimpotrivă, Lawrence identifică unele „precedente", dar refuză să le ia în considerare. Pentru el, fundamentalismul e pur și simplu unul dintre efectele naturale create de impunerea modernismului, fenomen aflat în centrul unei prolixe analize teologice, extinsă pe o sută douăzeci de pagini.

Dar este oare adevărat că fundamentalismul e un fenomen modern? Este adevărat că *nu* e un fenomen catolic? Firește, cine cunoaște dezbaterea cu privire la modernism care a dus la deschiderea Conciliului Vatican II nu poate decât să recunoască existența unui fundamentalism catolic, ce îl precedă pe cel protestant american. Iar cine cunoaște sumbrele tematici ale existențialismului catolic știe că fenomenul nu încetase încă în anii 60. La fel, anumite tonalități ale catolicismului contemporan, în special în țările din estul Europei,

ne duc la concluzia că fundamentalismul catolic mai există fără îndoială și astăzi. Și există, în egală măsură, un fundamentalism ortodox, care ia înfățișarea unei mișcări foarte asemănătoare cu revoluția șiită, în cadrul fascismului românesc (1924-1940).

Dar cel mai interesant este faptul că, atât în cadrul creștinismului cât și în Islam, fundamentalismul nu apare câtuși de puțin legat de instaurarea modernității. Se întâlnesc fenomene de fundamentalism în califatul fatimid de la Cairo în secolul al XI-lea, după cum se întâlnesc fundamentalisme în Germania și în Franța catolică din secolul al XVI-lea, fundamentalisme numite luteranism și calvinism. Constituie una dintre cele mai urgente sarcini ale istoriei redefinirea acestor momente ale trecutului prin prisma perspectivei create recent de reapariția fundamentalismelor în noi contexte. Însă concluzia este de pe acum aceea că, departe de a depinde de modernism, fundamentalismul este o categorie perenă, cu reapariții neașteptate.

Mondoperaio, nr. 3, 1991

KU KLUX KLAN ORTODOX

De o bucată de vreme, cuvântul „fundamentalism" răsună tot mai des în presa și televiziunea americană, și tot mai multe studii îi sunt consacrate noțiunii. Unul din cele mai recente, în limba germană, e semnat de Martin Riesebrodt și se intitulează *Fundamentalismul ca mișcare patriarhală de protest* (Tübingen, 1990). Oricât de interesante, categoriile elaborate de Riesebrodt ar avea foarte puțin de-a face cu România, dacă nu ne-ar permite să înțelegem prima dată în mod serios sociologia fascismului românesc, adică a mișcării tutelate de organizația cunoscută sub numele de Garda de Fier.

Riesebrodt analizează două tipuri de fundamentalism, de mișcări religioase sau semi-religioase care urmăresc să revină la puritatea inițială a religiei, adică la fundamentele pe care le-a avut la origine. Primul fundamentalism e fundamentalismul protestant american, care a și inventat, de altfel, eticheta de „fundamentalism" între 1910 și 1915. Cel de-al doilea este fundamentalismul șiit al lui Khomeyni în Iran, între 1961 și 1979, când regimul șahului Mohammed Reza Pahlavi e înlăturat de „revoluția islamică".

În ambele cazuri, Riesebrodt înregistrează existența unui acut fenomen de urbanizare și industrializare capitalistă, care generează interpretări ideologice. Una dintre ele, de exemplu, este marxismul, o alta este falansterul, o alta este socialismul englez numit „fabian" ș.a.m.d. Fundamentalismul are și el o interpretare de același gen. El constată nu scăderea cerințelor în agricultură și creșterea cerinței industriale, cu pauperizarea unora și îmbogățirea altora, ci mizeria crescândă a maselor. Această mizerie nu este numai materială, ci și morală. În analiza sa, fundamentalismul afirmă că motivele mizeriei sunt mentalitatea profitului și imoralitatea femeilor, ceea ce duce la surparea instituției fundamentale a omenirii: familia. Această trâmbițată „îndepărtare de Dumnezeu" a omenirii e explicată mai ales ca o infiltrare a străinilor cu mentalitate dizolvantă: în America e vorba de emigranți din Irlanda și Italia care aduc cu ei băutura și papismul (*Rum and Romism*), de emigranți din Germania care aduc cu ei *Kultur* (frazeologie pompoasă) și bere, de emigranți din Rusia care aduc cu ei bolșevismul. Pe aceste baze se naște în America societatea Ku Klux Klan, a cărei ideologie e șovină și fundamentalistă. În Iran, străinii care distrug legea lui Allah sunt americanii; și o fac cu cooperarea femeilor, care au renunțat la văl și care stârnesc poftele nefaste ale bărbaților în toate locurile publice.

Care e consecința acestei analize? Fundamentalismul propune acțiune. În America nu se opune regimului politic, ci propovăduiește doar izolarea de aspectele bolnave ale societății. În Iran însă, cere înlăturarea regimului politic și instaurarea legii lui Allah. Din 1979, Iranul este o teocrație, cum fusese până în secolul al XVIII-lea. Legea țării e legea divină, Coranul.

Riesebrodt nu crede că e cuminte să vorbim de fundamentalism acolo unde nu avem o forță religioasă care înfăptuiește o analiză socială precum aceea de mai sus. De exemplu, crede

el, nazismul nu e un bun exemplu de fundamentalism, în ciuda elementelor religioase pe care le conține. Fascismul românesc însă apare ca un fenomen tipic de fundamentalism în interiorul religiei ortodoxe.

Ortodoxismul românesc, cultivat de Nichifor Crainic și Nae Ionescu și acceptat în mare parte ca ideologie de Corneliu Zelea Codreanu (care însă acționează ca șeful unui fel de Ku Klux Klan ortodox), constată că mizeria a invadat țara, că instituțiile ei sunt corupte, că bolșevismul bate la ușă, că străinii au cotropit pământul și buna străveche religie a poporului. Ei cer înlăturarea elementului străin din religie (protestantismul și catolicismul) și înlăturarea elementului străin din țară (aceasta mai ales în ideologia Gărzii de Fier), sau cel puțin convertirea străinilor la idealul „Omului Nou". „Omul Nou" nu a fost inventat nici de Ceaușescu, nici de comunism în general, nici de regele Carol al II-lea. A fost inventat de Codreanu (deși o făcuseră, înaintea lui, alți reformatori fundamentaliști, ca Martin Luther în secolul al XVI-lea). „Omul Nou" într-o țară nouă, primenită de toate racilele capitalismului, este idealul fundamentalismului ortodox românesc. Evident, Biserica ortodoxă a sprijinit mișcarea din toate puterile, întrucât ea măgulea ambițiile vechi, nestrămutate și cu totul absurde pe care le nutrea de secole. Într-adevăr, cum arăta Nicolae Iorga într-un articol incendiar publicat în 1913-1914 sub titlul *Byzance après Byzance*, Biserica română putea jindui la titlul de conducătoare a creștinismului oriental, întrucât diverși domnitori români din secolul al XVII-lea atraseseră Patriarhia constantinopolitană fie la Iași, fie la București.

Evident, conducerea creștinismului fusese asumată de Moscova, nu de Iași ori București. Dar începând de pe la 1920, persoane ca Ionescu și Crainic fac următorul raționament: întrucât Moscova a fost cotropită de bolșevici, destinul orto-

doxiei e în primejdie. Numai Bucureștiul este în stare de a-l salva, asumându-și conducerea creștinismului oriental.

Ortodoxiștii produc la vremea respectivă o enormă maculatură, care azi apare cu totul descreierată. Garda de Fier pleacă de la această ideologie, în care introduce elemente mistice și de societate secretă.

Pericolul fundamentalismului în sânul ortodoxiei nu s-a stins. Dimpotrivă, azi pare mai puternic ca niciodată.

Meridian, nr. 1, mai-iunie 1991

IN MEMORIAM

LAUDATU SI, O, MI SIGNOR, PER SORA NOSTRA MORTE CORPORALE

Amurit a doua oară Mircea Eliade, mi-a spus o prietenă aflând despre moartea lui Ioan Petru Culianu. A fost împușcat în cap, tâlhărește, de o viețuitoare oarecare, plătită, care nu înțelegea nimic din minunea pe care a distrus-o.

„Eu trăiesc printre minuni de foc", scria la nouăsprezece ani Néné, fratele Elis, Ioan Petru și număra „descusut" figurile care-l bântuiau: Auroboros și gyl-ul, marea floare persană, mandragore și centauri, Iahveh și Pantocratorul, anamorfozele și metamorfozele. Iar mai departe: „Mi-e profund (dor absolut) dor de dor. Și dor de logică, logos, aletheia, neașteptata aletheia de dedesubtul formelor." Trăia în joc, în rigoare și taină. Știa. Era între noi o pasăre măiastră, asemeni lui Giovanni Pico, învăța hindi și sanscrită, latină și greacă. Nu e vreme acum să numărăm miile de cărți pe care le-a cunoscut, mai ales că tot el spunea deseori citându-i pe alchimiști: „*Ardete tutti i libri.*" Experiență trăită, secretă, necomunicabilă.

Scria un volum numit *Arta fugii*: „Cred că ți-am vorbit de el în mare, *non in acqua maris*!!! Se cheamă *Arta fugii*... E o fugă de contingent în Real, în anagogie, în ceea ce se

cheamă (în termeni contingenți) «fantastic».“ Era, în vremea scurtei noastre libertăți, dintre 1967 și 1972, un erudit fantast, ironizând servituțile bibliografice, supus unor lungi melancolii și căderi în adânc, peripatetic sub arbori: „Cine va fagiza, cireșiza, stejariza...“ Un poet mistic savant, cum a rămas până la sfârșit.

Apropierea de Mircea Eliade e binecunoscută. Ioan Petru i-a fost elev, prieten și succesor. În umbră stă însă un maestru mai înalt, Eminescu, și va veni timpul să-l înțelegem pe Culianu prin Eminescu.

În anii de școală, Ioan Petru era subțire, uscat, strălucind ca o sabie. În veghea lui de zi și noapte, ne păzea pe noi toți, colegi și profesori, ne cuprindea într-un cerc al iubirii. Căuta Eliberarea nevăzută. Lumina. Ioan Petru Culianu a plecat din țară, acum nouăsprezece ani, sărac, cu îmbrăcăminte cumpărată în preziua plecării, a plecat și a cucerit lumea, știind prea bine că „nu există victorie decât în afara istoriei, a iluziei și a timpului“. După un an de exil scria din Roma: „Scriu din perspectiva foarte literaturizantă a unui viitor în care eu, cu prețul sângelui, voi fi «izbândit» în lume, acceptând ispita demiurgului de a-mi da puteri asupra unui domeniu al existenței. Dragul meu, pe de o parte mă văd un om ca toți ceilalți, timid, firav, sensibil, suspicios, plin de meschinării. Pe de alta, toate aceste disperări sunt chinul a «ceva» ce zace încă ne-explicat, nedesfășurat în mine: o cunoaștere uriașă și o putere asemenea, care nu sunt ale mele.“

Nu vreau deloc să fac o listă oricum incompletă de articole și cărți ale profesorului de Istoria religiilor, ale doctorului Ioan Petru Culianu. Vreau, întâi, să reapară un om viu și tânăr, vorbind despre sine, descoperindu-se pe sine. Nu un dosar copleșitor. Cum sună astăzi vorbele de-atunci? – „Te comănduiesc să faceți un Symposion postum, în cinstea mea postumă și să citiți din adâncile și înțeleptele pagini pe care

le-am lăsat lui Brasil, vreuna de nu multe minute. Voi fi f.f. bucuros să știu că mai exist undeva și să aflu de la tine dacă absența nu creează monumente și restituie statui acolo unde prezența este văzută ca istorie și temporalitate. Sau, cumva, absența distruge memoria?" (Roma, 30-31 mai 1973).

Iartă-mă, a trebuit să mori, ca să învie scrisorile de care uitasem. Să învii tu, cel tânăr. Dragul meu, fratele meu de nu știu unde, acum nu te pot atinge. Lasă-mă să-ți spun „ale drumului" de-acasă:

Scoală, Ioane, scoală,
Cu ochii privește,
Cu mâna primește.
Că noi am venit,
Că am auzit
Că ești călător,
Cu roua-n picioare,
Cu ceața-n spinare,
Pe cea cale lungă,
Lungă, fără umbră.
Și noi ne rugăm
Cu rugare mare,
Cu strigare tare,
Seama tu să-ți iei,
Seama drumului. (...)
'Nainte să mergi,
Să nu te sfiești.
Dacă mi-ei vedea
Răchită-mpupită,
Nu este răchită
Ci e Maica Sfântă;
'Nainte să mergi,
Să nu te sfiești,

Dacă mi-ei vedea
Un pom înflorit,
Nu-i pom înflorit
Ci e Domnul sfânt;
'Nainte să mergi,
Să nu te sfiești,
Dacă-i auzi
Cocoșii cântând,
Nu-s cocoși cântând
Ci-s îngeri strigând.

ȘERBAN ANGHELESCU
22, nr. 21, 31 mai 1991

CUM SE MĂSOARĂ O CRIMĂ?

Se măsoară cu unitatea numită abjecție, unitate a sub-umanului. Nu una inertă, ci una vorace, care spurcă cu atât mai mult cu cât îi e imposibil de a întina spiritul. Patima asasinului este de a nu se putea ridica niciodată până la victima sa, în veci incapabil de a-și captura „prada". Fiindcă spiritul nu poate fi prins și cuprins în ferocitatea crimei.

Ioan Petru Culianu a fost ucis cu un glonte în cap, pe la spate, într-un WC din campusul Universității din Chicago, Universitate unde fusese chemat, cu câțiva ani în urmă, să preia catedra de Istoria religiilor a lui Mircea Eliade. A fost ucis, deci, și Mircea Eliade, murind astfel a doua oară. A fost ucisă – a câta oară? – o generație întreagă, aceea căreia Ion Petru Culianu i-a fost, în anii 1967-1972, într-un București de cumpănă între vremi aspre și vremi și mai aspre, emblemă.

Ne trezeam atunci, adolescenți într-o Românie ce schimba domnii, ca dintr-un coșmar. Coșmar pentru că puțini erau printre noi (cu excepția descendenților nomenklaturii pcr sau a carieriștilor politruci ai momentului) cei ce nu aveau a-și aminti cât de vag de un tată ucis, închis sau torturat, de un

unchi deportat, de un bunic dispărut. Poate dintr-o sete avidă de compensație spirituală față de dirijismul desfigurant, ne-am aruncat cu patimă exclusivă în aventuri intelectuale rar sau deloc încercate până atunci în România postbelică: hermeneutică, istoria religiilor, teorie literară, gramatică transformațională, semiotică, antropologie și etnografie structurală, psihanaliza mitului, cea a simbolului, gnosticism, orientalism. Aproape un joc cu mărgele de sticlă, înșirate în cercurile și sesiunile științifice studențești (inexistente cu un an-doi în urmă), unde ne regăseam periodic pentru a schimba comunicări, adică întrebări aruncate abisului.

O mână de profesori și de asistenți mai tineri, ce se luptau să revoluționeze sistemul universitar moștenit, ne dădeau imboldul: prof. Mihai Pop, prof. Cicerone Poghirc, apoi Sorin Alexandrescu, Matei Călinescu, Sanda Golopenția, Nicolae Manolescu, Petru Creția, Mihai Nasta. Se pregătea chiar înființarea unei secții de hindi și câțiva dintre noi – ce aveau să devină și prima și ultima promoție de indianiști din România – au avut șansa să audieze, timp de doi ani, în cadrul unui curs și seminar facultativ, pe cel ce a fost poate unul dintre cei mai mari indianiști ai acestui secol: doctorul Sergiu Al-George.

Cine însă dintre studenții de atunci ar putea spune că fără Ioan Petru Culianu am fi fost aceiași – sau că tot ce a fost ar fi fost, fără el, cum a fost? Ne era coleg, dar erudiția lui – la leghe distanță față de eforturile noastre cele mai zeloase –, cât și aura de spiritualitate ascetică pe care o degaja apariția sa, totuși prin nimic spectaculară, pe culoarele facultății, îl singularizau în mod absolut.

Puțini, în ciuda profundei sale amenități și a unei modestii îndelung educate (aș zice a unui exercițiu spiritual al umilinței în sensul monastic), îi erau prieteni; mulți însă, direct sau indirect, gravitau în jurul siluetei sale intelectuale ce părea, cu discreție, dar cu insistență, să indice o „cale".

Îmi amintesc, îndeosebi, de trei dintre comunicările sale. O analiză structurală a poemului lui Nerval *El Desdichado*, la cercul de teorie literară, apoi „*Coincidentia oppositorum*" *la Giordano Bruno* (unul din punctele de plecare ale lucrării *Eros et magie à la Renaissance*, publicată la Paris în 1984), în cadrul catedrei de italiană și, în fine, *Soarele și Luna* (punct de plecare, la rându-i, al unui studiu ce avea să apară în *International Review of Romanian Studies*, editată la Amsterdam de Sorin Alexandrescu), la cercul de folclor. Erau jaloanele unei inițieri. Îi cunoștea el însuși prețul și țelul? N-o vom ști niciodată.

Perplexitatea – un cuvânt pe care-l evoca des, ca pentru a-și garanta sieși, și implicit convorbitorilor, rămânerea în rodnicia stării filozofice – venea chiar din nefinalizarea de principiu a cercetărilor sale. Nu trăgea concluzii, nu avansa ipoteze, nu oferea interpretări, nu punea premise aperceptive: structura doar, în configurații izbitoare de inedit și firesc totodată, fapte de conștiință din epoci și culturi diferite, ce își revelau, în chiar gestul acestei sincronii, originea comună, profundă, insondabilă. Avea, firește, contexte referențiale: Eliade, Jung. Se cunoaște filiația pe care Culianu avea s-o asume față de Eliade; cât despre Jung, îl declara cel mai mare umanist modern. Totuși părea a-și refuza, poate din teama de comoditate, orizontul explicativ pe care aceste hermeneutici l-ar fi oferit pentru paralelismele mitice și simbolice revelate de el. Într-un fel, își propunea enigmele mute ale dialogului maestru-discipol și viceversa: a le „rezolva" nu cădea în sarcina nici unuia.

Va fi ajuns, în cursul vastei sale cariere științifice și universitare, după plecarea lui din țară (1972), la un orizont explicativ propriu, în care și-ar fi găsit rezolvarea și misterul acelui timp al înfrățirii noastre în spirit? Un răspuns nu mai poate veni decât dintr-un dialog susținut cu cărțile lui.

Aceste, în fond, autoîntrebări cedează locul acum unui singur răspuns ferm: persoana, ca și cărțile lui Ioan Petru Culianu nu au, în nici un orizont explicativ posibil sub zodia umanului, vreo legătură cu crima monstruoasă ce s-a comis împotriva lui.

Corriere della Sera nu ezită a o presupune a avea un fond politic. Și aflând că Ioan Petru Culianu primea de câtva timp, la Chicago, scrisori de amenințare cu moartea, redactate într-o limbă pe care nu e de crezut că o vorbeau niscai gangsteri locali, anume în limba română, îmi vine greu să pun la îndoială această presupunere. Îmi vine cu atât mai greu cu cât îmi sună în minte sloganele barbare, strigate succesiv pe străzile Bucureștiului: „Jos intelectualii!", apoi „Noi muncim, nu gândim!" și mai cu seamă „Moarte intelectualilor!" Ciudat silogism democratic, a cărui concluzie „logică" e imediat evidentă.

Istoricul religiilor de la Chicago publica în ultima vreme și articole critice la adresa puterii actuale de la București, în presa română din SUA (*Lumea liberă*) și în cea americană, dăduse un recent interviu în *22*. Să fie el victima exemplară a celor care *ucid, nu gândesc*? – exemplară pentru că era un exponent de excepție al unei generații și al unei profesii, profesia gândirii? Oricine ar fi asasinul lui Ioan Petru Culianu, asasinarea lui ne vizează. Căci crima tinde a impune modul terorii, suprimarea în derizoriu și în vanitatea clipei, pentru eliminarea valorii din timp, ca punere sub interdicție a spiritului. Și asta nu poate fi admis.

Dar cum se pedepsește o crimă? Cu exact arma pe care ea a vrut s-o suprime: cu Verbul.

DANA ȘIȘMANIAN
Lupta, 15 iunie 1991

SPERANȚA A MURIT

SCRISOARE DESCHISĂ DOMNULUI ION ILIESCU, PREȘEDINTELE ROMÂNIEI

Domnule Președinte,

După înlăturarea de la putere a lui Nicolae Ceaușescu, numeroși români din străinătate, cuprinși de euforia momentului și poate chiar pradă optimismului, s-au grăbit să ceară redobândirea cetățeniei române. Nu puțini au fost aceia care, mergând și mai departe, au întocmit formalitățile necesare repatrierii. Desigur, nu vă e necunoscut faptul că o bună parte din aceste demersuri au rămas până în ziua de azi fără răspuns.

Există încă, prin urmare, o anumită categorie de români care, în ochii autorităților de la București, rămân indezirabili. Neliniștitor început de drum...

...Cu atât mai neliniștitor cu cât administrația pe care o conduceți a găsit de cuviință să marcheze această atitudine de respingere prin agresiuni cărora – atât din punctul de vedere al numărului cât și din cel al violenței – nu li se pot găsi decât cu greu precedentele.

Când, la începutul anului trecut, simpatizanții formațiunii pe care o reprezentați au strigat pe străzile Bucureștiului:

„Moarte intelectualilor", v-ați luat răspunderea – desigur nu în mod nechibzuit – a declanșării unei lupte de clasă ale cărei grave consecințe nu încetează să se facă simțite. Când, mai târziu, în iunie trecut, ați dezlănțuit ura și violența muncitorească împotriva studenților, obligând pe sute dintre ei să se ascundă sau să se refugieze în străinătate, intențiile puterii au devenit dureros de limpezi. Două gesturi care au întors România cu treizeci de ani în urmă...

La începutul acestui an, subalternii Dumneavoastră, crezând că vor înăbuși o opoziție care învață să supraviețuiască, au bătut în mod sălbatic intelectuali care nu făcuseră decât să-și exprime opiniile și au lansat sute de alte amenințări, dintre care unele – supremă abjecție! – vizau copiii celor ce stingheriseră puterea.

Acum două zile, după luni de amenințări, profesorul Ioan Petru Culianu a fost asasinat în incinta Universității din Chicago. Bănuielile se îndreaptă asupra Securității pe care ați găsit cu cale să o reînființați. Desigur, nu există încă nici o dovadă în acest sens și probabil că totul va fi făcut pentru ca această dovadă să nu existe niciodată. Dar precedentele ne spun că, din păcate, totul este posibil...

Toate acestea mă determină să iau o hotărâre extrem de gravă, contrară celei luate, poate cu prea multă ușurință, de mulți alți români. Timp de paisprezece ani, ca un semn de speranță, mi-am păstrat cetățenia română. Nădăjduiam că, într-o zi, așteptarea avea să-mi fie răsplătită prin întoarcerea României la o existență democratică. Azi, îmi dau seama că m-am înșelat. Azi, speranța a murit.

Convingerile pe care le nutresc și amintirea înaintașilor mei mă împiedică să păstrez cetățenia unui stat – nu spun nici *țară*, nici *popor*, ci *stat*, acela pe care îl conduceți spre o compromitere sigură – care poate fi chiar și numai suspectat de astfel de practici. Începând de azi, apartenența mea la poporul

român nu mai poate avea nici o legătură cu statul violent pe care îl construiți. Prefer să rămân cetățeanul unei Românii ideale care, poate cândva, va izbuti să renască.

Vă rog, prin urmare, Domnule Președinte, să-mi aprobați renunțarea la actuala versiune a cetățeniei române.

RADU PORTOCALĂ
Paris, 23 mai 1991
Lupta, 15 iunie 1991

PLÂNGERE DUPĂ IOAN PETRU CULIANU

Ce ți-au făcut, Néné? Cum ai putut să mă părăsești, să sfârșești acolo, în spațiul acela al memoriei derizionii omului, acolo unde bântuie nu numai stafia, dar și ființa diavolului în revelația lui autentică, cel îmbrăcat nu în haine nemțești, nici în cizme și căciulă siberiene, cînd tu te ocupai cu lucrurile ce țin de Dumnezeu? Când tu erai cu mintea, cu inteligența ta în Paradis, acolo unde plutesc îngerii ca ideile absolute ale lui Platon, de ce au trebuit să-ți arunce trupul tău sacru în infern?

Aceasta nu este o întrebare, ci un fel de a-mi consola dezolarea că nu mai pot ajunge pe strada Sfântul Athanasie 13, unde ne-am văzut prima oară în ziua de Paști, pe terasa casei tale străbune, unde sora făcea semne soarelui să răsară, iar tu, copil fiind, îți înclinai fruntea cu umilință în fața acestui răsărit pe care îl provoca o forță de dincolo de noi, o forță mai mare decât noi.

Era, și din fericire mai este și pentru tine și pentru mine, forța credinței în cunoașterea absolută pe căile accesibile nouă, pământeni gudurându-ne la picioarele lui Dumnezeu: erai pe terasă, în acea primăvară de pe strada Nemuririi, un

trimis al cerului, și în misterul fără sfârșit al dimineții albastre, la umbra florilor și a norilor, ai făcut elogiul, cu mâinile încrucișate și o cuviință de discipol al lui Buddha, a ceea ce eu știam de multă vreme, a ceea ce totuși ne ia prin surprindere și în ziua de astăzi, ca și în Ziua de Apoi: mi-ai vorbit despre Creanga de aur, despre rămurica fermecată care ne conduce prin labirint către acel Atotputernic și care ne călăuzește destinul din înaltul stelelor și deci ne dă o rază de lumină nouă, piticilor de sub pământ: nu disperați, ceva frumos vă așteaptă la capătul drumului!

Ei bine, această speranță ai fost tu, și nu numai fiindcă erai mai tânăr decât mine, dar și pentru că mai aveai și ceva ce mult mai târziu trebuia să întâlnești la bătrânul tău Maestru Eliade, un diamant, un inel pus în ureche să asculte vocile necunoscute ale lumii. Pe acea terasă ieșeană, în dimineața însorită și răcoroasă a Paștilor, în timp ce-mi povesteai despre Creanga de aur, m-am speriat o clipă, spunându-mi: pe acest artist și savant care se naște acum din azur și din florile de liliac, din albastrul neprihănit al amorului cu Dumnezeu, îl așteaptă un destin tragic!

Și acum te întreb, nu pe cel de la Milano, Groningen, Beaubourg, Sorbona, Chicago (ultima Thule?)! Ce-ai făcut, Néné, cu creanga ta fermecată, ce-ai făcut cu speranța mea? Dacă te ajută acolo, sufletul meu este aprins ca o candelă.

DAN LAURENȚIU

Luceafărul, 28 mai 1991

RINOCERI JORMANEZI?

Marți, 21 mai, în jurul orei 13, un glonț pornit dintr-un pistol automat, calibrul .25, punea capăt – după numai 41 de ani – vieții eminentului cărturar Ioan Petru Culianu, profesor de Istoria religiilor la *University of Chicago*. Într-un ceas mai liniștit, oferind răgazul necesar bilanțurilor tragice, s-ar putea ca afirmația ce azi pare unora ușor hazardată să nu mai șocheze chiar atât de mult: „După asasinarea lui Iorga, uciderea lui Culianu reprezintă cea mai mare crimă împotriva culturii române."

Într-adevăr, cel puțin prin erudiția copleșitoare, extrem de diversele și mereu reînnoitele domenii de interes științific, prin amplitudine spirituală, Ioan Petru Culianu s-a aflat în aceeași ligă cu cel ucis în 1940 de legionari.

Astăzi, 1 iunie, organele de anchetă continuă să „joace cu cărțile foarte aproape de piept", nelăsând, adică, presei nici un fel de șansă de-a afla „mai mult decât trebuie" ori „mai mult decât se știe". *Cât* trebuie știut în afara cercului strâmt al organelor de anchetă și *ce* știu ele, de fapt, la ora la care scriu aceste rânduri, vom afla, poate, ceva mai târziu; dacă vom afla vreodată...

Pentru a se trimite glonțul în creierul ce deranja atât de mult, a fost ales locul de naștere al creierelor celor considerați de Ioan Petru Culianu, în atâtea texte memorabile, nimic mai mult decât niște descreierați: un WC. Dejecția nu se simte în largul ei decât în mediul ce o face posibilă.

* * *

Pe cât de delicat și prevenitor în viața de zi cu zi, pe atât de tranșant era Ioan Petru Culianu în prezețele sale publicistice. Într-un omagiu adus lui Eugen Ionescu (*Ionescu, mântuitorul*, *Agora*, Volumul 3, nr. 1, februarie 1990), disprețul pentru rinocerita de orice culoare era reafirmat cât nu se poate mai „șocant" pentru reprezentanții speței în discuție:

> Pe vremea când Ionescu spunea *NU*!, țara avea deja tot felul de mântuitori, unul mai bun decât altul: partidele politice, Garda de Fier, regele Carol, Biserica ortodoxă, ba chiar Nae Ionescu ori Nichifor Crainic. Erau mai mulți mântuitori decât mântuiți. Până la urmă s-au omorât între ei, lăsând să ne mântuie armata română, apoi nemții, apoi armata sovietică. Știm cu toții câte mântuiri au urmat până la mântuirea supremă a lui Ceaușescu. Știm cu toții cum românii aplecați congenital spre mântuire (și mulți au fost și sunt aceștia) au trecut din mântuire în mântuire, schimbând culorile ca mănușile, ba înverzindu-se, ba înroșindu-se la față. Se spune că la asta s-ar referi *Rinocerii* lui Ionescu... și desigur se referă la asta, și la multe altele.

Supremul câștig pe care-l smulsese vieții și culturii a fost de-a vorbi într-o libertate năucitoare despre orice. Inclusiv despre poporul în care se născuse. Pentru cei care înțeleg prin patriotism interminabilele fraze sforăitoare ori incapacitatea celor mai mulți dintre noi de-a rosti adevăruri... inconfor-

tabile, Ioan Petru Culianu era o dovadă stânjenitoare că mai avem ceva drum până la a fi liberi de prejudecăți. Cu un an în urmă îmi trimisese – „spre consultare" – două texte despre Eminescu. Nimeni nu a îndrăznit să i le publice: n-am făcut-o nici eu... Nu s-a supărat defel și am discutat seri în șir despre toate aceste tabuuri, de care nereușind să ne eliberăm, dragă Dorin, spunea el, liber cu adevărat nu va fi spiritul nostru. După o vreme, mi-a trimis *Les fantasmes de la peur chez Eminescu ou Comment devient-on révolutionnaire de profession* (Augsburg-München, 1988): „Pentru Dorin, cu drag, de la un admirator (în fond) al lui Mihai Eminescu..."

Da, *în fond*...

În fond și-a iubit neamul, a fost mândru de valorile sale, dar dragostea lui era una, aș îndrăzni să spun, eroică: noima ei o dădea scrutarea fără cruțare a tot ce-a minat și continuă să mineze posibilele împliniri majore ale unui popor de care nu s-a lepădat. Se poate spune că Ioan Petru Culianu visa o *terapie șoc* pentru a vedea un bolnav iubit revenindu-și odată în fire. Dar câți dintre noi avut-am puterea să nu ne „revoltăm" la cititul unor asemenea rânduri?

> Românul, între alte nocive vocații evlavioase, o are în mod definit pe aceea a mântuirii. Ceaușescu a pozat de la început în mântuitor al neamului; în 1968 l-au crezut, pentru scurtă vreme, mulți dintre noi: astăzi, când domnia lui de aproape douăzeci și cinci de ani a devenit una din paginile cele mai rușinoase ale istoriei României, continuă să joace cartea mântuirii neamului. Când nu mai poate invoca Basarabia, invocă Transilvania. A dezbinat pe toți punând inteligența nedezvoltată a unora dintre români să se lupte cu oarba iubire pentru o patrie care, sub Ceaușescu, e nu numai vitregă, ci și deșănțată. Nebună (...), căci România suferă de o cronică lipsă de inteligență, iar la aceasta nu există alt medicament decât inteligența însăși. Trebuie însă administrat repede, căci altfel pacientul, care de mult

horcăie în agonie, sfârtecat de călăi, va sucomba definitiv înainte de a intra pe masa de operație.

Cu două luni înainte de-a fi ucis, mă suna să-mi propună un text pentru *Agora*: – *Cultură română*. Mă prevenea că textul este „un scandal" și-mi mărturisea durerea ce-l împinsese să scrie acest text, din nou unul fără cruțare. Când a fost ucis, corectura textului se afla de câteva zile pe biroul meu. Iată nota ce însoțea textul:

> Paginile de mai jos au fost scrise în 1982 și, sunând prea radical, nu au găsit până acum nici un loc de publicare. Dacă am hotărât să le dau publicității este pentru că mi se pare că reflectă bilanțul cultural al unei ere nimicitoare: era-lumină a lui Ceaușescu.
>
> Cred, într-adevăr, că distrugerea culturii române operată de comunism a fost totală. Dar am încredere nemărginită în potențialul creator al generațiilor de mâine. Dacă viitorul politic și social al României nu mi se pare deloc limpede, cred însă că în haosul actual se nasc fermenții unei libertăți creatoare care-și va da, desigur, roadele în cultură.
>
> De aceea public, aici, nu întâmplător în *Agora*, pagini scrise acum aproape zece ani, cu bucuria de a ști că dezastrul cultural pe care-l semnalam atunci nu este ireversibil.

* * *

Printre banalitățile scrise de unii gazetari americani la moartea lui Ioan Petru Culianu este și aceea că, absorbit de munca sa științifică, marele erudit ar fi fost un spirit total apolitic, neinteresat de domeniul cu pricina. Nimic mai fals! Deși nu-și dedica timpul elaborării de analize politice, a scrutat fenomenul politic cu intensitatea unei raze laser. Rezultatul era, deseori, extraordinar – prin precizia diagnos-

ticului, lipsă de complezențe și, nu în ultimul rând, o excepțională capacitate de a simți viitorul, semn al unei profunde cunoașteri a trecutului și prezentului.

În vreme ce politologi de meserie, analiști politici reputați, cădeau în capcana Revoluției române transmise, în direct, de televiziunea română „liberă", cu nouă luni înaintea acelei memorabile transmisii *live*, în martie 1989, Ioan Petru Culianu publica, în volumul *La Collezione di smeraldi* (Editoriale Jaca Book spa, Milano), o proză scurtă intitulată *L'Intervento degli zorabi in Giormania*.

Ce va să zică Jormania?

> Jormania este o țară în care numele majorității locuitorilor se termină în *-an*. Și cum numele scriitorului Boba, fondatorul SLOMJ (Sindicatul liber al oamenilor muncii din Jormania) făcea excepție de la această regulă, autoritățile au insinuat că el era evreu sau baltic. După câteva luni de prigoană, a fost expulzat din țară.

I-am cerut lui Ioan Petru Culianu, pentru *Agora*, o variantă în limba română. Mi-a dat-o în câteva zile. A apărut în *Agora*, Volumul 3, nr. 2, iulie 1990, sub titlul *Jormania liberă*. Nu multă vreme după aceea a început să primească amenințări cu moartea. Simplă coincidență? Nu este exclus, dar ia să ne amintim câteva paragrafe din *Jormania liberă*, text ce are structura unei... cronici literare:

> Majoritatea recenzenților au remarcat până acum lipsa de respect a lui Boba pentru câțiva din eroii revoluției, insinuările sale privind relațiile lor strânse cu Imperiu Maculist, cât și atitudinea lor deseori lingușitoare față de președintele Gologan (...). Oare, se întreabă Barban, are un transfug dreptul de a ne judeca pe noi, cei care am îndurat restricțiile regimului Gologan, abuzurile doamnei Mortu, violurile și execuțiile sumare ale lui Jacan? Oare un întreg popor poate fi acuzat de complicitate? La aceasta, părintele trapist Lampan, amic al defunctului patriarh

Ananghia, adaugă lipsa de sânge jormanian autentic din vinele lui Boba, proveniența lui dubioasă, baltică, dacă nu cumva aztecă. Numai un adevărat jormanian poate înțelege sfânta tradiție a acestui pământ, vârfurile albastre ale Cartanilor și alte asemenea dumnezeiești peisaje și simțăminte (părinții Ananghia și Lampan fuseseră membri ai Gărzii de Lemn și partizani ai politicii naționaliste a lui Gologan. Articolul lui Lampan a apărut în cotidianul *Europan*, publicat de Butan; deși probabil coincidențe, aceste amănunte trezesc, desigur, puternice asociații între trapiști, politica șovină a lui Gologan, Garda de Lemn și alte asemenea dumnezeiești cuvinte și simțăminte).

* * *

Mergem mai departe? De ce nu?

Să ne întoarcem la cartea lui Boba. În primul ei capitol, intitulat „Eroare judiciară?" – (dar e vorba de o eroare pe dos, în favoarea inculpatului), îl întâlnim fără voia noastră pe căpitanul Marșan, „bestia de la Mistiș", un membru al Secanului (poliția secretă de tristă amintire) care a tras în mulțimea adunată în Piața Libertății. Boba constată că Marșan, deși condamnat la închisoare pe viață de guvernul Șarman-Maman, a fost eliberat după numai opt luni. Pensionat cu onoare (Statul oferindu-i o strângere de mână și o colecție legată a revistelor *Penthouse* și *Hardcore*), Marșan a murit într-un accident de vânătoare, întâmplarea făcând să fie împușcat din greșeală tocmai de un fost coleg din Secan. Până aici, nimic nu pare alarmant. Lucrurile se complică atunci când Boba publică o fotografie (din documentarul unui reporter francez), unde un personaj deghizat în păstor arată presei internaționale niște cadavre crâncen mutilate de Secan. (După cum știm, aceste cadavre, care serviseră pentru disecții studenților de la Facultatea de medicină din Mistiș, nu erau victimele Secanului; vederea lor a suscitat însă extremă oroare telespectatorilor, de la Maculburg la Malzapan și la Paris.) Boba pretinde că acest păstor nu era nimeni altcineva decât căpitanul Marșan deghizat.

Ce de coincidențe!

Colecția revistei *Penthouse*, exact revista în care, în 1991, cunoscutul publicist american Tad Szulc avea să publice un articol consacrat Internaționalei a V-a, adică organizația internațională a foștilor securiști din Bulgaria, Cehoslovacia, RDG, Polonia și Ungaria, creată în toamna anului 1989 și dispunând de un fond de douăzeci și cinci de miliarde dolari!

Dar să ne întoarcem la textul lui Ioan Petru Culianu:

> Capitolul doi ne poartă către momentul cel mai exaltant al revoluției: președintele Gologan urlând, strâmbându-se (și făcând cu brațele gestul acela caracteristic de a trage apa), după obiceiul său, la balconul Palatului regal din inima Jorjanului, întrerupt dintr-o dată de huiduielile mulțimii. Toate televiziunile lumii au transmis această scenă, ca și apariția spontană a marilor panouri împotriva lui Gologan. Boba afirmă că doi oameni au nevoie de șase ore pentru confecționarea unui singur panou, punând sub semnul îndoielii spontaneitatea lor. Și mai convingător sună a doua supoziție a sa, anume că huiduielile împotriva lui Gologan nu proveneau de la mulțime, ci veneau din aceleași difuzoare din care se înălțaseră urale câteva secunde mai înainte. Într-adevăr, vreme de peste douăzeci de ani, Secanul nu contase pe entuziasmul rebegit al mulțimii flămânde, înrăite și impotente, ci punea direct benzi de magnetofon cu urale care să mângâie plăcut urechile lui Gologan și să arate simțămintele delirante ale poporului față de Conducanul său iubit. Evident, benzile de magnetofon fuseseră schimbate. Și Boba se întreabă: cine a schimbat benzile?

Chiar așa, domnilor Caraman și Măgureanu, Vlad și Voican, chiar așa domnilor... Șarman și Maman, cine a schimbat benzile? Cine a declanșat simulatoarele de foc electronic?

Iată și finalul extraordinarei satire semnate de Ioan Petru Culianu:

Nu ne rămâne decât să încheiem cu un semn de întrebare. Dacă ipoteza lui Boba este corectă, aceasta înseamnă că poporul a fost tras pe sfoară. După cum spunea însuși răposatul Șarman, fost dictator în continuarea lui Gologan și cunoscut pentru un anume cinism înnăscut: „Dar oare nu asta e menirea esențială a poporului?"

Unii continuă să se întrebe: „Totuși, cine și de ce l-ar fi ucis tocmai pe Ioan Petru Culianu?"

Alții, mai siguri pe ei, și luând Jormania, cuplul Șarman-Maman, Garda de Lemn și convenețele ei cu Secanul, gazeta *Europan* și Imperiul Maculist – ca să nu mai spun de existența tuturor acestor Barban, Jacan, Ananghia și Lampan, Butan și Maran – drept simple ficțiuni literare, au și dat un răspuns definitiv: „Ce să-i faci? Chicago rămâne Chicago: Al Capone, Dillinger, crimă și iarăși crimă..."

* * *

Cu două zile înainte de a fi ucis, Ioan Petru Culianu mă suna să-mi spună că a renunțat, totuși, la a mai pleca în România, în iunie; lăsa baltă, deci, planul de a-și revedea mama chiar și pentru câteva zile; trebuia – și asta nu-i plăcea deloc – să-și ia înapoi promisiunea făcută sorei sale, Tereza, și cumnatului său, Dan Petrescu. Prea se întețiseră, în ultimul timp, amenințările cu moartea, mai ales după interviul dat revistei *22*, amenințări pe care la început se și jena să le ia în seamă. Mă întreba, încă o dată, eu ce cred: cine ar putea fi în spatele acestor amenințări? Azi ne întrebăm deja cine se află în spatele crimei.

Mie unuia nu-mi rămâne decât să mai reamintesc un paragraf din *Jormania liberă*, referitor la sfârșitul unuia din personaje:

La funeraliile sale, în 1994, a oficiat însuși patriarhul Ananghia, înconjurat de o echipă de sfinți trapiști care împreună ar fi putut lua conducerea și a Gărzii de Lemn și a partidului comunist. Nu s-a știut niciodată de ce a murit (nici Boba nu știe).

...Tot ce știm este că suntem în 1991, la numai zece zile de la uciderea lui Ioan Petru Culianu. E timpul să ne întrebăm, deja, ce ne va aduce anul 1994 invocat de el?

Vor mai supraviețui încă o dată rinocerii jormanezi, fie ei îndesați în spielhosene verzi, fie deghizați în Scufițe roșii?

Chiar vor fi existând?

Câți din ei sunt membri ai Internaționalei a V-a și de când?

Există ea, această Internațională?

Unde se termină literatura și unde începe realitatea?

Crimă. *Și pedeapsă?*

DORIN TUDORAN

România literară, nr. 21, 13 iunie 1991

CEI PE CARE ZEII ÎI IUBESC MOR TINERI

Stau în fața acestui ecran de computer și încerc să-mi amintesc. Când am vorbit ultima dată cu el? Poate că în gând, acum nu mai mult de două săptămâni, după ce i-am citit extraordinarul interviu cu Gabriela Adameșteanu, publicat într-un recent număr din *22*, adus de Mircea Mihăieș sau de Cristian Moraru. Mi-am propus să-l sun, să-i spun că mă identific total cu vederile lui, că nu cunosc mai limpezi formulări a ceea ce înseamnă ieșirea din stupidul provincialism pe care încearcă să-l perpetueze panglicarii acefali și naționaliștii isterici. Îi detesta visceral, și nu fără motiv. În seria de eseuri pe care le-a publicat în *Lumea liberă*, la New York, Ioan Petru Culianu a spus mai tăios poate decât oricine altcineva ce-i trebuie culturii politice românești spre a se debarasa de acele racile care-l făcuseră să dispere pe Eminescu și să se exileze pe Caragiale. A numit bolile civilizației românești moderne fără să se jeneze de reacțiile ultragiate ale moftangiilor xenofobi și a făcut-o direct, fără echivocuri. Știa să joace *fair* și probabil că se amăgea cu gândul că și alții vor respecta regulile jocului. Îi repugna orice manifestare a subte-

ranei morale și poate că tocmai asta l-a pierdut. Ioan Petru Culianu a întruchipat ceea ce putea exista mai frumos în intelectualul est-european: dragostea de universal, devotamentul pentru moralitate, oroarea de minciună. A urât totalitarismul în oricare din variantele sale și ar fi bine ca textele sale deopotrivă anticomuniste și antifasciste să fie cât mai repede strânse într-un volum în țară.

Vestea asasinării lui Ioan Petru Culianu am aflat-o de la Cora Tudoran chiar în după-amiaza zilei când s-a întâmplat nenorocirea. Eram cu Mircea Mihăieș și am rămas amândoi muți, refuzând să credem ceea ce auzisem. Ce puteam spune? Ne-am gândit, firește, că ar putea exista o dimensiune politică, mai cu seamă că știam de deschiderea sa tot mai clară spre ideea monarhică, atât de displăcută de guvernanții de la București. Pe de altă parte, mă întreb, de ce tocmai el? Și apoi, dacă este vorba de o crimă politică, cine vor fi următorii? Am rugat niște prieteni din Chicago să ne trimită de îndată extrasele din presa locală privitoare la ancheta judiciară. Am aflat astfel că asasinatul s-a produs marți, 21 mai, în toaleta Facultății de teologie unde Ioan Petru Culianu preda la Universitatea din Chicago. S-a constatat că a fost ucis în chip laș, glontele venind de sus în cabina în care se afla profesorul, iar arma crimei dispărând fără urmă. Nu încape nici o îndoială că a fost omor cu premeditare, iar studenții lui Culianu sunt citați în *Chicago Tribune* în legătură cu temerile profesorului că ar putea fi victima unei răzbunări politice. Este încă prematur să facem mai mult decât speculații. Dar nu mă pot abține să văd în ceea ce s-a petrecut un fapt de un zguduitor simbolism, în care substanța metafizică a politicului se întâlnește cu aceea a unui itinerariu spiritual de excepție. Cum spunea Malraux: „Moartea transformă viața în destin". Țin astfel minte acele clipe când umblam după semnături în

apărarea lui Marian Munteanu, victimă a samavolniciilor unei puteri deopotrivă uzurpatoare și parazitară. L-am sunat pe Ioan Petru, care mi-a răspuns cu a sa de neuitat vorbire molcomă, aproape mângâietoare în căldura umană ce o degaja, că în orice situație, ori de câte ori eu sau Dorin vom semna ceva, să-l considerăm aprioric gata să fie alături de noi. (Să nu uit: a fost membru de la început, deci încă din cei mai negri ani ai dictaturii, al colegiului de redacție al *Agorei*, unde a publicat superbe parabole politice.) Câteva luni mai târziu, într-o seară de septembrie cred, eram cu Mircea Cărtărescu și l-am sunat spunându-i cât de admirat și iubit este de către intelectualii din țară. Din nou, puțin stingherit, ne-a întrebat (bănuiesc că se temea cumva de povara unei asemenea faime) dacă nu cumva exageram și-l vedeam prea important.

Nu ne-am întâlnit niciodată, dar telefonul și o cauză comună ne-au permis să devenim prieteni. Mi-a promis că va veni curând la Washington și va sta cât mai mult, ca să reușim în fine să vorbim despre atâtea lucruri ce ne legau: interesul pentru mitul politic, pentru zonele obscure ale socialului, apoi relațiile dintre mase și putere, istoria ca farsă și ca delir, disprețul pentru ideologiile utopice. După revenirea din țară în iunie 1990, am vorbit mult despre mineri și teroare, despre discuțiile cu dragul lui Dan Petrescu despre viitorul acelei năpăstuite societăți civile românești. I-am citit cu nesaț proza politică și nu i-am ascuns prețuirea pe care i-o purtam. A fost un spirit eminamente democratic, un erudit de geniu, urmaș al uneia din marile familii intelectuale ale românilor, cosmopolit în sensul cel mai nobil al acestui cuvânt, înrudit, mi se spune, cu Alexandru Ioan Cuza și sprijinitor al continuității constituționale monarhice atacate de executorii testamentului lui Ceaușescu, Dej și Ana Pauker. A fost un cărturar din stirpea lui Hasdeu, Pârvan, Iorga și Mircea Eliade. Nu

vreau să anticipez concluziile investigației în curs, dar știu un lucru, că la întrebarea *cui prodest* răspunsul nu poate fi decât unul: celor care urăsc toleranța și umanitatea.

Washington, 24 mai 1991
VLADIMIR TISMĂNEANU
22, nr. 21, 31 mai 1991

CUPRINS

Notă asupra ediției 5

PĂCATUL ÎMPOTRIVA SPIRITULUI

Exil 9
Ex ossibus ultor... 12
Păcatul împotriva spiritului 14
Intervenția zorabilor în Jormania 17
Jormania liberă 33
„Lumea est-europeană – o tragică pierdere de timp, de oameni, de energii"
Interviu realizat de Gabriela Adameșteanu 38

SCOPTOPHILIA

Viitorul României în unsprezece puncte 59
Scrisori deschise către Andrei Pleșu 70
O lecție de politică 75
Filme de groază 79
Dialogul morților 83
4 iulie 91
Ein echter Deutscher 95
Cea mai proastă inteligență 99
Patriot? 105

„Economia de piață“ 108
Patruzeci de secole 111
Fantapolitica 114
Eliade *koan*... 120
Elie Wiesel 123
Somnul cel de moarte 126
Cel mai mare român în viață 130
O șansă unică 134
Iadul și civilizația 140
Umberto Eco și Biblioteca din Alexandria 144
Inchiziția? Cel mai bun tribunal din lume 152
François Furet și Revoluția franceză 155
Grandoarea și mizeriile structuralismului 158
Grazia Marchianò 161
Arcadia 164
Euforisme 167
Adio 174
Întâlnire cu I.P. Culianu, istoric al religiilor. Disidentul în fața puterii totalitare
Interviu realizat de Gianpaolo Romanato 176
Pluralismul, bunul cel mai fragil
Interviu realizat de Armando Massarenti 182
Ionescu, Mântuitorul 187
Bilanțul unei ere-lumină 190
Cultură română? 190
Scrisoare deschisă către Gabriel Liiceanu după lectura *Jurnalului de la Păltiniș* 199
Regele a murit – atenție la urmaș 205
Bene vixit qui bene latuit... România: intelectualul lipsit de putere 211
Fundamentalism 216
Ku Klux Klan ortodox 224

IN MEMORIAM

Șerban Anghelescu: *Laudatu si, o, mi Signor, per sora nostra morte corporale* 231
Dana Șișmanian: Cum se măsoară o crimă? 235
Radu Portocală: Speranța a murit. Scrisoare deschisă Domnului Ion Iliescu, Președintele României 239
Dan Laurențiu: Plângere după Ioan Petru Culianu 242
Dorin Tudoran: Rinoceri jormanezi? 244
Vladimir Tismăneanu: Cei pe care zeii îi iubesc mor tineri 253

Ioan Petru Culianu

În colecția „Opere Complete"
IOAN PETRU CULIANU
A apărut:

EROS ȘI MAGIE ÎN RENAȘTERE. 1484

Traducere din limba franceză de DAN PETRESCU
Prefață de MIRCEA ELIADE, postfață de SORIN ANTOHI
– Ediția a II-a, adăugită –

Printre prejudecățile curente ale societății moderne se numără și aceea că magia n-ar fi decât un amalgam rizibil de rețete și metode care țin de o viziune primitivă și eronată asupra naturii. *Eros și magie în Renaștere* – una dintre cele mai cunoscute și influente lucrări ale lui Culianu, devenită, de la apariția ei în 1984 încoace, material de referință pentru studiul Renașterii – contrazice această optică facilă, demonstrând că magia este o *știință a imaginarului*, existentă, ca atare, și astăzi, în forme modificate.
Magia Renașterii reprezenta demersul – perfect plauzibil în cadrele științifice ale epocii – de a manipula individul și grupurile umane, în special prin controlul asupra motivației erotice a comportamentelor și prin exercitarea artei memoriei. Magia apare astfel ca o precursoare îndepărtată a științelor moderne psihologice și sociale, iar magicianul anticipează profesiuni actuale precum aceea de psihanalist, însărcinat cu relațiile publice, spion, cenzor, agent de publicitate.
Studiind imaginarul Renașterii, Culianu analizează gândirea lui Giordano Bruno, Marsilio Ficino, Pico della Mirandola, cercetează ereziile, vrăjitoria, alchimia și astrologia, medicina, iubirea curtenească. Reforma, și nu Renașterea, va fi cea care va determina marea „cenzură a imaginarului" european, anihilând miturile care făceau să existe lumea medievală și renascentistă și înlocuindu-le treptat cu miturile epocii științifice și tehnologice.
Ediția a II-a Nemira cuprinde și textul inedit, intitulat *Vrăjitoarea la mare ananghie*, al primei prelegeri Hiram Thomas ținute de Culianu la Chicago (5 mai 1986), text pe care autorul, după cum afirmă în prefața ediției americane a cărții (The University of Chicago Press, 1987), ar fi dorit să-l transforme într-un capitol integrat volumului. Noua ediție oferă astfel versiunea cea mai completă dintre cele existente ale cărții (franceză, engleză, italiană, spaniolă etc.).

Ioan Petru Culianu

În colecția „Opere Complete"
IOAN PETRU CULIANU

Au apărut volumele:

1. Eros și magie în Renaștere. 1484
2. Călătorii în lumea de dincolo
3. Mircea Eliade
4. Gnozele dualiste ale Occidentului
5. Pergamentul diafan. Ultimele povestiri
6. Psihanodia
7. Experiențe ale extazului
8. Hesperus
9. Arborele gnozei

Ioan Petru Culianu

În colecția „Opere Complete"
IOAN PETRU CULIANU

Vor apărea:

Jocul de smarald (roman)

Studii de literatură română

Gnosticism și gândire modernă: Hans Jonas

Jocuri mentale. Istoria și teoria culturii, epistemologie (studii și eseuri)

IOAN PETRU CULIANU

colecția opere complete

De la sfârșitul anului 1989 până la 22 decembrie 1990, Ioan Petru Culianu a publicat, în săptămânalul de limbă română *Lumea liberă românească* din New-York, articole de o mare virulență critică la adresa realităților politice din România. Ele constituie partea centrală a volumului *Păcatul împotriva spiritului.*
Din iulie 1990, Culianu a început să primească amenințări cu moartea.
Pe 21 mai 1991, a fost asasinat, la Chicago.
Toate investigațiile făcute în SUA indică o crimă politică, pregătită și executată din ordinul guvernanților de la București. Nici după schimbarea de putere din 1996, instituțiile românești abilitate nu au întreprins nimic pentru demascarea vinovaților.

„În articolele scrise în românește în 1990, ca și în discuțiile pe care le-am purtat, Culianu și-a susținut *chiar de la început* teoria că înlăturarea regimului lui Ceaușescu nu a fost rezultatul unei revolte populare care ar fi răsturnat regimul comunist, ci un experiment al K.G.B. care, folosind Securitatea românească, luptase (manipulând mari grupuri de oameni) pentru o liberalizare *controlată*..."

MOSHE IDEL

„După uciderea lui Iorga, asasinarea lui Culianu reprezintă cea mai mare crimă împotriva culturii române. (...) Pentru cei care înțeleg prin patriotism interminabilele fraze sforăitoare ori incapacitatea celor mai mulți dintre noi de-a rosti adevăruri inconfortabile, Ioan Petru Culianu era o dovadă stânjenitoare că mai avem ceva drum până la a fi liberi de prejudecăți."

DORIN TUDORAN

„...Culianu a spus mai tăios poate decât oricine altcineva ce-i trebuie culturii politice românești spre a se debarasa de acele racile care-l făcuseră să dispere pe Eminescu și să se exileze pe Caragiale. A numit bolile civilizației românești moderne fără să se jeneze de reacțiile ultragiate ale moftangiilor xenofobi (...). Știa să joace *fair* și probabil se amăgea cu gândul că și alții vor respecta regulile jocului."

VLADIMIR TISMĂNEANU

ISBN 973-569-373-9